

Το Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας

Κωνσταντίνος Π. Ηλιόπουλος*

International Law of Energy

Abstract

In regards to energy it can be said that it constitutes a factor of paramount importance both for the world economy and the everyday life of people, without which there can simply be no economic and social progress. A fundamental characteristic of the energy sector is on the one hand the finitude of natural resources of our planet and on the other hand the constant rise of energy demand. Today's prevailing tendency worldwide is for governments to take, in view of safeguarding the public interest, an active involvement intended to achieve three goals, namely the security of energy supply, the organization of the internal market under competitive terms as well as the protection of the environment (and energy efficiency).

The international but at the same time European and national dimension of the challenges and/or problems facing the energy sector is apparent. International law plays its own significant role in the efforts to set down rules applicable to the energy sector. The international dimension of this sector is mainly attributed to the fact that there are few countries on the production/supply side of energy and a significantly larger number of countries on the consumption/demand side. Despite this, no international organization with an energy-specific mandate exists at the international level, which can dictate international law rules for this particular sector. Thus, the relations between exporting and importing countries are determined at the international law level according to the classic distinction of the sources of international law, namely customary international law, general principles of international law and international (multilateral or bilateral) treaties between sovereign states.

Customary international law is the source of the first rule of international law, that of the principle of "sovereignty over natural resources". Applicable here are also the general principles of international law, as these are invoked in international treaties between states, as well as in the jurisprudence of arbitration bodies. Among the international treaties a theoretically important place is held by the GATT (1947/1995), especially with its provisions on the free trade of goods (abolition of quantitative restrictions, reduction of tariff barriers) and on the freedom of transit (transport of goods

* Αναπληρωτής Καθηγητής Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου Τμήματος Νομικής ΔΠΘ, Δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω.

from one state to another through a third state). However, due to practical reasons this multilateral treaty has never applied to the energy sector. The establishment of OPEC on the part of the producing countries in 1960, on the one hand, which functioned as a price cartel and often as a means of political pressure towards the importing countries (e.g. Arab-Israeli Conflict), and the establishment of IEA on the part of the importing countries in 1974, on the other hand, as a reaction to the practices of OPEC, highlights the non-cooperative spirit, which prevailed until the end of the 1980's.

The demise of communism in the USSR and in Eastern Europe in 1989/1990 presented the opportunity for a different kind of political approach, that of cooperation for the benefit of all between, on the one side, the EU states, the remaining European countries and the non-European member states of OECD and, on the other side, the Russian Federation and countries of the former USSR, such as Azerbaijan, Kazakhstan, Turkmenistan and Uzbekistan, which have some of the world's largest reserves of oil and natural gas. This cooperation has been realized through two Agreements, namely that of the European Energy Charter (EEC) in 1991, which constitutes a political declaration and not a legally binding document, and the Energy Charter Treaty (ECT) in 1994, which is in fact a legally binding text (since April 1998). The cooperation was based on complementary interests. From the one side, the consuming countries secured their energy supply for a specified time-period, in a technically safe way and with reasonable prices, while also partially freeing themselves from total reliance on OPEC countries (diversification of sources). From the other side, the producing countries of the former USSR were given the opportunity to exploit their natural resources with the help of capital and know-how from Western European countries. The EEC and the ECT are of great significance, because both the OPEC countries and other large consuming states, like the USA, Canada and China participate to them as observers. The Treaty contains provisions on the recognition of the principle of sovereignty over energy resources, free trade of energy materials and products, free transport and transit, transfer of technology, access to capital, competition, protection of the environment (energy efficiency) and on dispute settlement. As a whole it provides a good example of cooperation in the crucial energy sector at a regional level, in essence based on the same principles that govern the WTO. It can also serve as a model for a treaty at global level. Nonetheless, the recent "withdrawal" of Russia from the Treaty, if in fact confirmed, will cast a blow to the cooperation efforts in the Eurasia region. The recent -December 2009- developments (indicating that negotiations aimed at placing the cooperation of both sides on new ground will commence) call for the strengthening of efforts, so that a new balance in the relation of the countries of our continent to this very important international "player" of the energy sector can be attained (**Dr. Constantinos Iliopoulos**, Associate Professor for International and European Economic Law, Legal Department, Democritus University of Thrace, Attorney at Law).

Α. Εισαγωγή

Για την ενέργεια μπορεί να λεχθεί ότι αποτελεί τόσον για την παγκόσμια οικονομία όσον και για την καθημερινή ζωή των ανθρώπων, όχι απλώς τον σημαντικότερο παράγοντα, αλλά εκείνον τον παράγοντα, χωρίς τον οποίο δεν μπορεί καν να υπάρξει οικονομία και ζωή όπως την νοούμε σήμερα. Αυτό γίνεται πέρα για πέρα φανερό, αν προσπαθήσουμε να φαντασθούμε τον κόσμο σήμερα χωρίς ηλεκτρική ενέργεια, χωρίς θερμότητα και χωρίς μέσα μεταφοράς (αυτοκίνητα, σιδηρόδρομο, πλοία, αεροπλάνα). Η ενέργεια αποτελεί επομένως το οξυγόνο της οικονομίας και του σύγχρονου τεχνικού πολιτισμού.

Οι πηγές ενέργειας (ή πρώτες ύλες για την παραγωγή ενέργειας ή ενεργειακές πρώτες ύλες ή ενεργειακά υλικά) διακρίνονται σε μη ανανεώσιμες και ανανεώσιμες. Στην πρώτη κατηγορία υπάγονται αφ' ενός τα ορυκτά καύσιμα, ήτοι η ξυλεία, ο άνθρακας, το αργό πετρέλαιο και το φυσικό αέριο, αφ' ετέρου το ουράνιο και άλλα ραδιενεργά υλικά, από την διάσπαση των οποίων παράγεται η πυρηνική ενέργεια. Στην δεύτερη κατηγορία υπάγονται το νερό (υδατοπτώσεις και θαλάσσια κύματα), ο αέρας, το ηλιακό φως, η γεωθερμία και τα βιοκαύσιμα. Όλες οι πηγές ενέργειας καλούνται και φυσικοί πόροι¹. Από την αξιοποίηση, με την βοήθεια της τεχνολογίας, όλων των προαναφερθέντων φυσικών πόρων, καθώς και της πυρηνικής ενέργειας (πρωτογενείς πηγές ενέργειας) παράγεται ηλεκτρική ενέργεια (δευτερογενής πηγή ενέργειας)².

Η μεγαλύτερη ζήτηση σε ορυκτά καύσιμα προέρχεται, όπως είναι φυσικό, από τις ανεπτυγμένες χώρες, οι οποίες έχουν ισχυρές οικονομίες και συνήθως και μεγάλο πληθυσμό, τελευταίως δε και από τις λεγόμενες αναδυόμενες οικονομίες, όπως λ.χ. η Κίνα και η Ινδία, οι οποίες είναι και οι χώρες με τους μεγαλύτερους πληθυσμούς στον πλανήτη. Οι τομείς εκείνοι, οι οποίοι καταναλώνουν το μεγαλύτερο μέρος της ενέργειας, είναι οι μεταφορές και η ηλεκτρική παραγωγή³.

Χαρακτηριστικό του κλάδου της ενέργειας είναι από την μία πλευρά το πεπερασμένο των αποθεμάτων (φυσικών πόρων) του πλανήτη, από την άλλη η συνεχής αύξηση της ζήτησεως από τις ανεπτυγμένες χώρες, τα τελευταία δε

¹ Λ.χ. τα άρθρα 174 παράγρ. 1 ΣυνθΕΚ και 194 παράγρ. 1 ΣυνθΛΕΕ ομιλούν για φυσικούς πόρους, το άρθρο 175 ΣυνθΕΚ για ενεργειακούς πόρους, το άρθρο 192 παράγρ. 2 στοιχ. γ) ΣυνθΛΕΕ για πηγές ενέργειας, το άρθρο 194 παράγρ. 2 ΣυνθΛΕΕ για ενεργειακούς πόρους και ενεργειακές πηγές. Όλοι οι προαναφερθέντες όροι χρησιμοποιούνται στο παρόν κείμενο κατά τρόπο ισοδύναμο, αλλά ανάλογα με τα συμφραζόμενα.

² Από νομικής πλευράς σημαντικός είναι ο ορισμός των πηγών ενέργειας, ο οποίος περιέχεται στην πολυμερή Συνθήκη για τον Χάρτη Ενέργειας, λεπτομέρειες κατωτέρω υποσημ. 55.

³ Πρβλ. SELIVANOVA J., *The WTO and Energy: WTO Rules and Agreements of Relevance to the Energy Sector*, ICTSD Energy Series Issue Paper No. 1, ICTSD, Geneva, 2007, σελ. VII (διαθέσιμο και στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://ictsd.net/downloads/2008/05/the20wto20and20energy.pdf>).

χρόνια και από τις αναδυόμενες οικονομίες με τεράστιους πληθυσμούς, όπως ήδη ελέχθη.

Βασική επιδίωξη όλων των Κρατών παραμένει η λεγόμενη «ασφάλεια του εφοδιασμού», δηλ. ο συνεχής εφοδιασμός της οικονομίας με επαρκείς ποσότητες ενέργειας, σε λογικές τιμές και κατά τρόπο τεχνικώς ασφαλή.

Εξ άλλου παγκοσμίως υπάρχει τάση να λειτουργεί η αγορά ενέργειας τόσον διεθνώς όσον και στο εσωτερικό των κρατών υπό συνθήκες ανταγωνισμού, ώστε οι τιμές να είναι για τους καταναλωτές (επιχειρήσεις ή νοικοκυριά) όσο το δυνατόν χαμηλότερες. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται η ανταγωνιστικότητα της κάθε εθνικής οικονομίας.

Από την άλλη πλευρά, οι παρενέργειες από την χρήση της ενέργειας στο περιβάλλον και ειδικότερα στο κλίμα είναι επίσης περισσότερο από ορατές.

Συνέπεια όλων των ανωτέρω είναι η εκ λόγων δημοσίου συμφέροντος ενεργός ανάμειξη των κυβερνήσεων τόσον προς εξασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού της Χώρας, με την βοήθεια και της εξωτερικής πολιτικής, όσον και προς οργάνωση της εσωτερικής αγοράς υπό συνθήκες ανταγωνισμού, όσον και προς προστασία του περιβάλλοντος (και εξοικονόμηση ενέργειας). Αυτοί είναι οι τρεις άξονες της πολιτικής ενέργειας.

Η παγκόσμια, αλλά ταυτόχρονα και ευρωπαϊκή και εθνική διάσταση των προβλημάτων του κλάδου της ενέργειας είναι προφανής. Είναι φυσικό, λοιπόν, οι πρώτοι νομικοί κανόνες να αναζητώνται και απαντώνται σε επίπεδο διεθνούς οικονομικού δικαίου. Είναι επίσης προφανές ότι οι κανόνες αυτοί αλληλοσυμπληρώνονται με τους κανόνες της Ευρωπαϊκής Ενώσεως (ΕΕ) και τους εθνικούς κανόνες. Κοινό χαρακτηριστικό όλων αυτών των κανόνων είναι ότι επιφυλάσσουν σημαντικό ρόλο τόσον στα κράτη και στους κρατικούς οργανισμούς όσον και στον ιδιωτικό τομέα και στους καταναλωτές⁴.

Αντικείμενο της παρούσας συμβολής αποτελεί η συνοπτική παρουσίαση των ρυθμίσεων του Διεθνούς Δικαίου της Ενέργειας.

Το Διεθνές Δίκαιο παίζει λοιπόν τον δικό του σημαντικό ρόλο στο πλαίσιο της προσπάθειας για δημιουργία κανόνων δικαίου στον τομέα της ενέργειας. Η διεθνής διάσταση του τομέα της ενέργειας δημιουργείται κυρίως από το γεγονός ότι είναι λίγες οι Χώρες παραγωγής ενεργειακών πρώτων υλών, ενώ είναι πολύ περισσότερες οι Χώρες καταναλώτριες αυτών των υλών⁵. Έτσι, ενώ παλαιότερα η βιομηχανική επανάσταση, κατά τον 18^ο και τον 19^ο αιώνα, στις

⁴ Σχετικά με το Ευρωπαϊκό Δίκαιο της Ενέργειας, βλ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ Κ., Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο της Ενέργειας, σε Τιμητικό Τόμο Ι. Βούλγαρη, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή (υπό έκδοση), με περαιτέρω παραπομπές, και το άρθρο του ιδίου, Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο της Ενέργειας-Οι διεθνείς συμβάσεις της Ελλάδος, σε ΚΔΕΟΔ, Εξελίξεις στο ελληνικό και ευρωπαϊκό δίκαιο ενέργειας, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2010 (υπό έκδοση).

⁵ Πρβλ. ΦΑΤΟΥΡΟΣ Α., An International Legal Framework for Energy, L'Academie de droit international de La Haye, Recueil des Cours, 332 (2007), Martinus Nijhoff Publ., Leiden/Boston 2008, σελ. 373.

Χώρες της Δ. Ευρώπης, στην Μ. Βρετανία και στις Η.Π.Α. στηρίχθηκε κυρίως στον άνθρακα, τον οποίο παρήγαγαν οι Χώρες αυτές, η ανάπτυξη όλων των Κρατών κατά τον 20^ο αιώνα στηρίχθηκε, και συνεχίζει και σήμερα να στηρίζεται, κυρίως στο πετρέλαιο και στο φυσικό αέριο⁶. Η ζήτηση σε ενεργειακές ύλες αυξάνεται συνεχώς και έτσι ήδη κατά το πρώτο ήμισυ του 20^{ου} αιώνα τέθηκαν τα ζητήματα του ελέγχου (ιδιοκτησιακού καθεστώτος) των κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου στις χώρες παραγωγής, της προστασίας των επενδύσεων των ξένων επιχειρήσεων προς αξιοποίηση των κοιτασμάτων αυτών, της μεταφοράς των φυσικών αυτών πόρων (συμπεριλαμβανομένου και του ζητήματος της διαμετακομίσεώς τους, δηλ. της μεταφοράς τους μέσω τρίτου κράτους), καθώς και της ρυθμίσεως γενικώς του εμπορίου μεταξύ κρατών εξαγωγέων και κρατών εισαγωγέων (δασμοί, ποσοτικοί περιορισμοί κλπ).

Όμως σε παγκόσμιο επίπεδο δεν υπάρχει ένας διεθνής οργανισμός, ειδικά αρμόδιος για τα θέματα της ενέργειας, ο οποίος να θέτει κανόνες διεθνούς δικαίου για τον τομέα αυτόν. Έτσι στα θέματα της ενέργειας οι σχέσεις μεταξύ των κρατών εξαγωγέων και κρατών εισαγωγέων ρυθμίζονται σε επίπεδο διεθνούς δικαίου, σύμφωνα με την κλασική διάκριση των πηγών του διεθνούς δικαίου, από το εθιμικό διεθνές δίκαιο, τις γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου και τις διεθνείς συμβάσεις μεταξύ κρατών, πολυμερείς ή διμερείς⁷.

Β. Το εθιμικό διεθνές δίκαιο - Η αρχή της «διαρκούς εθνικής κυριαρχίας επί των φυσικών πόρων»

Το εθιμικό διεθνές δίκαιο είναι η πηγή του πρώτου κανόνα διεθνούς δικαίου, ο οποίος σχετίζεται με τους φυσικούς πόρους. Συγκεκριμένα πρόκειται για τον κανόνα (αρχή) της «διαρκούς εθνικής κυριαρχίας επί των φυσικών πόρων». Η αρχή αυτή απορρέει από την αρχή της εδαφικής κυριαρχίας των κρατών, σε συνδυασμό με την παραδοσιακή κυριαρχία του ηγεμόνα επί των πάσης φύσεως πόρων, οι οποίοι βρίσκονται στο υπέδαφος του κράτους⁸. Η αρχή της διαρκούς εθνικής κυριαρχίας επί των φυσικών πόρων άρχισε να δι-

⁶ Στις Η.Π.Α. το πετρέλαιο έπαιξε αποφασιστικό ρόλο ήδη από τον 19^ο αιώνα, μετά την ανακάλυψη των πρώτων κοιτασμάτων το 1859 στο Oil Creek, Titusville Pennsylvania. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ιδιωτικές αμερικανικές επιχειρήσεις επεξετάθησαν στην Ν. Αμερική και Μ. Ανατολή. Σήμερα το κέντρο βάρους έχει μετατεθεί στη Βόρειο Θάλασσα (Ηνωμένο Βασίλειο, Νορβηγία) για πετρέλαιο, και ειδικώς στην Νορβηγία για φυσικό αέριο, στην Βόρειο Αφρική (ιδίως Αλγερία) για φυσικό αέριο, καθώς και στη Ρωσία (για πετρέλαιο και φυσικό αέριο) και στις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ενώσεως περί την Κασπία Θάλασσα (Αζερμπαϊτζάν, Καζακστάν, Τουρκμενιστάν) και πέραν αυτής (Ουζμπεκιστάν, Τατζικιστάν και Κιργιστάν), ιδίως για φυσικό αέριο πρβλ. LOCATELLI, C., *Russie - Caspienne: La concurrence des voies d' exportation pour l' approvisionnement gazier de l' Europe*, *Revue du Marché Commun et de l' Union européenne*, 2008, σελ. 267 επ., ΦΑΤΟΥΡΟΣ Α., ό.π., υποσημ. 5, σελ. 374.

⁷ ΦΑΤΟΥΡΟΣ Α., ό.π., υποσημ. 5, σελ. 365, 398.

⁸ ΦΑΤΟΥΡΟΣ Α., ό.π., υποσημ. 5, σελ. 377 επ., 388 επ.

αμορφώνεται περί τα μέσα του 20^{ου} αιώνα ως αποτέλεσμα της διαμάχης σχετικά με τις εθνικοποιήσεις που έκαναν κυβερνήσεις χωρών παραγωγών φυσικών πόρων επί των πόρων αυτών, οι οποίοι είχαν προηγουμένως παραχωρηθεί από προηγηθείσες κυβερνήσεις της ίδιας χώρας σε ιδιωτικές επιχειρήσεις τρίτων χωρών (άδειες εκμεταλλεύσεως)⁹. Η σημαντικότερη περίπτωση, η οποία αφορούσε ενεργειακούς φυσικούς πόρους, ήταν οι εθνικοποιήσεις στο Μεξικό κατά την δεκαετία του '30 εις βάρος αμερικανικών εταιρειών. Η διαμάχη μεταξύ Μεξικού και Η.Π.Α. έληξε ανέλπιστα υπέρ του Μεξικού λόγω της εν τω μεταξύ μεσολαβήσεως του Β' Παγκοσμίου Πολέμου¹⁰.

Η αρχή της διαρκούς εθνικής κυριαρχίας επί των φυσικών πόρων έλαβε την τελική της μορφή μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, στο πλαίσιο της αποαποικιοποιήσεως, στο πλαίσιο δηλ. των προσπαθειών των χωρών του λεγομένου τρίτου κόσμου να ελέγξουν τις εθνικές τους οικονομίες και ιδίως τους φυσικούς τους πόρους, οι οποίοι είχαν παραχωρηθεί σε ιδιωτικές εταιρείες από την αποικιοκρατική δύναμη¹¹. Επιστέγασμα αυτών των προσπαθειών υπήρξε το ψήφισμα 1803 (XVII) της 14.12.1962 της Γ.Σ του Ο.Η.Ε., το οποίο καθιέρωσε ρητώς την αρχή της διαρκούς εθνικής κυριαρχίας επί των φυσικών πόρων, δηλ. την αρχή του αναπαλλοτρίωτου της κυριαρχίας επί των φυσικών πόρων. Η αρχή αυτή σημαίνει ότι τα κράτη, ακριβώς επειδή είναι κυρίαρχα, διατηρούν το δικαίωμα να αλλάξουν γνώμη και να ανακαλέσουν δικαιώματα, τα οποία είχαν παραχωρήσει προηγουμένως σε αλλοδαπές επιχειρήσεις επί των φυσικών πόρων που βρίσκονται στο υπέδαφός τους. Το ψήφισμα όμως προβλέπει γι' αυτές τις περιπτώσεις την υποχρέωση καταβολής «κατάλληλης αποζημιώσεως», σύμφωνα με τους νόμους του κράτους που εθνικοποιεί τον σχετικό κλάδο. Το ίδιο ψήφισμα προβλέπει επίσης την καλόπιστη τήρηση συμφωνιών για ξένες επενδύσεις, οι οποίες (συμφωνίες) συνήφθησαν ελεύθερα μεταξύ κυριάρχων κρατών¹². Εν τω μεταξύ η αρχή αυτή εφαρμόζεται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να καταλαμβάνει, όχι μόνο το έδαφος, δηλ. την επικράτεια εν στενή έννοια, αλλά και τις περιοχές επί των οποίων το Κράτος ασκεί κυριαρχικά δικαιώματα, ιδίως την υφαλοκρηπίδα¹³.

Από την αρχή του εθνικού διεθνούς δικαίου περί εδαφικής κυριαρχίας συνάγεται επίσης η δικαιοδοσία του κράτους επί όλων των οικονομικών δραστηριοτήτων, οι οποίες λαμβάνουν χώρα στο έδαφός του. Κατά τον τρόπο αυτόν καλύπτονται ζητήματα μεταφοράς ή/και διαμετακομίσεως ενεργειακών πόρων από κράτος σε κράτος, η παραγωγή ενέργειας στο έδαφος του κυριάρχου κράτους, η ρύθμιση των συνεπειών στο περιβάλλον κλπ.¹⁴

⁹ Πρβλ. ΦΑΤΟΥΡΟΣ Α., ό.π., υποσημ. 5, σελ. 388 επ., 396 επ.

¹⁰ Πρβλ. ΦΑΤΟΥΡΟΣ Α., ό.π., υποσημ. 5, σελ. 380.

¹¹ Πρβλ. ΦΑΤΟΥΡΟΣ Α., ό.π., υποσημ. 5, σελ. 381, 388 επ.

¹² Πρβλ. ΦΑΤΟΥΡΟΣ Α., ό.π., υποσημ. 5, σελ. 389 επ.

¹³ ΦΑΤΟΥΡΟΣ Α., ό.π., υποσημ. 5, σελ. 390, 391.

¹⁴ ΦΑΤΟΥΡΟΣ Α., ό.π., υποσημ. 5, σελ. 387.

Γ. Οι γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου

Πέραν του εθιμικού διεθνούς δικαίου, εφαρμογή επί των ενεργειακών φυσικών πόρων βρίσκουν και οι γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου. Τις τελευταίες επικαλούνται διεθνείς συμβάσεις μεταξύ κρατών, καθώς και η νομολογία διαιτητικών οργάνων, οι οποίες αφορούν την εκμετάλλευση των πόρων αυτών και τις εκ της εκμεταλλεύσεως αυτής προκύπτουσες διαφορές. Με την πάροδο του χρόνου όμως η επίκληση αυτών των αρχών μειώνεται, διότι οι αναπτυσσόμενες χώρες έχουν εν τω μεταξύ αποκτήσει σύγχρονες νομοθεσίες σχετικά με την αξιοποίηση των φυσικών τους πόρων¹⁵.

Δ. Οι διεθνείς συμβάσεις

Ι. Οι συμβάσεις για μεταφορά και διαμετακόμιση

Τα ορυκτά καύσιμα μεταφέρονται με μεγάλα βυτία (με τρένα, φορτηγά αυτοκίνητα και πλοία) ή αγωγούς υψηλής πιέσεως (pipelines). Το ηλεκτρικό ρεύμα μεταφέρεται με ηλεκτρικούς αγωγούς υψηλής τάσεως. Οι αγωγοί απαιτούν πολύ μεγάλες επενδύσεις, και γι' αυτόν τον λόγο θεωρούνταν πάντα και θεωρούνται και σήμερα «φυσικά μονοπώλια» (είναι αντιοικονομική η κατασκευή και δεύτερου αγωγού). Όμως η εξέλιξη της τεχνολογίας επιτρέπει σήμερα την ταυτόχρονη χρήση των αγωγών από περισσότερους του ενός χρήστες, πράγμα το οποίο οδήγησε και σε νέα νομική αντιμετώπιση της μεταφοράς, δια της καθιερώσεως της «αρχής της προσβάσεως τρίτων» (έναντι αμοιβής)¹⁶.

Η μεταφορά, και ειδικότερα η λεγόμενη «διαμετακόμιση» («transit»), δηλ. η ελεύθερη μεταφορά προϊόντων από ένα κράτος σε άλλο μέσω τρίτου κράτους, ρυθμίζεται από το εθνικό δίκαιο, τις διμερείς διεθνείς συμβάσεις (μεταξύ κρατών ή κρατών και ιδιωτών) και κατ' εξαίρεση από πολυμερείς διεθνείς συμβάσεις. Η ανάμειξη των κρατών εξηγείται από το γεγονός ότι οι αγωγοί, μέσω των οποίων γίνεται η μεταφορά ορυκτών καυσίμων ή ηλεκτρικού ρεύματος, ανήκουν σε όλα τα κράτη (με εξαίρεση τις ΗΠΑ) στο δημόσιο ή σε δημόσιο φορέα. Τέτοιες πολυμερείς συμβάσεις, οι οποίες σημειωτέον αφορούσαν γενικώς όλα τα προϊόντα και όχι ειδικώς τα ενεργειακά υλικά, υπήρξαν η Σύμβαση της Βαρκελώνης (1926) και η Σύμβαση της Νέας Υόρκης (1965)¹⁷. Οι συμβάσεις αυτές δεν αποκλείουν την δυνατότητα του τρίτου κράτους να συμ-

¹⁵ ΦΑΤΟΥΡΟΣ Α., ό.π., υποσημ. 5, σελ. 377, 378.

¹⁶ Πρβλ. και ΦΑΤΟΥΡΟΣ Α., ό.π., υποσημ. 5, σελ. 400, 401.

¹⁷ Πρβλ. ΦΑΤΟΥΡΟΣ Α., ό.π., υποσημ. 5, σελ. 401. Η διαμετακόμιση ρυθμίζεται επίσης στο άρθρο V της GATT (1947/1994), στον Ευρωπαϊκό Χάρτη Ενέργειας (1991) και στην Συνθήκη του Χάρτη Ενέργειας (1994), βλ. κατωτέρω, και στην σχετική Συμφωνία μεταξύ των κρατών της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών (κρατών της πρώην ΕΣΣΔ) του 1996, η οποία απέβλεπε στο να αντικαταστήσει το ενιαίο σύστημα μεταφοράς μεταξύ ορισμένων επί μέρους Δημοκρατιών της πρώην ΕΣΣΔ, ΦΑΤΟΥΡΟΣ Α., ό.π., υποσημ. 5, σελ. 402.

φωνήσει στην ελεύθερη μεταφορά των ενεργειακών υλικών μέσω του εδάφους του υπό την προϋπόθεση της καταβολής ανταλλάγματος (δικαιωμάτων).

II. Η GATT

Η υπογραφή το έτος 1947 της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου (General Agreement on Tariffs and Trade - GATT) είχε από νομικής πλευράς ως αποτέλεσμα, θεωρητικώς τουλάχιστον, ότι οι γενικές αρχές της πολυμερούς αυτής Συμφωνίας περί καταργήσεως των ποσοτικών περιορισμών και σταδιακής μειώσεως των δασμών επί των διαφόρων αγαθών (εμπορευμάτων), με σκοπό την απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου, εύρισκαν εφαρμογή και επί των ενεργειακών υλικών. Άλλωστε στην Συμφωνία αυτή δεν υπήρχε πρόβλεψη για εξαίρεση του τομέα της ενέργειας από τις γενικές διατάξεις αυτής¹⁸.

Ειδικά ως προς την «διαμετακόμιση», εφαρμογή βρίσκει το άρθρο V της GATT, το οποίο εισάγει την υποχρέωση των συμβαλλομένων μερών να εξασφαλίσουν την χωρίς διακρίσεις διαμετακόμιση παντός αγαθού. Ειδικότερα αναλαμβάνουν την υποχρέωση να εξασφαλίζουν την ελεύθερη διάβαση του αγαθού από το έδαφός τους, εφ' όσον αυτή αποτελεί τμήμα της όλης πορείας του αγαθού, η οποία αρχίζει και καταλήγει έξω από τα σύνορα της χώρας αυτής. Η διαμετακόμιση πρέπει να γίνεται δια των οδών των μάλλον προσφών προς διαμετακόμιση, το ευνοϊκό δε αυτό καθεστώς ισχύει ανεξαρτήτως του μέσου μεταφοράς (πλοίου, αεροσκάφους ή άλλου μεταφορικού μέσου), ενώ οι επιβαρύνσεις, οι οποίες επιβάλλονται από την χώρα διελεύσεως πρέπει να είναι «λογικές». Γενικώς παραχωρείται η μεταχείριση του μάλλον ευνοουμένου κράτους (ΜΕΚ)¹⁹, κλασική αρχή του διεθνούς οικονομικού δικαίου²⁰.

Από την άλλη πλευρά, η ενέργεια για ένα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και εξής, δεν υπήρξε αντικείμενο ρυθμίσεως από κάποια ειδική διεθνή συμφωνία, καθώς αντιμετωπίζονταν περισσότερο ως μία ιδιάζουσα περίπτωση σε πολιτικό πλαίσιο²¹.

Όμως, παρά το γεγονός ότι επί των ενεργειακών υλικών θεωρητικώς βρίσκεται εφαρμογή η GATT, ένας συνδυασμός παραγόντων οδήγησε στον *de facto* αποκλεισμό του πετρελαίου και των προϊόντων του από το σύστημα του διεθνούς εμπορίου, όπως αυτό εκφραζόταν από τις ρυθμίσεις της GATT. Οι σημαντικότεροι από τους παράγοντες που οδήγησαν στον αποκλεισμό αυτόν, ήταν οι εξής:

¹⁸ Βλ. και ΑΙΔΕΛΟJΙΕ Κ. / ΜΑΚΥΧ Ζ., *Multilateral Organizations, Fossil Fuels and Energy Law and Policy: The Tower of Babel Re-visited*, *European Energy and Environmental Law Review*, τόμος 17 - τεύχος 4, Αύγουστος 2008, σελ. 229 επ.

¹⁹ Πρβλ. ΦΑΤΟΥΡΟΣ Α., ό.π., υποσημ. 5, σελ. 401 επ.

²⁰ Για την αρχή αυτή βλ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ Κ. / ΓΚΟΡΤΣΟΣ Χ., *Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο*, 2006, σελ. 59 επ.

²¹ SELIVANOVA J., ό.π. υποσημ. 3, σελ. VII.

α) το γεγονός ότι κανένα από τα μεγάλα πετρελαιοπαραγωγά κράτη δεν συμμετείχε στις διαπραγματεύσεις για τη δημιουργία της GATT 1947, κατάσταση, η οποία συνεχίστηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα και μετά την ίδρυση του OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries) στις 14 Σεπτεμβρίου 1960 από τα πέντε ιδρυτικά του μέλη (Κουβέιτ, Ιράκ, Ιράν, Σαουδική Αραβία και Βενεζουέλα)²². Αυτή η μη συμμετοχή οφειλόταν στην αδυναμία συντονισμού και χαράξεως κοινής πολιτικής των κρατών του ΟΠΕΚ²³,

β) η έλλειψη συγκεκριμένων μέτρων ή δεσμεύσεων από τα συμβαλλόμενα κράτη της GATT για απελευθέρωση των εισαγωγών σε ενέργεια. Το γεγονός αυτό αποθάρρυνε την συμμετοχή κρατών παραγωγών, εξαγωγέων ενεργειακών πρώτων υλών²⁴.

Η ενέργεια είτε ως προϊόν, είτε ως υπηρεσία, τέθηκε στις διαπραγματεύσεις του Γύρου του Τόκυο (1973-1979), αλλά οποιαδήποτε ρύθμιση στα πλαίσια της GATT απορρίφθηκε από κράτη παραγωγούς²⁵.

III. Διεθνείς οργανισμοί των αντιπάλων στρατοπέδων στον τομέα της ενέργειας: OPEC και ΔΟΕ

Όπως ήδη ελέγχθη, οι πετρελαιοεξαγωγικές χώρες ίδρυσαν τον Σεπτέμβριο του 1960 τον OPEC με σκοπό να προασπίσουν τα συμφέροντά τους έναντι των καταναλωτριών χωρών. Ο Οργανισμός λειτούργησε στην πράξη ως καρτέλ συνεχούς αυξήσεως των τιμών. Οι αυξήσεις αυτές επιτάχισαν επ' ευκαιρία του αραβοϊσραηλινού πολέμου του 1973, της ιρανικής επαναστάσεως (ανατροπή του Σάχη) του 1978/1979 και της πετρελαϊκής κρίσεως των μέσων της δεκαετίας του 1980, με αποτέλεσμα η τιμή του πετρελαίου να φθάσει μετά τη δεύτερη πετρελαϊκή κρίση δώδεκα φορές τα προ της κρίσεως επίπεδα (από 3 σε 36 δολάρια το βαρέλι). Οι κρίσεις αυτές επηρέασαν έτσι σε σημαντικό βαθμό τις βιομηχανικές χώρες και κυρίως την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, η οποία ήταν πολύ πιο εξαρτημένη από τις εισαγωγές πετρελαίου απ' ό,τι άλλες χώρες, όπως οι Η.Π.Α.²⁶

Οι καταναλώτριες χώρες ένοιωσαν την ανάγκη, ήδη από την πρώτη πετρελαϊκή κρίση, να αντιδράσουν στην πολιτική του OPEC. Τον Νοέμβριο του 1974, ύστερα από πρωτοβουλία των Η.Π.Α., τα κράτη-μέλη του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Αναπτύξεως (ΟΟΣΑ) υπέγραψαν στα πλαίσια του Οργανισμού αυτού την **Διεθνή Συμφωνία για την Ενέργεια**. Οι κυριότε-

²² <http://www.opec.org/aboutus/history/history.htm>

²³ DESTA M.-G., The OPEC, the WTO and Regional Trade Agreements, *Journal of World Trade* 37(3), 2003, σελ. 529 επ.

²⁴ DESTA M.-G., ό.π., υποσημ. 23, σελ. 531 επ.

²⁵ AIDELOJIE, K/MAKUCH, Z, ό.π., υποσημ. 18, σελ. 228.

²⁶ Πρβλ. GREEN M., The Evolution of North-South relations in the light of oil crisis, σε BAUW/FRANGAKIS/ PAPAYANNIDES, *Energy options in a changing world: A European Perspective*, 1999, σελ. 78.

ροι στόχοι της Συμφωνίας αυτής, ήταν α) η εξασφάλιση αποθεμάτων πετρελαίου σε περίπτωση κρίσεως, β) η θέση σε λειτουργία μακροπρόθεσμου προγράμματος για τη μείωση της εξαρτήσεως από τις εισαγωγές πετρελαίου και γ) η προώθηση σχέσεων συνεργασίας μεταξύ παραγωγών και καταναλωτριών χωρών²⁷.

Ταυτοχρόνως δημιουργήθηκε, από το Συμβούλιο του ΟΟΣΑ ο **Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας** (International Energy Agency – IEA), στον οποίο συμμετέχουν 28 κράτη και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως παρατηρητής, με σκοπό να συντονίζει αφ' ενός τις θέσεις των κρατών της Ε.Ε. και αφ' ετέρου τις δραστηριότητες του Δ.Ο.Ε. με εκείνες της Ε.Ε.²⁸ Οι κυριότεροι στόχοι και σκοποί του Δ.Ο.Ε. είναι: α) η δημιουργία ενός μακροπρόθεσμου προγράμματος συνεργασίας για την εξοικονόμηση της ενέργειας καθώς και την ανάπτυξη νέων ενεργειακών πηγών, β) η βελτίωση του συστήματος πληροφοριών για τις αγορές πετρελαίου και φυσικού αερίου, γ) η θέση σε λειτουργία ενός κέντρου στατιστικών στοιχείων για την ενέργεια και δ) η δημιουργία ενός μηχανισμού περιορισμού της ζήτησεως και κατανομής των πετρελαϊκών πόρων σε περίπτωση που υπάρξουν δυσχέρειες στον ανεφοδιασμό²⁹.

Οι πετρελαϊκές κρίσεις δημιούργησαν ή επέτειναν ένα κλίμα ανασφάλειας στις χώρες εισαγωγείς πετρελαίου, και ιδίως στις χώρες της Δ. Ευρώπης. Έτσι επετάθη η ανάγκη για ένα συνεπές και σταθερό σύστημα εμπορικών και εξωτερικών σχέσεων, ικανό να εγγυηθεί την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού των κρατών αυτών³⁰. Σημειωτέον ότι μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και μέχρι την κατάρρευση του κομμουνισμού (1947-1989), η ΕΣΣΔ, λόγω του ψυχρού πολέμου, δεν αποτελούσε για τις χώρες της Δυτ. Ευρώπης πραγματική εναλλακτική λύση για την εξασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού τους (υπήρχαν περιορισμένες μόνο συναλλαγές)³¹. Η πτώση του κομμουνισμού στην Σοβιετική Ένωση και στον λοιπό ανατολικό συνασπισμό το 1989/1990 είχε ένα διπλό αποτέλεσμα. Από την μία οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης βρέθηκαν στην ίδια θέση με αυτές της Δυτικής Ευρώπης, αφού έπρεπε να εξασφαλίσουν εκ του μηδενός τον ενεργειακό τους εφοδιασμό, τον οποίο μέχρι τότε τους εγγυάτο η Σοβιετική Ένωση στο πλαίσιο της COMECON. Από την άλλη, σε μερικά από τα διάδοχα κράτη της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, τη Ρωσική Ομοσπονδία, το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν, το Τουρκμενιστάν, το Ουζμπεκιστάν, το Τατζικιστάν και το Κιργιστάν, ανεκαλύφθησαν από τα μεγαλύτερα παγκόσμια αποθέματα πετρελαίου ή φυσικού αερίου³². Επομένως τα κράτη αυτά είχαν και έχουν συμφέρον στην αξιοποίηση των φυ-

²⁷ http://europedia.moussis.eu/books/Book_2/6/19/01/02

²⁸ <http://www.iea.org/about>, βλ. και ΦΑΤΟΥΡΟΣ Α., ό.π., υποσημ. 5, σελ. 382 επ.

²⁹ ΑΙΔΕΛΟΓΙΕ Κ./ΜΑΚΥΧ Ζ., ό.π., υποσημ. 18, σελ. 234 επ.

³⁰ http://europedia.moussis.eu/books/Book_2/6/19/01/01

³¹ Πρβλ. και ΦΑΤΟΥΡΟΣ Α., ό.π., υποσημ. 5, σελ. 401, 403-404.

³² ΦΙΛΗΣ Κ., Οι χώρες κλειδιά στην ενεργειακή σκακιέρα, Απογευματινή της Κυριακής, 29 Ιανουαρίου 2006, σελ. 38, LOCATELLI, C., ό.π., υποσημ. 6, σελ. 267 επ.

σικών τους πόρων, προς τούτο όμως είχαν ανάγκη από κεφάλαια και τεχνολογία, τα οποία διέθεταν τα κράτη της Δυτ. Ευρώπης και ιδίως αυτά της ΕΚ³³. Με άλλα λόγια υπήρχε συμφέρον και από τις δύο πλευρές για συνεργασία. Η ευόδωση μιας τέτοιας συνεργασίας θα είχε ειδικώς για τις χώρες της ΕΚ ως αποτέλεσμα την μερική απεξάρτησή τους από τις χώρες του ΟΡΕC, δηλ. την διαφοροποίηση πηγών και την ασφάλεια του ενεργειακού τους εφοδιασμού για προβλέψιμο χρόνο.

IV. Συνεργασία αντί για αντιπαράθεση: ο Ευρωπαϊκός Χάρτης Ενέργειας και η Συνθήκη για τον Χάρτη Ενέργειας

1) Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης Ενέργειας

Έτσι η αλλαγή του πολιτικού και οικονομικού συστήματος στις χώρες του πρώην ανατολικού συνασπισμού και το εξ αυτής τέλος του ψυχρού πολέμου προσέφερε μια μοναδική ευκαιρία για αμοιβαία επικερδή συνεργασία στον τομέα της ενέργειας³⁴.

Η αρχή έγινε τον Ιούνιο του 1991 στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Δουβλίνου, ύστερα από πρωτοβουλία του τότε προεδρεύοντος Ολλανδού Πρωθυπουργού Ruud Lubbers, ο οποίος πρότεινε την θέσπιση συνεργασίας στον τομέα της ενέργειας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των κρατών της αφ' ενός³⁵ και των κρατών της πρώην Σοβιετικής Ενώσεως αφ' ετέρου, προκειμένου να ενισχυθεί η οικονομική ανόρθωση των τελευταίων και να βελτιωθεί η ασφάλεια εφοδιασμού της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κάλεσε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να μελετήσει τις δυνατότητες υλοποίησης μιας τέτοιας συνεργασίας και να υποβάλει προτάσεις. Η Επιτροπή πρότεινε την υιοθέτηση ενός «Ευρωπαϊκού Χάρτη Ενέργειας». Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα κάλεσε τις υπόλοιπες χώρες της Δυτικής και Ανατολικής Ευρώπης, τις χώρες

³³ Τούτο ισχύει και για την πυρηνική ενέργεια, τα εργοστάσια της οποίας ήσαν, όπως έδειξε το ατύχημα στο Τσερνόμπιλ της Ουκρανίας το 1986, εν πολλοίς πεπαλαιωμένα.

³⁴ Πρβλ. ENERGY CHARTER SECRETARIAT 2004, *The Energy Charter Treaty and Related Documents*, σελ. 13 (An Introduction to the Energy Charter Treaty), <http://www.encharter.org/index.php?id=7> (στο εξής ENERGY CHARTER SECRETARIAT, *The Energy Charter Treaty*). Το κείμενο υπό τον τίτλο «An Introduction to the Energy Charter Treaty», στο οποίο παραπέμπουμε, δεν αποτελεί κείμενο, το οποίο υιοθετήθηκε από τα συμβαλλόμενα μέρη της Συνθήκης για τον Χάρτη Ενέργειας, αλλά προέρχεται από την Γραμματεία της Διασκέψεως του Ευρωπαϊκού Χάρτη Ενέργειας, η οποία (Γραμματεία) είναι επίσημο όργανο του Διεθνούς αυτού Οργανισμού, ο οποίος ιδρύθηκε από την Συνθήκη του Χάρτη Ενέργειας το 1994 (λεπτομέρειες κατωτέρω).

³⁵ Από νομικής πλευράς ορθότερο είναι να ομιλούμε για τις τρεις «Ευρωπαϊκές Κοινότητες» (ΕΟΚ, ΕΚΑΧ, ΕΚΑΕ), πλην όμως στην πολιτική και δημοσιογραφική γλώσσα επεκράτησε ο όρος «η Ευρωπαϊκή Κοινότητα», και μάλιστα μέχρι το 2007, όπου αντικατεστάθη από τον όρο «Ευρωπαϊκή Ένωση», τον οποίο εισήγαγε η Συνθήκη της Λισσαβώνας. Η τελευταία ετέθη σε ισχύ την 1.12.2009.

Ο ΕΧΕ αποτελείται από τέσσερις τίτλους⁴³. Ο πρώτος ορίζει τους στόχους και τις αρχές της συνεργασίας στον τομέα της ενέργειας («objectives»), ο δεύτερος τα συγκεκριμένα μέσα, με τα οποία θα υλοποιηθούν οι στόχοι αυτοί («implementation»), ο τρίτος εισάγει ειδικές ρυθμίσεις προς διευκόλυνση των κρατών με «οικονομία υπό μετάβαση», δηλ. των πρώην κομμουνιστικών κρατών («specific agreements»), και ο τέταρτος περιέχει τις τελικές διατάξεις. Οι σημαντικότερες συμφωνίες περιέχονται στους δύο πρώτους τίτλους. Ειδικότερα:

Στον πρώτο τίτλο ο ΕΧΕ ορίζει τέσσερις ανώτατους στόχους, ήτοι την ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού (των καταναλωτριών χωρών), την επίτευξη του μεγαλύτερου δυνατού βαθμού αποδοτικότητας της παραγωγής, επεξεργασίας, μεταφοράς και διανομής ενέργειας, την ενίσχυση της ασφάλειας των τεχνικών εγκαταστάσεων και των δικτύων και την ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε από οικονομικής πλευράς ανεκτή βάση.

Προς επίτευξη των στόχων αυτών, ο ίδιος τίτλος, εκκινώντας από την αρχή περί εθνικής κυριαρχίας και κυριαρχίας επί των φυσικών πόρων, την οποία επιβεβαιώνει, ορίζει δύο επί μέρους στόχους, την δημιουργία μιας (αποδοτικής) αγοράς ενέργειας στην ευρωπαϊκή ήπειρο και μια καλλίτερη λειτουργία της παγκόσμιας αγοράς ενέργειας, στόχοι, οι οποίοι θα στηριχθούν στις αρχές της ίσης μεταχειρίσεως, της διαμορφώσεως των τιμών με κριτήρια ελεύθερης αγοράς και της λήψεως υπ' όψη των ζητημάτων προστασίας του περιβάλλοντος.

Προς επίτευξη όλων των ανωτέρω στόχων, αρχικών και ενδιαμέσων, ο ΕΧΕ ορίζει τρεις τομείς δράσεως (fields): α) την ανάπτυξη του εμπορίου, σε αρμονία με τις αρχές της GATT, β) την διακρατική συνεργασία σε ορισμένους (άλλους) τομείς, και γ) την ενεργειακή αποδοτικότητα και την προστασία του περιβάλλοντος.

Ως προς την ανάπτυξη του εμπορίου, ο ΕΧΕ ορίζει ως μέσα (means), με τα οποία αυτή θα επιτευχθεί, κυρίως α) την πρόσβαση στις πηγές ενέργειας και την ανάπτυξή τους, β) την πρόσβαση σε σύγχρονη τεχνολογία προς εκμετάλλευση των πηγών ενέργειας, γ) τον εκσυγχρονισμό των πάσης φύσεως εγκαταστάσεων, δ) την πρόσβαση στην αγορά κεφαλαίων, ε) την ανάπτυξη ανοικτής και ανταγωνιστικής αγοράς για ενεργειακές πρώτες ύλες, προϊόντα, εξοπλισμό και υπηρεσίες σχετικές με την ενέργεια, καθώς και άρση όλων των πάσης φύσεως εμποδίων στο ελεύθερο εμπόριο εμπορευμάτων και υπηρεσιών, στ) την ανάπτυξη των δικτύων μεταφοράς, με σκοπό και την διευκόλυνση της διαμετακομίσεως (transit).

Ως προς την διακρατική συνεργασία, ο ΕΧΕ ορίζει ότι η συνεργασία αυτή θα πρέπει να αφορά α) την ενεργειακή πολιτική, β) τον συντονισμό και, όπου αυτό είναι απαραίτητο, την εναρμόνιση των διατάξεων περί τεχνικής ασφάλ-

⁴³ Βλ. και ΦΑΤΟΥΡΟΣ Α., ό.π., υποσημ. 5, σελ. 409 επ.

λειας των εγκαταστάσεων, και γ) την δημιουργία σταθερού και διαφανούς νομικού πλαισίου για την ανάπτυξη των ενεργειακών πηγών.

Τέλος, ως προς την ενεργειακή αποδοτικότητα και την προστασία του περιβάλλοντος, ο ΕΧΕ υπογραμμίζει την ανάγκη α) για προώθηση ενός τέτοιου ενεργειακού μείγματος, ώστε να μειωθούν όσο γίνεται οι αρνητικές επιδράσεις επί του περιβάλλοντος, και β) για επίτευξη ενός υψηλού επιπέδου τεχνικής ασφάλειας στις πυρηνικές εγκαταστάσεις.

Στον δεύτερο τίτλο, στον οποίο εν μέρει περιέχονται επαναλήψεις των όσων διαλαμβάνει ο πρώτος τίτλος, εξειδικεύονται τα μέτρα, με τα οποία θα υλοποιηθούν οι στόχοι του πρώτου τίτλου. Από τα μέτρα αυτά είναι σκόπιμο να γίνει ειδική αναφορά στα εξής τέσσερα: α) στην διαμετακόμιση (transit), η οποία θα διευκολυνθεί με την ανάπτυξη διεθνών δικτύων μεταφοράς ενέργειας και την διασύνδεσή τους (ανάπτυξη αγωγών για την μεταφορά φυσικού αερίου και δικτύων για την μεταφορά ηλεκτρικής ενέργειας), β) στην σύναψη μακροχρόνιων εμπορικών συμφωνιών προμήθειας ενέργειας⁴⁴, γ) στα μέτρα που θα ληφθούν σε εθνικό επίπεδο για την προστασία των επενδύσεων, η οποία πρέπει να είναι σύμφωνη προς τις υπάρχουσες ρυθμίσεις του διεθνούς δικαίου (έμμεση αναφορά στη Συμφωνία TRIMs, η οποία ισχύει εντός του ΠΟΕ)⁴⁵, και δ) στην ανάπτυξη κοινών κανόνων ασφάλειας των τεχνικών εγκαταστάσεων ή στην αμοιβαία αναγνώριση αυτών των κανόνων⁴⁶.

2) Η Συνθήκη για τον Χάρτη Ενέργειας

α) Γενικά

Σε υλοποίηση των πολιτικών αποφάσεων του ΕΧΕ, τα συμβαλλόμενα μέρη άρχισαν εντός του 1992 διαπραγματεύσεις για την δημιουργία ενός δεσμευτικού διεθνούς νομικού πλαισίου συνεργασίας για την ενέργεια, οι οποίες στις 17 Δεκεμβρίου 1994 κατέληξαν στην υπογραφή, στην Λισσαβόνα, της «Τελικής Πράξεως της Διασκέψεως του Ευρωπαϊκού Χάρτη Ενέργειας» (Final Act of the European Energy Charter Conference). Συνημμένα στην Τελική Πράξη της Διασκέψεως είναι η «Συνθήκη του Χάρτη Ενέργειας» («The Energy Charter Treaty»), ως Παράρτημα 1, οι «Αποφάσεις της Διασκέψεως», ως Παράρτημα 2, και το «Πρωτόκολλο του Χάρτη Ενέργειας αναφορικά με την ενεργειακή α-

⁴⁴ Με την πρόταση για διασύνδεση των δικτύων σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο, ο ΕΧΕ διεμόρφωσε ένα σχεδιασμό, τον οποίο η ΕΕ υιοθέτησε λίγο αργότερα με την Συνθήκη του Μάαστριχτ (άρθρα 154-156 ΣυνθΕΚ περί Διευρωπαϊκών Δικτύων). Αντίθετα, η πρόταση για μακροχρόνιες εμπορικές συμφωνίες, προς τον σκοπό της εξασφάλισης του εφοδιασμού, φαίνεται ότι σε επίπεδο ΕΕ δεν έχει μόνο υποστηρικτές. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή βλέπει σε τέτοιες συμβάσεις δυνατότητες για υπερβολικό περιορισμό του ανταγωνισμού.

⁴⁵ Βλ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ Κ. / ΓΚΟΡΤΣΟΣ Χ., ό.π., υποσημ. 20, σελ. 127 επ., 137 επ.

⁴⁶ Πρβλ. και KARL J., The Energy Charters Treaty/A reader's Guide, ECT Secretariat, Brussels, 2002, σελ. 8.

ποδοτικότητα και σχετικά περιβαλλοντικά ζητήματα», ως Παράρτημα 3 της Τελικής Πράξεως⁴⁷. Από την ημερομηνία αυτή και μέχρι 16 Ιουνίου 1995 η Τελική Πράξη (και επομένως και τα συνημμένα της) έμεινε ανοικτή προς υπογραφή. Μετά την πάροδο του χρονικού αυτού διαστήματος είχε υπογραφεί από 49 κράτη και τις τρεις Ευρωπαϊκές Κοινότητες (ΕΚ, ΕΚΑΧ, ΕΚΑΕ). Η Συνθήκη και τα υπόλοιπα νομικά κείμενα τέθηκαν σε ισχύ στις 16 Απριλίου 1998⁴⁸.

Σήμερα στη Συνθήκη του Χάρτη Ενέργειας (στο εξής η Συνθήκη) συμμετέχουν 51 κράτη και οι ΕΚ/ΕΕ και ΕΚΑΕ⁴⁹. Για λόγους πρακτικούς θα αναφερόμαστε σε 51 κράτη και την ΕΕ. Τα κράτη αυτά είναι τα 27 κράτη-μέλη που αποτελούν την ΕΕ και επί πλέον τα εξής: Αλβανία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Γεωργία, Ελβετία, Κροατία, Ιαπωνία, Καζακστάν, Κιργιστάν, Λιχτενστάιν, Μολδαβία, Μογγολία, Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Ουκρανία, Ουζμπεκιστάν, Τατζικιστάν, Τουρκία, Τουρκμενιστάν, καθώς επίσης και Αυστραλία, Ισλανδία, Λευκορωσία, Νορβηγία και Ρωσική Ομοσπονδία, οι οποίες έχουν υπογράψει τη Συνθήκη, αλλά δεν έχουν ολοκληρώσει τη διαδικασία επικυρώσεώς της⁵⁰.

Εκτός από τα κράτη, τα οποία υπέγραψαν την Συνθήκη, υπάρχουν και τα λεγόμενα κράτη παρατηρητές (observers) της Συνθήκης. Τα κράτη αυτά δεν έχουν μεν υπογράψει τη Συνθήκη, δικαιούνται όμως να συμμετέχουν στις εργασίες των διασκέψεων που λαμβάνουν χώρα στα πλαίσια του βήματος πολιτικού διαλόγου «Ευρωπαϊκός Χάρτης Ενέργειας», βεβαίως χωρίς ψήφο. Τα κράτη αυτά είναι: Αφγανιστάν, Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, Ινδονησία, Ιορδανία, Καναδάς, Πακιστάν και Σερβία (κράτη, τα οποία υπέγραψαν την διακήρυξη του ΕΧΕ του 1991, όχι όμως και τη Συνθήκη), καθώς και Αίγυπτος, Αλγερία, Βενεζουέλα, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Ιράν, Κατάρ, Κίνα, Κορέα, Κουβέιτ, Μαρόκο, Μπαχρέιν, Νιγηρία, Ομάν, Παλαιστινιακή Αρχή, Σαουδική Αραβία και Τυνησία. Εκτός από τα κράτη αυτά, καθεστώς παρατηρητή στη Συνθήκη έχουν και πολλοί διεθνείς οργανισμοί, οι σημαντικότεροι από τους οποίους είναι ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, η Παγκόσμια Τράπεζα, ο

⁴⁷ Βλ. τα κείμενα αυτά, σε ENERGY CHARTER SECRETARIAT, *The Energy Charter Treaty*, σελ. 21-35, 37-131, 133-137, 139-156 αντίστοιχα, <http://www.encharter.org/index.php?id=7>, Πρβλ. επίσης KARL J., ό.π., υποσημ. 46, σελ. 8.

⁴⁸ Βλ. και BAMBERGER C./LINEHAN J./WÄLDE T., ό.π., υποσημ. 36, σελ. 3.

⁴⁹ Πριν από τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισσαβώνας (1-12-2009) αναφερόμασταν σε Ευρωπαϊκές Κοινότητες ή Ευρωπαϊκή Κοινότητα (ΕΚ), μετά την 1-12-2009 σε Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και ΕΚΑΕ, διότι σε αντίθεση με την ΕΚ, η ΕΚΑΕ δεν απερροφήθη από το νέο νομικό πρόσωπο ΕΕ (η ΣυνθΕΚΑΧ έληξε τον Ιούνιο 2002).

⁵⁰ ENERGY CHARTER SECRETARIAT, *The Energy Charter Treaty*, σελ. 223, <http://www.encharter.org/index.php?id=61>. Ειδικώς για την Ρωσική Ομοσπονδία βλ. κατωτέρω.

Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Αναπτύξεως και η Διεθνής Υπηρεσία Ενέργειας⁵¹.

Απ' αυτή την απαρίθμηση καθίσταται σαφές ότι, αν και η διεθνής αυτή Συνθήκη ξεκίνησε ως μία Ευρωπαϊκή πρωτοβουλία, έχοντας τις ρίζες της στον ΕΧΕ του 1991, εξελίσσεται σε ένα, αν όχι παγκόσμιο, πάντως σημαντικό περιφερειακό όργανο για ενεργειακή συνεργασία, πέρα από τα σύνορα μιας ηπείρου. Αυτός είναι και ο λόγος, για τον οποίο ο τίτλος της Συνθήκης δεν περιέχει το επίθετο «Ευρωπαϊκός»⁵². Εξ άλλου, στη Συνθήκη συμμετέχουν, είτε ως κράτη-μέλη, είτε ως κράτη-παρατηρητές, η πλειοψηφία των κρατών που παράγουν και εξάγουν ενέργεια οποιασδήποτε μορφής (κυρίως πετρέλαιο, φυσικό αέριο και άνθρακα), αλλά και των κρατών εκείνων που εισάγουν και καταναλίσκουν τις μεγαλύτερες ποσότητες ενέργειας⁵³. Η νομική δεσμευτικότητα της Συνθήκης, καθώς και η λεγόμενη «διαδικασία του Χάρτη», δηλ. η θεσμοθετημένη δημιουργία βήματος διαρκούς διαλόγου μεταξύ του συνόλου σχεδόν των κρατών παραγωγών και σημαντικών κρατών καταναλωτών ενέργειας⁵⁴, είναι τα δύο μεγάλα επιτεύγματα, πολιτικής και νομικής φύσεως, της κοινής βουλήσεως των συμβληθέντων μερών. Για το μέλλον, η Συνθήκη μπορεί να αποτελέσει πρότυπο για δημιουργία Συνθήκης σε παγκόσμιο επίπεδο.

Σημειωτέον πάντως ότι στις 19 Αυγούστου 2009 η Ρωσία, η οποία μέχρι τότε δεν είχε κυρώσει την Συνθήκη, αλλά την εφήρμοζε προσωρινά (βάσει του άρθρου 45), κατέθεσε στον θεματοφύλακα της Συνθήκης (Κυβέρνηση της Πορτογαλίας) δήλωση περί λήξεως της προσωρινής εφαρμογής της Συνθήκης 60 ημέρες αργότερα (άρθρο 45 παράγρ. 3). Πιθανόν να πρόκειται για μέσον πίεσεως, με σκοπό την αναθεώρηση ορισμένων διατάξεων της Συνθήκης. Εντός του Δεκεμβρίου 2009 διεφάνη ότι υπάρχει πολιτική βούληση και από τις δύο πλευρές για διαπραγματεύσεις επί του ανακύψαντος ζητήματος. Ενδεχόμενη αποχώρηση πάντως της Ρωσίας από την Συνθήκη θα αποτελούσε πλήγμα για την συνεργασία στην περιοχή της Ευρασίας. Γι' αυτό επιβάλλεται η καταβολή κάθε προσπάθειας, ώστε να ευρεθεί μία νέα ισορροπία στις σχέσεις των κρατών της ηπείρου μας με τον σημαντικότερο αυτόν παγκόσμιο «παίκτη» του ενεργειακού κλάδου.

β) Η δομή και ο βασικός σκοπός της Συνθήκης

Η Συνθήκη αποτελείται από οκτώ μέρη, τα οποία περιλαμβάνουν συνολικά 50 άρθρα. Επίσης περιέχει 14 Παραρτήματα. Τα σημαντικότερα ζητήματα,

⁵¹ Ο.Π.

⁵² Βλ. και KARL J., ό.π., υποσημ. 46, σελ.11.

⁵³ Βλ. και ANDREWS-SPEED PH., The ECT and International petroleum politics, The Centre for Energy, Petroleum and Mineral Law Policy Journal, Volume 3- Article 6, 1998, σελ. 3 επ.

⁵⁴ ENERGY CHARTER SECRETARIAT, The Energy Charter Treaty, An Introduction to the Energy Charter Treaty, σελ. 13, 18 αντίστοιχα, <http://www.encharter.org/index.php?id=7>.

τα οποία ρυθμίζει η Συνθήκη είναι η προστασία των επενδύσεων (από μη εμπορικούς κινδύνους), η απελευθέρωση του εμπορίου των ενεργειακών προϊόντων (επί τη βάση των κανόνων του ΠΟΕ/GATT), η ελεύθερη πρόσβαση στην τεχνολογία, η ελεύθερη πρόσβαση στην χρηματοδότηση, ο ανταγωνισμός (συμπεριλαμβανομένων διατάξεων περί κρατικών επιχειρήσεων και συνεργασίας μεταξύ των αρμοδίων αρχών), η ελευθερία της διαμετακομίσεως ενεργειακών υλικών, ζητήματα προστασίας του περιβάλλοντος, και τέλος η διαδικασία επιλύσεως των διεθνών διαφορών, οι οποίες προκύπτουν από τα παραπάνω ζητήματα. Στα Παραρτήματα ρυθμίζονται ζητήματα, τα οποία έχουν άμεση σχέση με τη Συνθήκη, όπως για παράδειγμα ποια προϊόντα και υλικά θεωρούνται ενεργειακά⁵⁵, θεσπίζονται εξαιρέσεις κρατών-μερών από συγκεκριμένες διατάξεις της Συνθήκης⁵⁶ και διατυπώνονται συμπληρωματικές ρυθμίσεις και επιφυλάξεις ως προς ορισμένα άρθρα της Συνθήκης⁵⁷. Με τον τρόπο αυτόν η Συνθήκη ερρύθμισε πράγματι τα ζητήματα, τα οποία είχε προηγουμένως ορίσει ο ΕΧΕ.

Σύμφωνα με την ίδια την Συνθήκη, υπέρτατος σκοπός της είναι η δημιουργία ενός νομικού πλαισίου, προκειμένου να προαχθεί μία μακροπρόθεσμη συνεργασία στον ενεργειακό τομέα, βασισμένη σε συμπληρωματικά συμφέροντα και αμοιβαία οφέλη, επί τη βάση των στόχων και των αρχών της ίδιας της Συνθήκης (άρθρο 2). Ο θεμελιώδης σκοπός της δηλαδή είναι η υιοθέτηση ενός συνόλου δεσμευτικών για τα συμβαλλόμενα κράτη κανόνων δικαίου, οι οποίοι θα δημιουργούν ένα ισορροπημένο (λόγω αμοιβαίου οφέλους) και αποτελεσματικό πλαίσιο διεθνούς συνεργασίας στον τομέα της ενέργειας (αποτελεσματικό, διότι είναι νομικά δεσμευτικό και προβλέπει και μηχανισμό επιλύσεως των διαφορών). Το νομικό αυτό πλαίσιο έχει χαρακτηριστεί, δικαίως, ως μοναδικό σε επίπεδο διεθνούς δικαίου⁵⁸. Οι αρχές, στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 2 της Συνθήκης, είναι, όπως προκύπτει από τις επί μέρους διατάξεις της Συνθήκης, η αρχή της κρατικής κυριαρχίας επί των φυσικών πόρων, η αρχή των ανοικτών αγορών (ελεύθερη πρόσβαση των επιχειρήσεων, ανταγωνισμός

⁵⁵ Παράρτημα 1 της Συνθήκης. Σύμφωνα με τον πίνακα υπό τον τίτλο "An inclusive list of energy materials and products", ως «ενεργειακά υλικά και προϊόντα» ορίζονται τρεις πηγές ενέργειας και τα αντίστοιχα προϊόντα, τα οποία χρησιμεύουν στην παραγωγή ενέργειας, και ειδικότερα: α) πυρηνική ενέργεια (παραγόμενη από ουράνιο, θόριο, εμπλουτισμένο ουράνιο και πλουτώνιο, βαρύ ύδωρ κλπ), β) ο άνθρακας, το φυσικό αέριο, το πετρέλαιο, τα προϊόντα πετρελαίου και η ηλεκτρική ενέργεια (η αντίστοιχη ενέργεια παράγεται από διάφορα είδη άνθρακα, από λιγνίτη, πίσσα, πετρέλαιο, αέρια πετρελαίου, υγρό φυσικό αέριο, υγρό προπάνιο, φυσικό αέριο, ηλεκτρική ενέργεια κλπ), γ) άλλα είδη ενέργειας, στα οποία η αντίστοιχη ενέργεια παράγεται από κάρβουνο και καύσιμο ξυλείας (charcoal, fuel wood). Η ηλεκτρική ενέργεια δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως ενεργειακή πρώτη ύλη, και γ' αυτό ίσως θα έπρεπε να αποτελεί χωριστή κατηγορία.

⁵⁶ Παραρτήματα 6, 7 και 13 της Συνθήκης.

⁵⁷ Παραρτήματα 8, 9 και 11 της Συνθήκης.

⁵⁸ ENERGY CHARTER SECRETARIAT. The Energy Charter Treaty, An Introduction to the Energy Charter Treaty, σελ. 13, <http://www.encharter.org/index.php?id=7>

και απελευθέρωση του εμπορίου των ενεργειακών προϊόντων) και η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως των επιχειρήσεων. Και κατ' αυτό το σημείο η Συνθήκη ακολουθήσε κατά βάση τις πολιτικές επιταγές του ΕΧΕ.

Προς επίτευξη όλων των στόχων της Συνθήκης, αυτή, τέλος, προβλέπει και την παροχή βοήθειας από τις χώρες της Δυτ. Ευρώπης στις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ («χώρες με μεταβατική οικονομία») για την ανάπτυξη δικής τους ενεργειακής στρατηγικής, για τη δημιουργία ενός κατάλληλου νομικού πλαισίου για την ενέργεια και για τη βελτίωση και εκσυγχρονισμό των ενεργειακών βιομηχανιών τους⁵⁹.

γ) Οι βασικές ρυθμίσεις της Συνθήκης⁶⁰

α) Προώθηση και προστασία των επενδύσεων

αα) Έννοια επενδύσεως

Οι επενδύσεις ρυθμίζονται στο ΙΙΙ Μέρος της Συνθήκης και συγκεκριμένα στα άρθρα 10 - 17. Ως επένδυση σύμφωνα με τη Συνθήκη νοείται κάθε είδους περιουσιακό στοιχείο (asset), το οποίο κατέχει ή ελέγχει άμεσα ή έμμεσα ένας επενδυτής και το οποίο περιλαμβάνει: α) υλικά και άυλα, κινητά και ακίνητα περιουσιακά στοιχεία (property) και περιουσιακά δικαιώματα (property rights), όπως δικαιώματα εκ της μισθώσεως, υποθήκης και ενεχύρου, β) εταιρεία ή επιχείρηση (εννοείται ατομική επιχείρηση ή κοινοπραξία χωρίς νομική προσωπικότητα) ή μετοχές ή άλλης μορφής συμμετοχή σε αυτές, ή (ενοχικές) απαιτήσεις κατά εταιρείας ή άλλης επιχειρήσεως, γ) χρηματικές απαιτήσεις ή άλλες απαιτήσεις, οι οποίες αφορούν επένδυση και έχουν οικονομική αξία, δ) δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, ε) εισοδήματα (returns), δηλ. εισοδήματα από επένδυση στον τομέα της ενέργειας, στ) οποιοδήποτε δικαίωμα εκ του νόμου ή εκ συμβάσεως ή επί τη βάσει άδειας (licence and permit) προς ανάληψη οικονομικής δραστηριότητας στον τομέα της ενέργειας (άρθρο 1: «ορισμοί», αριθμός 6)⁶¹.

Οι ρυθμίσεις της Συνθήκης βασίστηκαν στο περιεχόμενο των διμερών συμφωνιών επενδύσεων (Bilateral Trade Agreements - BITs), όπως αυτές εξελίχθηκαν το τελευταίο ήμισυ του προηγούμενου αιώνα⁶².

ββ) Προώθηση και προστασία των επενδύσεων

Οι επενδύσεις αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο της Συνθήκης και οι σχετικές ρυθμίσεις αποβλέπουν στην προώθηση και προστασία αυτών στα κράτη -

⁵⁹ Πρβλ και KARL J., ό.π., υποσημ. 46, σελ. 9 επ.

⁶⁰ Πρβλ. και ΦΑΤΟΥΡΟΣ Α., ό.π., υποσημ. 5, σελ. 411 επ, 413 επ.

⁶¹ Κατά τα λοιπά βλ. ορισμούς για τις έννοιες «επενδυτής (investor)», «οικονομική δραστηριότητα στον τομέα της ενέργειας (economic activity in the energy sector)», «πνευματική ιδιοκτησία (intellectual property)», «εισοδήματα από επένδυση (returns)» σε άρθρο 1, αριθμοί (7), (5), (12), (9) αντίστοιχα.

⁶² KARL J., ό.π., υποσημ. 46, σελ. 19 επ.

μέρη, καθώς και στην ίση μεταχείρισή τους. Το άρθρο 10 της Συνθήκης αποτελεί τη σημαντικότερη διάταξη για την υλοποίηση του στόχου αυτού.

Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 10, παράγραφος 1, κάθε συμβαλλόμενο μέρος ενθαρρύνει και δημιουργεί σταθερούς, δίκαιους, ευνοϊκούς και διαφανείς όρους (conditions) για την διενέργεια επενδύσεων στην επικράτειά του από επενδυτές άλλων συμβαλλομένων μερών. Οι όροι αυτοί οφείλουν να περιλαμβάνουν και την υποχρέωση παροχής προς τους επενδυτές μιας δίκαιης μεταχειρίσεως (fair and equitable treatment), το δε κράτος υποδοχής δεν θα βλάπτει με μη εύλογα μέτρα ή μέτρα εισάγοντα διακρίσεις την επένδυση, συμπεριλαμβανομένης και της διαχείρισεως, διατηρήσεως, χρήσεως, εκμεταλλεύσεως ή διαθέσεως αυτής. Η μεταχείριση των επενδύσεων σε καμμία περίπτωση δεν θα είναι λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν που απαιτεί το διεθνές δίκαιο. Με τον τρόπο αυτόν η Συνθήκη παραπέμπει ουσιαστικά στο καθεστώς προστασίας των επενδύσεων υπό τον ΠΟΕ (Σύμβαση TRIMs⁶³). Εξ άλλου σύμφωνα με την ίδια διάταξη, κάθε συμβαλλόμενο μέρος τηρεί τις υποχρεώσεις, τις οποίες έχει αναλάβει έναντι μιας επενδύσεως ή ενός επενδυτή άλλου συμβαλλόμενου μέρους. Η τελευταία αυτή υποχρέωση σημαίνει ότι μία κυβέρνηση δεν δικαιούται να επικαλεσθεί λόγους μη συμφωνηθέντες για να ανακαλέσει μια συμφωνία ή να εξαναγκάσει ένα επενδυτή σε επαναδιαπραγμάτευση⁶⁴. Μ' αυτό τον τρόπο υπάρχει η δέσμευση, ότι οι επενδύσεις από επενδυτές άλλων κρατών-μελών θα τυγχάνουν συνεχούς προστασίας και ασφάλειας στο κράτος υποδοχής, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και τις πρόνοιες της Συνθήκης⁶⁵. Αυτό δεν αποκλείει την απαλλοτρίωση της επενδύσεως σύμφωνα με τους όρους της Συνθήκης, δηλ. έναντι αποζημιώσεως⁶⁶.

Το άρθρο 10 παράγραφοι 3 και 7 θεμελιώνει τις αρχές της εθνικής μεταχειρίσεως (national treatment) και του μάλλον ευνοούμενου κράτους (most favored nation), αναλόγως με το ποια είναι πιο ευνοϊκή. Έτσι η Συνθήκη υποχρεώνει το κράτος υποδοχής να παρέχει στις επενδύσεις επενδυτών άλλου κράτους μέρους και στις σχετικές δραστηριότητές τους μεταχείριση όχι λιγότερο ευνοϊκή προς αυτή που επιφυλάσσει, τόσο για τις επενδύσεις δικών του επενδυτών (αρχή εθνικής μεταχειρίσεως), όσο και επενδυτών άλλων κρατών (αρχή μάλλον ευνοούμενου κράτους), αναλόγως με το ποια είναι πιο ευνοϊ-

⁶³ Για την σύμβαση TRIMs βλ. σε ΣΤΕΦΑΝΟΥ Κ. / ΓΚΟΡΤΣΟ Χ., ό.π., υποσημ. 20, σελ. 127 επ.

⁶⁴ Πρβλ. ΚΟΝΟΠΛΑΝΙΚ Α. / WÄLDE TH., Energy Charters Treaty and its role in International Energy, Journal of Energy & Natural Resources Law, Volume 24, No 4, 2006, σελ. 534 επ.

⁶⁵ Βλ. και KARL J., ό.π., υποσημ. 46, σελ. 22.

⁶⁶ Επ' αυτού πλείονα αμέσως κατωτέρω υπό γγ).

κή⁶⁷. Τα κράτη μέρη δεν μπορούν να παρεκκλίνουν από τον κανόνα αυτόν για επενδύσεις που έχουν πραγματοποιηθεί⁶⁸.

γγ) Πολιτικοί κίνδυνοι για τις επενδύσεις

Στόχος της Συνθήκης είναι να μειωθούν στο ελάχιστο οι μη εμπορικοί κίνδυνοι, οι οποίοι συνδέονται με τις επενδύσεις στον ενεργειακό τομέα. Οι συνθήκες κίνδυνοι, από τους οποίους η Συνθήκη προστατεύει τις επενδύσεις, είναι οι πολιτικοί. Οι κίνδυνοι αυτοί, οι οποίοι δεν μπορούν να προβλεφθούν (non calculated risks), έχουν να κάνουν πρωτίστως με τη συμπεριφορά του ίδιου του κράτους υποδοχής της επενδύσεως έναντι της ξένης επενδύσεως. Ο ξένος επενδυτής βρίσκεται πράγματι συχνά εκτεθειμένος στον κίνδυνο της απρόβλεπτης, ίσως και αυθαίρετης, μεταγενέστερης συμπεριφοράς του κράτους υποδοχής έναντι του ιδίου και της επενδύσεώς του⁶⁹. Κατά δεύτερο λόγο έχουν να κάνουν με πολέμους, καταστάσεις εκτάκτου ανάγκης, επαναστάσεις κλπ., γεγονότα που πολύ συχνά προκαλούν μεγάλες ζημιές (και) στις ξένες επενδύσεις, μέχρις πλήρους απώλειας της επενδύσεως. Ο βαθμός των πολιτικών κινδύνων στην χώρα υποδοχής επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την απόφαση αλλοδαπών ιδιωτών για το αν είναι σκόπιμο να κάνουν μία επένδυση ή όχι και τι ανταλλάγματα θα ζητήσουν. Όσο υψηλότερος είναι ο κίνδυνος που πρέπει να αναληφθεί, τόσο υψηλότερα είναι και τα ζητούμενα ανταλλάγματα. Αντίστροφα, όσο χαμηλότερος είναι ο κίνδυνος, τόσο περισσότερα κεφάλαια επενδύονται και αυξάνεται το δυνητικό εισόδημα του κράτους υποδοχής της επενδύσεως. Η Συνθήκη, με τη μείωση των πολιτικών κινδύνων επιδιώκει να αυξήσει την βεβαιότητα των επενδυτών και να συμβάλλει στην αύξηση της ροής των διεθνών επενδύσεων προς τις χώρες που τις έχουν ανάγκη⁷⁰.

Ένας από τους σημαντικότερους κινδύνους που μπορεί να αντιμετωπίσει ένας επενδυτής είναι αυτός της απαλλοτριώσεως της επενδύσεώς του στο κράτος υποδοχής. Προς τον σκοπόν αυτόν η Συνθήκη απαγορεύει την απαλλοτρίωση, εκτός αν αυτή πραγματοποιείται για λόγους δημοσίου συμφέροντος, γίνεται άνευ διακρίσεων, τηρεί όλες τις νόμιμες διατυπώσεις και συνοδεύεται από την ταχύτατη (prompt) καταβολή κατάλληλης (adequate) και αποτελεσματικής (effective) αποζημιώσεως (άρθρο 13). Εξ άλλου η Συνθήκη προβλέπει την υποχρέωση του κράτους υποδοχής προς αποκατάσταση, αποζημίωση, αντισταθμιστική παροχή ή άλλη διευθέτηση ή παροχή πλέον ευνοϊκής μεταχείρισεως για τις επενδύσεις επενδυτή οποιουδήποτε συμβαλλόμενου μέρους, οι

⁶⁷ Βλ. και BAMBERGER C./LINEHAN J./WÄLDE T., ό.π., υποσημ. 36, σελ.6 επ. Για τις δύο αυτές αρχές στο πλαίσιο του ΠΟΕ βλ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ Κ./ΓΚΟΡΤΣΟΣ Χ., ό.π., υποσημ. 20, σελ. 130 επ., 132 επ.

⁶⁸ Βλ. όμως εξαιρέσεις της αρχής αυτής σε άρθρα 21 (φορολογία), 10 παράγρ. 8 (τεχνολογία) και 10 παράγρ. 10 (πνευματική ιδιοκτησία) της Συνθήκης.

⁶⁹ Πρβλ. και ΚΟΝΟΠΛΥΑΝΙΚ Α./WÄLDE TH., ό.π. υποσημ. 64, σελ. 533, ΓΚΛΑΒΙΝΗΣ Π., Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Αθήνα -Θεσσαλονίκη, 2009, σελ. 571 επ.

⁷⁰ The Energy Charters Treaty/ A reader's Guide, ECT Secretariat, Brussels, 2002, σελ.19.

οποίες υφίστανται ζημία λόγω πολέμου ή άλλης ένοπλης συγκρούσεως, κατάστασεως εθνικής ανάγκης, ταραχών ή άλλων παρόμοιων γεγονότων (άρθρο 12).

Ένας επιπλέον κίνδυνος που μπορεί να προκύψει για τους επενδυτές, είναι να μην μπορέσουν να μεταφέρουν το εισόδημα από τις επενδύσεις τους εκτός της χώρας υποδοχής, λόγω του γεγονότος ότι η τελευταία έχει υψηλό πληθωρισμό, πολύ κυμαινόμενες συναλλαγματικές ισοτιμίες ή ελάχιστα αποθέματα ξένου συναλλάγματος. Το άρθρο 14 της Συνθήκης εγγυάται την άμεση, σε ελεύθερος μετατρέψιμο νόμισμα και με την τρέχουσα τιμή συναλλάγματος μεταφορά αυτών των κεφαλαίων⁷¹.

δδ) Λοιπές ρυθμίσεις για τις επενδύσεις

Εκτός από τις παραπάνω προστατευτικές έναντι των πολιτικών κινδύνων διατάξεις, υπάρχουν και άλλες ρυθμίσεις, οι οποίες αποβλέπουν στην δημιουργία ευνοϊκού για επενδύσεις περιβάλλοντος. Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 11 Συνθήκης τα συμβαλλόμενα μέρη θα εξετάζουν με πνεύμα καλής πίστεως αιτήματα των επενδυτών για παροχή άδειας προσωρινής παραμονής και εργασίας σε προσωπικό του επενδυτή (συμπεριλαμβανομένου και τεχνικού προσωπικού), απαραίτητου για την υλοποίηση της επενδύσεως. Εξ άλλου το συμβαλλόμενο κράτος, το οποίο για οποιοδήποτε λόγο αποζημιώνει επενδυτή υπήκοό του για ζημία της επενδύσεως στο κράτος υποδοχής, υποκαθίσταται στα δικαιώματα του ζημιωθέντος κατά του κράτους υποδοχής (άρθρο 15)⁷².

Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 16, σε περίπτωση που δύο ή περισσότερα συμβαλλόμενα μέρη έχουν προσχωρήσει και σε κάποια άλλη Συνθήκη, η οποία επίσης αφορά διεθνείς επενδύσεις και προβλέπει και μηχανισμό επιλύσεως διαφορών από επενδύσεις, θα εφαρμοσθεί εκείνη η Συνθήκη, της οποίας οι διατάξεις είναι ευνοϊκότερες για τους επενδυτές.

β) Εμπόριο

Σύμφωνα με το άρθρο 3 της Συνθήκης, τα συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να εργασθούν, ώστε να προαγάγουν την πρόσβαση, με εμπορικούς όρους, στις «διεθνείς αγορές», δηλ. στις αγορές των συμβαλλόμενων κρατών, και γενικά να δημιουργήσουν μία ανοικτή και ανταγωνιστική αγορά για τα ενεργειακά υλικά και προϊόντα. Προς τον σκοπό αυτόν η Συνθήκη προέβλεψε την εφαρμογή των κανόνων της πολυμερούς συμφωνίας της GATT για απελευθέρωση του εμπορίου (κατάργηση των ποσοτικών περιορισμών και σταδιακή μείωση των δασμών). Αυτό νομοτεχνικά επιτυγχάνεται στην Συνθήκη με δύο τρόπους. Για τις χώρες, οι οποίες είναι μέρη της GATT,

⁷¹ Βλ. και KARL J., ό.π., υποσημ. 46, σελ. 24 επ.

⁷² Βλ. και BAMBERGER C., The ECT/a description of its provisions, IEA/OECD, 1994, σελ. 19 επ.

με την πρόβλεψη του άρθρου 4. Για τα μέρη, τα οποία δεν είναι μέρη της GATT, με την πρόβλεψη του άρθρου 29 παράγρ. (2) στοιχ. (α)⁷³.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 4 της Συνθήκης, δεν επιτρέπεται καμία παρέκκλιση μεταξύ συμβαλλομένων μερών της Συνθήκης, τα οποία είναι συμβαλλόμενα μέρη στη GATT, από τις διατάξεις της GATT και των συναφών πράξεων, όπως αυτές εφαρμόζονται μεταξύ των εν λόγω συμβαλλομένων. Σύμφωνα με το άρθρο 29 παράγρ. (2), στοιχ. (α) Συνθήκης, το εμπόριο ενεργειακών υλικών και προϊόντων μεταξύ συμβαλλομένων κρατών της Συνθήκης, εκ των οποίων τουλάχιστον ένα δεν είναι μέλος της GATT, διέπεται από τους κανόνες της GATT 1947 και των λοιπών σχετικών Συμβάσεων που ίσχυαν την 1.3.1994, ως εάν όλα τα κράτη να ήσαν συμβαλλόμενα μέρη της GATT 1947 και των λοιπών σχετικών Συμβάσεων⁷⁴.

Εξ άλλου, το άρθρο 5 της Συνθήκης εισάγει σε σχέση με τα επενδυτικά μέτρα στον τομέα του εμπορίου (Trade-Related Investment Measures - "TRIMs") την ρύθμιση, σύμφωνα με την οποία απαγορεύεται για όλα τα συμβαλλόμενα μέρη η εφαρμογή επενδυτικών μέτρων, τα οποία δεν είναι σύμφωνα με τις διατάξεις των Άρθρων III περί εθνικής μεταχειρίσεως και XI περί γενικής καταργήσεως των ποσοτικών περιορισμών της GATT. Με άλλα λόγια, το άρθρο 5 της Συνθήκης (και το Παράρτημα TRM) ουσιαστικά εισάγουν για το εμπόριο ενεργειακών υλικών, για όλα τα συμβαλλόμενα μέρη, δηλ. και για αυτά που δεν είναι συμβαλλόμενα μέρη της GATT, τις σχετικές ρυθμίσεις της Συμφωνίας TRIMs, η οποία έχει υιοθετηθεί στα πλαίσια του Π.Ο.Ε.⁷⁵

Τρία περίπου χρόνια μετά την ίδρυση του Π.Ο.Ε. (1^η Ιανουαρίου 1995), η Συνθήκη για τον Χάρτη Ενέργειας αναθεωρήθηκε, προκειμένου να προσαρμοσθεί στις νέες ρυθμίσεις του πολυμερούς εμπορικού συστήματος, οι οποίες υιοθετήθηκαν στο πλαίσιο του Γύρου της Ουρουγουάης (υιοθέτηση της GATT 1994 και λοιπών συμβάσεων). Στις 24 Απριλίου 1998, η Διεθνής Διάσκεψη των κρατών μερών του ΕΧΕ υιοθέτησε μία νέα Συνθήκη, την «**Τροποποίηση των σχετικών με το Εμπόριο Διατάξεων της Συνθήκης για τον Χάρτη Ενέργειας**». Με αυτήν αντικαταστάθηκε η υιοθέτηση των κανόνων της GATT του 1947 και των συναφών Συμβάσεων με αυτούς της GATT του 1994 και των συναφών Συμβάσεων, στο πλαίσιο πλέον του Π.Ο.Ε.⁷⁶ Από πλευράς ουσίας ση-

⁷³ Πρβλ. BAMBERGER C./LINEHAN J./WÄLDE T., ό.π. υποσημ. 36, σελ.14.

⁷⁴ Στην ρύθμιση αυτή υπάρχουν δύο εξαιρέσεις. Η πρώτη προβλέπεται στο Παράρτημα G. Αυτό εξαιρεί από την ρύθμιση του 29 παράγρ. (2), στοιχ. (α) συγκεκριμένα άρθρα και Παραρτήματα της GATT καθώς και κάποιων συναφών πράξεων. Η δεύτερη εξαίρεση προβλέπεται στο άρθρο 29 παράγρ. (2) στοιχ. (β).

⁷⁵ Βλ. δύο εξαιρέσεις σε άρθρο 5 παράγρ. 3 και άρθρο 5 παράγρ. 4 της Συνθήκης.

⁷⁶ Εξαιρέσεις προβλέπονται στο Παράρτημα W(A) της Τροποποιήσεως της Συνθήκης. Οι σημαντικότερες αφορούν τη Γενική Συμφωνία για τις Συναλλαγές στον Τομέα των Υπηρεσιών (GATS), τη Συμφωνία για τα Δικαιώματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας (TRIPs) και τις ρυθμίσεις σχετικά με επίλυση διαφορών, επειδή η Συνθήκη του Χάρτη Ενέργειας διαθέτει δικό της αντίστοιχο μηχανισμό.

μαντική είναι η τροποποίηση, σύμφωνα με την οποία το πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης θα εκτείνεται όχι μόνο στα ενεργειακά υλικά και προϊόντα, αλλά και στον ενεργειακό εξοπλισμό. Αυτή η ρύθμιση διασφαλίζει ότι οι επενδυτές θα έχουν πρόσβαση σε εξοπλισμό της επιλογής τους, με βάση τις αρχές της εθνικής μεταχειρίσεως και του μάλλον ευνοουμένου κράτους⁷⁷.

γ) Άλλες ρυθμίσεις της Συνθήκης

αα) Διαμετακόμιση

Το άρθρο 7 της Συνθήκης ρυθμίζει τη διαμετακόμιση ("transit"), δηλαδή την μεταφορά ενεργειακών προϊόντων από ένα κράτος σε άλλο δια μέσου ενός, τουλάχιστον, τρίτου κράτους. Η ρύθμιση αυτή, η οποία βασίστηκε στο άρθρο V της GATT, υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα μέρη να διευκολύνουν τη διαμετακόμιση της ενέργειας, με βάση τις αρχές του μάλλον ευνοουμένου κράτους και της ελευθερίας της διαμετακομίσεως. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία σε ζητήματα ενεργειακής ασφάλειας των συμβαλλομένων μερών της Συνθήκης, καθώς τα ενεργειακά προϊόντα συνήθως μεταφέρονται δια μέσου του εδάφους πολλών κρατών μέχρι να φτάσουν από το κράτος παραγωγό στο κράτος καταναλωτή⁷⁸.

ββ) Μεταφορά τεχνολογίας

Σύμφωνα με την διάταξη του άρθρου 8, τα συμβαλλόμενα μέρη συμφωνούν για τη ενίσχυση της προσβάσεως στην ενεργειακή τεχνολογία και τη μεταφορά αυτής από τα κράτη που την διαθέτουν σε αυτά που επιθυμούν να την αποκτήσουν έναντι ανταλλάγματος, στα πλαίσια όμως της υπάρχουσας νομοθεσίας και των κανόνων τους, καθώς και των κανόνων για την προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

γγ) Πρόσβαση σε κεφάλαια

Σύμφωνα με την διάταξη του άρθρου 9, κάθε κράτος μέρος της Συνθήκης, αναγνωρίζοντας την σημασία των ανοικτών κεφαλαιαγορών, πρέπει να ενθαρρύνει την ροή κεφαλαίων για τη χρηματοδότηση των επενδύσεων στον ενεργειακό τομέα και του εμπορίου με ενεργειακά υλικά. Γι' αυτό το λόγο κάθε κράτος μέρος πρέπει να ενθαρρύνει τη διαμόρφωση συνθηκών προσβάσεως στην κεφαλαιαγορά του των νομικών και φυσικών προσώπων άλλων συμβαλλομένων κρατών, με σκοπό την παραπάνω χρηματοδότηση, πάντα επί τη βάσει της αρχής του μάλλον ευνοουμένου κράτους⁷⁹.

⁷⁷ Βλ. αναλυτικό κατάλογο ενεργειακού εξοπλισμού στο Παράρτημα EQ1 της Τροποποίησης της Συνθήκης.

⁷⁸ Βλ. και KONOPLYANIK A./WÄLDE TH., ό.π., υποσημ. 64, σελ. 543.

⁷⁹ Βλ. και KARL J., ό.π., υποσημ. 46, σελ. 35 επ.

δδ) Προστασία ανταγωνισμού

Τα συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να εισαγάγουν (εννοείται, εάν δεν διαθέτουν ήδη) και να εφαρμόζουν νομοθεσία, κατάλληλη για την καταπολέμηση συμφωνιών (καρτέλ) ή μονομερούς συμπεριφοράς, οι οποίες περιορίζουν τον ανταγωνισμό στον τομέα της ενέργειας (άρθρο 6 παρ. 1). Κράτη, τα οποία διαθέτουν εμπειρία στην εφαρμογή νομοθεσίας προστασίας του ανταγωνισμού, θα παρέχουν τεχνική βοήθεια σε άλλα συμβαλλόμενα κράτη, εφ' όσον τους ζητηθεί (άρθρο 6 παρ. 3). Ακόμη γενικότερα, θα υπάρχει δυνατότητα (όχι υποχρέωση) συνεργασίας ως προς την επιβολή των κανόνων προστασίας του ανταγωνισμού, η οποία (συνεργασία) θα στηρίζεται στην αμοιβαία ανταλλαγή πληροφοριών και παροχή συμβουλών (άρθρο 6 παρ. 4).

Εξ άλλου κάθε συμβαλλόμενο κράτος έχει το δικαίωμα να γνωστοποιεί σε άλλο συμβαλλόμενο κράτος ότι στο έδαφος του τελευταίου ασκούνται πρακτικές αντίθετες προς τον ανταγωνισμό, οι οποίες βλάπτουν σημαντικά συμφέροντα που σχετίζονται με τους στόχους των ρυθμίσεων της Συνθήκης. Η γνωστοποίηση πρέπει να συνοδεύεται από πληροφορίες, οι οποίες θα επιτρέπουν στο συμβαλλόμενο κράτος, προς το οποίο γίνεται η γνωστοποίηση, να εντοπίσει την αντίθετη προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορά. Το κράτος, προς το οποίο έγινε η γνωστοποίηση, οφείλει να διαβουλευτεί με τις αρχές ανταγωνισμού του κράτους που έκανε τη γνωστοποίηση και θα λαμβάνει πλήρως υπ' όψη τα αιτήματα του γνωστοποιούντος κράτους, όταν θα λάβει την απόφασή του περί του αν θα ξεκινήσει ή όχι διαδικασία ελέγχου της καταγγελλομένης συμπεριφοράς. Επίσης θα πληροφορεί το γνωστοποιούν κράτος σχετικά με την απόφαση που έλαβε και, εφ' όσον του ζητηθεί, θα γνωστοποιεί και τους λόγους της αντίστοιχης αποφάσεώς του. Εξ άλλου, θα πληροφορεί το γνωστοποιούν κράτος σχετικά με την έκβαση της υποθέσεως (άρθρο 6 παρ. 5). Τέλος, ορίζεται ότι οποιαδήποτε διαφορά σχετικά με την ερμηνεία όλων των ως άνω ρυθμίσεων του άρθρου 6 της Συνθήκης θα επιλύεται αποκλειστικά βάσει της προπεριγραφείσας διαδικασίας του άρθρου 6 παρ. 5 και της διαδικασίας της διπλωματικής οδού, σύμφωνα με το άρθρο 27 παρ. 1.

εε) Προστασία περιβάλλοντος

Εκτός των ανωτέρω, κεντρικής σημασίας είναι και το άρθρο 19 της Συνθήκης, το οποίο αναφέρεται στην προστασία του περιβάλλοντος, καθώς η ενέργεια αποτελεί μία από τις κύριες αιτίες μόλυνσεως του περιβάλλοντος. Η διάταξη αυτή υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα μέρη να μειώσουν στο ελάχιστο, κατά οικονομικώς αποδεκτό τρόπο, τις δυσμενείς επιπτώσεις που έχουν στο περιβάλλον όλες οι δραστηριότητες, οι οποίες αναπτύσσονται εντός της επικράτειάς τους και στο πλαίσιο του ενεργειακού κύκλου, βασιζόμενα σε ένα τριμερή άξονα για την επίτευξη της αειφόρου αναπτύξεως. Ειδικότερα, α) πρέπει να ενεργούν κατά τρόπο αποδοτικό ως προς το κόστος, β) πρέπει να μεριμνήσουν για τη λήψη προληπτικών μέτρων και γ) συμφωνούν για την εφαρμογή

της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει»⁸⁰. Θέματα περιβάλλοντος ρυθμίζονται και στο Πρωτόκολλο περί Ενεργειακής Αποδοτικότητας και σχετικών ζητημάτων προστασίας του περιβάλλοντος⁸¹.

δ) Επίλυση διαφορών

Η επίλυση των διαφορών, οι οποίες προκύπτουν από την εφαρμογή της Συνθήκης, ρυθμίζεται κυρίως στο V Μέρος αυτής και συγκεκριμένα στα άρθρα 26-28. Οι κανόνες, οι οποίοι υιοθετούνται σ' αυτά, αντανακλούν σε μεγάλο βαθμό την πρακτική επιλύσεως διαφορών σε διμερείς συμφωνίες επενδύσεων στο πλαίσιο του Π.Ο.Ε.⁸² Οι διατάξεις των άρθρων αυτών είναι τόσο λεπτομερείς, ώστε το σύστημα επιλύσεως διεθνών διαφορών της Συνθήκης να μπορεί να χαρακτηριστεί ολοκληρωμένο και ευέλικτο. Αυτό συνέβη, διότι κατά τις διαπραγματεύσεις της Συνθήκης, ορισμένα συμβαλλόμενα κράτη (αυτά των οποίων η οικονομία βρισκόταν σε μεταβατικό στάδιο) δεν είχαν ακόμη αναπτύξει σε ικανοποιητικό βαθμό το εγχώριο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης⁸³. Κατά συνέπεια υπήρχε – και ακόμα υπάρχει – ανησυχία για την ουδετερότητα, την ανεξαρτησία και την αποτελεσματικότητα των εγχωρίων δικαστηρίων. Επομένως, παρέχοντας εναλλακτικούς τρόπους επιλύσεως διαφορών ενώπιων διεθνών διαιτητικών οργάνων⁸⁴, η Συνθήκη συνεισφέρει στην αύξηση της εμπιστοσύνης των επενδυτών και των κρατών προελεύσεως των επενδύσεων λόγω μειώσεως των κινδύνων για τους επενδυτές, πράγμα το οποίο με την σειρά του ευνοεί την αύξηση των επενδύσεων και του εμπορίου μεταξύ των κρατών μερών⁸⁵.

Ειδικότερα το άρθρο 26 ρυθμίζει τις διαφορές, οι οποίες προκύπτουν από τις επενδύσεις μεταξύ επενδυτή και συμβαλλόμενου κράτους υποδοχής. Σύμφωνα μ' αυτό, εάν η διαφορά δεν είναι δυνατόν να επιλυθεί φιλικά εντός τριών μηνών, ο επενδυτής έχει τρεις επιλογές: (α) να παραπέμψει τη διαφορά στα εθνικά δικαστήρια του διαφωνούντος κράτους υποδοχής, (β) να προτιμήσει την επίλυση της διαφοράς σύμφωνα με προηγουμένως συμφωνηθείσα διαδικασία και (γ) να παραπέμψει την διαφορά σε διεθνή διαιτησία. Στην τελευταία περίπτωση, ο επενδυτής μπορεί να επιλέξει, είτε το Διεθνές Κέντρο Επιλύσεως Επενδυτικών Διαφορών, το οποίο ιδρύθηκε σύμφωνα με τη Σύμβαση για την Επίλυση Επενδυτικών Διαφορών μεταξύ κρατών και υπηκόων άλλων

⁸⁰ Βλ. και KARL J., ό.π., υποσημ. 46, σελ. 37 επ.

⁸¹ Βλ. ENERGY CHARTER SECRETARIAT, The Energy Charter Treaty, σελ. 139-156, <http://www.encharter.org/index.php?id=7>.

⁸² Βλ. και KONOPLYANIK A./WÄLDE TH., ό.π., υποσημ. 64, σελ. 545, WÄLDE TH., Investment Arbitration under the ECT/The Centre for Energy, Petroleum and Mineral Law Policy Journal, Volume 1 Article 1, σελ. 3.

⁸³ Βλ. και KONOPLYANIK A., The ECT: Dispute Resolution Mechanisms, Russian/CIS Energy & Mining Law Journal, Volume III, No 1, 2005, σελ. 27.

⁸⁴ Βλ. αμέσως κατωτέρω.

⁸⁵ Πρβλ. KONOPLYANIK A./WÄLDE TH., ό.π., υποσημ. 64, σελ. 545.

κρατών (σύμβαση ICSID του 1984, γνωστή και ως σύμβαση της Ουάσιγκτον⁸⁶), είτε διαιτητή ή ad hoc διαιτητικό δικαστήριο, σύμφωνα με τους κανόνες διαιτησίας της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για το Διεθνές Εμπορικό Δίκαιο (UNCITRAL), είτε τέλος διαιτησία ενώπιον του Ινστιτούτου Διαιτησίας του Εμπορικού Επιμελητηρίου της Στοκχόλμης⁸⁷.

Το άρθρο 27 αναφέρεται στην επίλυση διαφορών μεταξύ συμβαλλομένων μερών. Σε σύγκριση με το άρθρο 26, περιέχει ένα εξαιρετικά διευρυμένο πλαίσιο επιλύσεως διαφορών, το οποίο δεν περιορίζεται μόνο σ' αυτές που προκύπτουν από τις επενδύσεις, αλλά ουσιαστικά καλύπτει το σύνολο της Συνθήκης, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων⁸⁸. Σύμφωνα μ' αυτό, εάν η διαφορά δεν επιλυθεί δια της διπλωματικής οδού εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος, κάθε συμβαλλόμενο μέρος δύναται, κατόπιν γραπτής προειδοποιήσεως προς το άλλο μέρος, να παραπέμψει το θέμα σε ad hoc διαιτητικό δικαστήριο, το οποίο συνιστάται βάσει της διατάξεως αυτής⁸⁹.

Οι σημαντικότερες εξαιρέσεις από τα δύο αυτά άρθρα θεσπίζονται στο άρθρο 29 παράγρ.7, το οποίο προβλέπει (στο Παράρτημα D της Συμφωνίας) μηχανισμό επιλύσεως διαφορών διαφορετικό σε περίπτωση που ένα από τα διαφωνούντα μέρη δεν είναι μέλος του Π.Ο.Ε. και στο άρθρο 7 παράγρ.7 για διαφορές που αφορούν τη διαμετακόμιση ενεργειακών υλών και προϊόντων και το οποίο προβλέπει ένα ταχύτερο μηχανισμό επιλύσεως αυτών των διαφορών, ενώπιον του Γενικού Γραμματέα του Χάρτη και με τη βοήθεια μεσολαβητή που επιλέγει ο τελευταίος⁹⁰.

ε) Νομολογία διεθνούς διαιτησίας

Από την εφαρμογή της Συνθήκης από την ημέρα που αυτή ετέθη σε ισχύ (16.4.1998) μέχρι 31.12.2009 φαίνεται να δημιουργήθηκαν είκοσι τέσσερις (24) διαφορές, οι οποίες όλες αφορούσαν επενδύσεις. Οι διαφορές αυτές ήσαν διαφορές μεταξύ επενδυτή και κράτους υποδοχής και ήχθησαν ενώπιον της διεθνούς διαιτησίας βάσει του άρθρου 26 Συνθήκης. Σε πέντε (5) εξ αυτών η απόφαση του εκάστοτε διαιτητικού δικαστηρίου είναι διαθέσιμη στην ιστοσελίδα του Χάρτη Ενέργειας. Οι χώρες, κατά των οποίων οι ιδιώτες επενδυτές έχουν στραφεί, είναι η Γερμανία, Πολωνία, Ουγγαρία, Σλοβενία, Λετονία, Βουλγαρία, Τουρκία, ΠΓΔΜ, Ρωσική Ομοσπονδία, Ουκρανία, Γεωργία, Αζερμπαϊτζάν, Καζακστάν, Κιργιστάν και Μογγολία⁹¹.

⁸⁶ Περί αυτής βλ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ Κ./ΓΚΟΡΤΣΟΣ Χ., ό.π., υποσημ. 20, σελ. 153 επ.

⁸⁷ Βλ. και WÄLDE TH., ό.π., υποσημ. 82, σελ. 3.

⁸⁸ Βλ. και KONOPLYANIK A., ό.π. υποσημ. 83, σελ. 30.

⁸⁹ Βλ. και KONOPLYANIK A./WÄLDE TH., ό.π., υποσημ. 64, σελ. 546.

⁹⁰ Βλ. και KARL J., ό.π., υποσημ. 46, σελ. 56 επ.

⁹¹ <http://www.encharter.org/index.php?id=213>

Ε. Επίμετρο

Για την ενέργεια μπορεί να λεχθεί ότι αποτελεί τόσον για την παγκόσμια οικονομία όσον και για την καθημερινή ζωή των ανθρώπων τον παράγοντα εκείνον, χωρίς τον οποίο δεν μπορεί καν να υπάρξει οικονομία και ζωή, όπως την νοούμε σήμερα. Χαρακτηριστικό του κλάδου της ενέργειας είναι από την μία πλευρά το πεπερασμένο των αποθεμάτων (φυσικών πόρων) του πλανήτη, από την άλλη η συνεχής αύξηση της ζήτησής ενέργειας. Η σημερινή κρατούσα τάση παγκοσμίως είναι η εκ λόγων δημοσίου συμφέροντος ενεργός ανάμειξη των κυβερνήσεων προς επίτευξη τριών στόχων, την εξασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού, την οργάνωση της εσωτερικής αγοράς υπό συνθήκες ανταγωνισμού, καθώς και την προστασία του περιβάλλοντος (και εξοικονόμηση ενέργειας).

Η παγκόσμια, αλλά ταυτόχρονα και ευρωπαϊκή και εθνική διάσταση των προβλημάτων του κλάδου της ενέργειας είναι προφανής. Το Διεθνές Δίκαιο παίζει τον δικό του σημαντικό ρόλο στο πλαίσιο της προσπάθειας για δημιουργία κανόνων δικαίου στον τομέα της ενέργειας. Η διεθνής διάσταση του τομέα αυτού δημιουργείται κυρίως από το γεγονός ότι είναι λίγες οι χώρες παραγωγής ενεργειακών πρώτων υλών, ενώ είναι πολύ περισσότερες οι χώρες καταναλώτριες αυτών των υλών. Όμως σε παγκόσμιο επίπεδο δεν υπάρχει ένας διεθνής οργανισμός, ειδικά αρμόδιος για τα θέματα της ενέργειας, ο οποίος να θέτει κανόνες διεθνούς δικαίου για τον συγκεκριμένο τομέα. Έτσι οι σχέσεις μεταξύ κρατών εξαγωγέων και κρατών εισαγωγέων ρυθμίζονται σε επίπεδο διεθνούς δικαίου σύμφωνα με την κλασική διάκριση των πηγών του διεθνούς δικαίου, από το εθιμικό διεθνές δίκαιο, τις γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου και τις διεθνείς συμβάσεις μεταξύ κρατών, πολυμερείς ή διμερείς.

Το εθιμικό διεθνές δίκαιο είναι η πηγή του πρώτου κανόνα διεθνούς δικαίου, του κανόνα (αρχής) της «διαρκούς εθνικής κυριαρχίας επί των φυσικών πόρων». Εφαρμογή βρίσκουν επίσης και οι γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου, όπως τις επικαλούνται διεθνείς συμβάσεις μεταξύ κρατών, καθώς και η νομολογία διαιτητικών οργάνων. Από τις διεθνείς συμβάσεις σημαντική θέση κατέχει θεωρητικώς η GATT (1947/1994), ιδίως με τις διατάξεις της περί ελεύθερου εμπορίου αγαθών (κατάργηση ποσοτικών περιορισμών, μείωση δασμών) και ελεύθερη διαμετακόμιση αυτών (μεταφορά από ένα κράτος σε άλλο μέσω τρίτου κράτους). Όμως για λόγους πρακτικούς η πολυμερής αυτή σύμβαση δεν εφαρμόστηκε στον τομέα της ενέργειας. Η δημιουργία αφ' ενός εκ μέρους των κρατών παραγωγών το 1960 του OPEC, ο οποίος λειτούργησε ως καρτέλ τιμών και συχνά ως μέσο πολιτικής πίεσεως κατά των κρατών καταναλωτών (π.χ. αραβοϊσραηλινή διένεξη), και αφ' ετέρου η δημιουργία εκ μέρους των τελευταίων το 1974 του IEA, ως αντίδραση στις πρακτικές του OPEC, αποτυπώνει το πνεύμα μη συνεργασίας, το οποίο κυριάρχησε μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '80.

Η κατάρρευση του κομμουνισμού στην ΕΣΣΔ και την Ανατολική Ευρώπη το 1989/1990 προσέφερε την ευκαιρία μιας άλλης πολιτικής, αυτής της συνεργασίας επ' αμοιβαίω οφέλει μεταξύ αφ' ενός των κρατών της ΕΕ, των λοιπών ευρωπαϊκών κρατών και των μη ευρωπαϊκών κρατών του ΟΟΣΑ, και αφ' ετέρου της Ρωσικής Ομοσπονδίας και κρατών της πρώην ΕΣΣΔ, όπως το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν, το Ουζμπεκιστάν και το Τουρκμενιστάν, τα οποία φιλοξενούν από τα μεγαλύτερα παγκόσμια αποθέματα πετρελαίου ή φυσικού αερίου. Η συνεργασία υλοποιήθηκε μέσω δύο Συμφωνιών, αυτής για τον Ευρωπαϊκό Χάρτη Ενέργειας του 1991 (ΕΧΕ), ο οποίος αποτελεί πολιτική διακήρυξη και όχι νομικά δεσμευτικό κείμενο, και την Συνθήκη για τον Χάρτη Ενέργειας του 1994 (ΣυνθΧΕ), η οποία αποτελεί νομικά δεσμευτικό κείμενο. Η συνεργασία στηρίχθηκε σε αλληλοσυμπληρούμενα συμφέροντα. Από την μία, οι καταναλώτριες χώρες εξησφάλιζαν τον ενεργειακό τους εφοδιασμό για χρόνο προβλέσιμο, κατά τρόπο τεχνικώς ασφαλή και σε λογικές τιμές, και μάλιστα με μερική απεξάρτησή τους από τις χώρες του ΟΡΕC (διαφοροποίηση πηγών). Από την άλλη, οι χώρες παραγωγοί της πρώην ΕΣΣΔ αξιοποιούσαν τους φυσικούς τους πόρους με την βοήθεια κεφαλαίων και τεχνολογίας από τα κράτη της Δυτ. Ευρώπης. Η σημασία του ΕΧΕ και της ΣυνθΧΕ είναι μεγάλη, διότι σε αυτές συμμετέχουν ως παρατηρητές και οι χώρες του ΟΡΕC, καθώς και μεγάλες καταναλώτριες χώρες, όπως ΗΠΑ, Καναδάς, Κίνα. Η Συνθήκη περιέχει ρυθμίσεις για αναγνώριση της αρχής της κρατικής κυριαρχίας επί των φυσικών πόρων, προστασία των επενδύσεων, ελεύθερο εμπόριο ενεργειακών πρώτων υλών και ενέργειας, ελεύθερη μεταφορά και διαμετακόμιση, μεταφορά τεχνολογίας, πρόσβαση σε κεφάλαια, προστασία του ανταγωνισμού, προστασία του περιβάλλοντος (εξοικονόμηση ενέργειας) και σύστημα επιλύσεως διαφορών. Συνολικά αποτελεί ένα επιτυχημένο υπόδειγμα για συνεργασία στον κρίσιμο τομέα της ενέργειας σε περιφερειακό επίπεδο, ουσιαστικά επί τη βάσει των αρχών που επικρατούν και εντός του Π.Ο.Ε. Η πρόσφατη όμως «αποχώρηση» της Ρωσίας από την Συνθήκη, εάν οριστικοποιηθεί, θα αποτελέσει πλήγμα για την συνεργασία στην περιοχή της Ευρασίας. Οι τελευταίες εξελίξεις τον Δεκέμβριο 2009 (ενδείξεις για έναρξη διαπραγματεύσεων, ώστε να τεθεί η συνεργασία των δύο πλευρών επί νέων βάσεων) αποτελούν πρόκληση για καταβολή κάθε προσπάθειας, ώστε να ευρεθεί μία νέα ισορροπία στις σχέσεις των κρατών της ηπείρου μας με τον σημαντικότερο αυτόν παγκόσμιο «παίκτη» του ενεργειακού κλάδου. Η Συνθήκη μπορεί, τέλος, να αποτελέσει υπόδειγμα για την δημιουργία Συνθήκης σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η Πολιτική Ενεργειακής Ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα του Φυσικού Αερίου και ο ρόλος της Ελλάδας

Ελισάβετ Τυπάλδου-Λοβέρδου, Θεόδωρος Τσακίρης*

The EU Energy Security Policy for Natural Gas and the role of Greece

Précis

This article reviews all the major policy developments in the European debate regarding the formulation of a common energy security policy focusing in the period after the publication of the European Commission's Second Strategic Energy Review that spelled out a systematic Action Plan for safeguarding the Union's security of supply in a fashion that is both environmentally sustainable and in agreement with the principles of a free market economy. The article analyses the so-called 3d liberalization package and argues that 2009 Russian-Ukrainian gas crisis acted as a catalyst for the EU's Reaction especially in matters of gas security.

The European Energy Programme for Recovery and the New Regulation on the Security of Supply for Natural Gas were the two principal initiatives at the Union level which attempted to implement a systematic and unified approach so as to better prepare the Member-States and the Union as a whole to cope with future crises. The article finally analyses the expanding role of Greece in European energy matters with a brief review of the three major policy priorities undertaken by successive Hellenic governments with regards to the diversification of Greek and European import sources and routes, namely: the ITGI, IGB and South Stream projects. Special reference is also made on the importance of Greece's LNG installations. (Elizabeth Typaldos-Loverdos, Special Secretary for International Energy Policy, Hellenic Ministry of Development (2008-2009), Dr. Theodore Tsakiris, Head of Policy Making

* Η Ελισάβετ Τυπάλδου-Λοβέρδου διετέλεσε σύμβουλος επί θεμάτων διεθνούς ενεργειακής πολιτικής του τέως Υπουργού Ανάπτυξης κ. Χρήστου Φώλια από τον Σεπτέμβριο του 2007 έως και τον Μάρτιο του 2008, όταν και ορίσθηκε Ειδική Γραμματέας Διεθνούς Ενεργειακής Πολιτικής (ΕΓΔΕΠ) του Υπουργείου Ανάπτυξης. Παρέμεινε σε αυτήν τη θέση έως τον Οκτώβριο του 2009. Ο Δρ. Θεόδωρος Τσακίρης υπηρέτησε ως Υπεύθυνος Πολιτικού Σχεδιασμού της ΕΓΔΕΠ κατά την ίδια περίοδο. Οι συντάκτες θέλουν να εκφράσουν τις θερμές ευχαριστίες τους στην Δρ. Στυλιανή Τσιούμα, Επιστημονική Συνεργάτιδα της ΕΓΔΕΠ για την ερευνητική της συνδρομή.

Διεθνές και ευρωπαϊκό δίκαιο της ενέργειας - οι επενδύσεις

Κωνσταντίνος Π. Ηλιόπουλος
Αν. Καθηγητής Νομικής Σχολής ΔΠΘ
Δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω

Α. Γενικά περί ενέργειας

Για την ενέργεια μπορεί να λεχθεί ότι αποτελεί τόσον για την παγκόσμια οικονομία όσον και για την καθημερινή ζωή των ανθρώπων, όχι απλώς τον σημαντικότερο παράγοντα, αλλά εκείνον τον παράγοντα, χωρίς τον οποίο δεν μπορεί καν να υπάρξει οικονομία και ζωή όπως την νοούμε σήμερα. Αυτό γίνεται πέρα για πέρα φανερό, αν προσπαθήσουμε να φαντασθούμε τον κόσμο σήμερα χωρίς ηλεκτρική ενέργεια, χωρίς θερμότητα και χωρίς μέσα μεταφοράς (αυτοκίνητα, σιδηρόδρομο, πλοία, αεροπλάνα). Η βιομηχανική επανάσταση και ο σύγχρονος τεχνικός πολιτισμός στηρίζονται στην ενέργεια. Η ενέργεια αποτελεί επομένως το οξυγόνο της οικονομίας και του σύγχρονου τεχνικού πολιτισμού.

Οι πηγές ενέργειας ή πρώτες ύλες για την παραγωγή ενέργειας ή ενεργειακές πρώτες ύλες διακρίνονται, σύμφωνα με τα κρατούντα¹, σε **μη ανανεώσιμες** και **ανανεώσιμες**. Στην πρώτη κατηγορία υπάγονται αφ' ενός τα *ορυκτά καύσιμα*, ήτοι η ξυλεία, ο άνθρακας, το αργό πετρέλαιο και το φυσικό αέριο, αφ' ετέρου το ουράνιο και άλλα *ραδιενεργά υλικά*, από την διάσπαση των οποίων παράγεται η πυρηνική ενέργεια. Στην δεύτερη κατηγορία υπάγονται το *νερό* (υδατοπτώσεις και θαλάσσια κύματα), ο *αέρας*, το *ηλιακό φως*, η *γεωθερμία* και τα *βιοκαύσιμα*. Όλες οι πηγές

ενέργειας καλούνται και **φυσικοί πόροι**², εξ αυτών δε οι μη ανανεώσιμες πηγές καλύπτουν το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος της παγκόσμιας καταναλώσεως (ακόμη και μέχρι το 2030 προβλέπεται να καλύπτουν το 81% περίπου αυτής). Από την αξιοποίηση, με την βοήθεια της τεχνολογίας, όλων των προαναφερθέντων φυσικών πόρων, καθώς και της πυρηνικής ενέργειας (**πρωτογενείς πηγές ενέργειας**) παράγεται ηλεκτρική ενέργεια (**δευτερογενής πηγή ενέργειας**)³.

Παρόμοιους ορισμούς δίνει από πλευράς Ευρωπαϊκού Δικαίου της Ενέργειας ο Κανονισμός 256/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26.2.2014 «σχετικά με την **κοινοποίηση στην Επιτροπή των επενδυτικών σχεδίων σε ενεργειακή υποδομή** εντός της ΕΕ...»⁴. Από νομικής πλευράς σημαντικός είναι και ο προσδιορισμός των πηγών ενέργειας, στον οποίο προβαίνει η πολυμερής **Συνθήκη για τον Χάρτη Ενέργειας**. («Παράρτημα ΕΜ» υπό τον τίτλο «An inclusive list of **energy materials and products**»)⁵.

2. Δ.χ. το άρθρο 191 παράγρ. 1 ΣυνθΑΕΕ ομιλεί για «**φυσικούς πόρους**» (έτσι και το προϊσχύσαν άρθρο 174 ΣυνθΕΚ), το άρθρο 192 παράγρ. 2 στοιχ. γ' ΣυνθΑΕΕ για «**πηγές ενέργειας**» (έτσι και το προϊσχύσαν άρθρο 175 ΣυνθΕΚ), το άρθρο 194 παράγρ. 2 ΣυνθΑΕΕ για «**ενεργειακούς πόρους**» και «**ενεργειακές πηγές**».

3. Selivanova, J., ό.π.

4. ΕπΕφ ΕΕ 2014, L 84/61 (της 20.3.2014). Περί αυτού λεπτομέρειες Ηλιόπουλος, Κ., Ζητήματα Ευρωπαϊκού Δικαίου Ενέργειας - Ευρωπαϊκή Πολιτική Ενέργειας, Δίκαιο των Συνθηκών, Ασφάλεια Εφοδιασμού, Διερωπαϊκά Δίκτυα Ενέργειας, Διεθνείς Συμβάσεις της Ελλάδος -, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2014, Κεφ. Γ', ΙΙ, 1., δ.

5. Περί αυτής βλ. κατωτέρω. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα (σήμερα ΕΕ) και (όλα) τα Κράτη-Μέλη αυτής υπέγραψαν στις 17.12.1994 (στην Λισσαβόνα) την **πολυμερή** αυτή Συμφωνία με την Ρωσία και τα κράτη της πρώην ΕΣΣΔ περί την Κασπία και πέραν αυτής στην Κεντρική Ασία (Καζακιστάν, Τουρκμενιστάν, Ουζμπεκιστάν, Τατζικιστάν, Κιργιστάν), αργότερα και με άλλα Κράτη, σήμερα 51 (συν η ΕΕ και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας/ΕΚΑΕ). Σε σχέση με την Συνθήκη αυτή του Διεθνούς Δικαίου της Ενέργειας βλ. Ηλιόπουλος, Κ., Το Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας

1. Πρβλ. Selivanova, J., The WTO and Energy: WTO Rules and Agreements of Relevance to the Energy Sector, ICTSD Energy Series Issue Paper No. 1, ICTSD, Geneva, 2007, σελ. Vii. Βλ. επίσης Ηλιόπουλος, Κ., Το Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας, Ευρωπαϊών Πολιτεία, 3/2009, σελ. 583 επ. 585, Ηλιόπουλος, Κ., Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο της Ενέργειας, εις Τιμητικό Τόμο Καθηγητή Ιωάννη Βούλγαρη, Εκδόσεις Αντωνίου Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2010, σελ. 145 επ., Ηλιόπουλος, Κ., Ζητήματα Ευρωπαϊκού Δικαίου Ενέργειας - Ευρωπαϊκή Πολιτική Ενέργειας, Δίκαιο των Συνθηκών, Ασφάλεια Εφοδιασμού, Διερωπαϊκά Δίκτυα Ενέργειας, Διεθνείς Συμβάσεις της Ελλάδος -, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2014, Εισαγωγή.

Οι οικονομικές δραστηριότητες στον κλάδο της ενέργειας αυτών καθ' εαυτών εκτείνονται από την **έρευνα προς εντοπισμό** των φυσικών πόρων, την **ανεύρεση** και **εξόρυξη**, καθώς και την **επεξεργασία** αυτών (προς παραγωγή ενεργειακών υλικών), μέχρι την **μεταφορά** και την **εμπορία** όλων αυτών των ενεργειακών υλικών και προϊόντων (**χονδρική και λιανική**) και την **διάθεσή** τους στις επιχειρήσεις πελάτες και στους τελικούς καταναλωτές (νοικοκυριά) αντίστοιχα. Σημαντικό ρόλο, ιδίως στο στάδιο του εντοπισμού και της εξορύξεως αποθεμάτων φυσικών πόρων, παίζει η αντίστοιχη **τεχνολογία**, η οποία συνεχώς εξελίσσεται και καθιστά εφικτή την αξιοποίηση τέτοιων πόρων, λ.χ. υδρογονανθράκων σε μεγάλα βάθη (στην ξηρά και στην θάλασσα). Τα αυτά ισχύουν αναλόγως και ως προς την τεχνολογία για ασφαλή, κατά το δυνατόν, παραγωγή πυρηνικής ενέργειας, καθώς και τελευταίως για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ. Γίνεται επομένως φανερό ότι ο κλάδος της ενέργειας εν συνόλω, δηλ. ως οικονομική δραστηριότητα, είναι ένας από τους σημαντικότερους κλάδους της οικονομίας.

Χαρακτηριστικό του κλάδου της ενέργειας είναι από την μία πλευρά το **πεπερασμένο** των αποθεμάτων (φυσικών πόρων) του πλανήτη, από την άλλη η συνεχής **αύξηση της ζήτησής** από τις ανεπτυγμένες χώρες, τα τελευταία δε χρόνια και από τις αναδυόμενες οικονομίες με τεράστιους πληθυσμούς, όπως η Κίνα, η Ινδία και η Βραζιλία. Οι τομείς εκείνοι, οι οποίοι καταναλίσκουν το μεγαλύτερο μέρος της ενέργειας, είναι οι μεταφορές και η ηλεκτρική παραγωγή⁶. Ως μία λύση για το πρόβλημα αυτό επελέγη ήδη στην δεκαετία του 50 η ειρηνική αξιοποίηση της πυρηνικής ενέργειας, πλην όμως σε ορισμένα Κράτη (π.χ. Γερμανία) η πολιτική αυτή έφθασε κάποια στιγμή (δεκαετία του '80) στα όριά της, λόγω αντιθέσεων σημαντικού τμήματος του πληθυσμού. Το σημαντικότερο πρόβλημα με την πυρηνική ενέργεια είναι το

πρόβλημα της διαθέσεως των πυρηνικών αποβλήτων. Άλλη λύση, ιδίως τα τελευταία χρόνια, αποτελεί η προώθηση των ΑΠΕ, οι οποίες συμβάλλουν και στην προστασία του περιβάλλοντος. Όμως και εδώ υπάρχουν όρια λόγω ηυξημένου κόστους⁷.

Βασική επιδίωξη όλων των Κρατών παραμένει η λεγόμενη **«ασφάλεια του εφοδιασμού»**, δηλ. ο συνεχής εφοδιασμός της οικονομίας (βιομηχανικών καταναλωτών και νοικοκυριών) με επαρκείς ποσότητες ενέργειας, σε λογικές τιμές και κατά τρόπο τεχνικώς ασφαλή. Η ασφάλεια αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί και ως **«ασφάλεια εσωτερικού εφοδιασμού»**. Ο εφοδιασμός για τις Χώρες που δεν διαθέτουν (επαρκείς) ίδιους πόρους, εξασφαλίζεται με εισαγωγές από τις Χώρες παραγωγούς. Η ασφάλεια αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί και ως **«ασφάλεια εξωτερικού εφοδιασμού»**. Εάν όμως οι Χώρες παραγωγοί αρνηθούν, λ.χ. για πολιτικούς ή άλλους λόγους, να ικανοποιήσουν την αυξημένη ζήτηση των Χωρών εισαγωγής, π.χ. περιορίζοντας την παραγωγή τους ή εάν αυξήσουν δραματικά τις τιμές πώλησής των πρώτων υλών, όπως συνέβη κατά την πετρελαϊκή κρίση του 1973 (αραβοϊσραηλινός πόλεμος) και του 1979 (ιρανική επανάσταση), ή αρνηθούν να παράδωσουν αέριο σε Χώρα διαμετακομίσεως λόγω διαφορών (οικονομικής ή πολιτικής φύσεως), όπως π.χ. κατά την κρίση στις σχέσεις Ρωσίας – Ουκρανίας τον Ιανουάριο 2009, δημιουργείται τεράστια κρίση στην παγκόσμια οικονομία (αύξηση του κόστους όλων των αγαθών, εξ αυτού μείωση του κύκλου εργασιών των επιχειρήσεων, αύξηση της ανεργίας, μείωση των φορολογικών εσόδων του Κράτους) ή ανθρωπιστική κρίση κλπ. Τόσον για την εσωτερική όσον και για την εξωτερική ασφάλεια εφοδιασμού απαιτούνται **επενδύσεις**, οι οποίες θα αναπτύξουν τα απαιτούμενα δίκτυα..

Εξ άλλου τα Κράτη έχουν συμφέρον να λειτουργεί η αγορά ενέργειας τόσο διεθνώς όσο και στο εσωτερικό τους υπό **συνθήκες ανταγωνισμού**, ώστε οι τιμές να είναι για τους καταναλωτές (επιχειρήσεις και νοικοκυριά) όσο το δυνατόν χαμηλότερες. Τούτο θα επιτευ-

Ευρωπαϊών Πολιτεία, 3/2009, σελ. 583-610, μ.π.π., Μουσης, Ν., Ευρωπαϊκή Ένωση – Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική, 12^η αναθεωρημένη έκδοση, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2008, αρ. 19.1.2 «Διεθνής ενεργειακή συνεργασία» (σελ. 415-417).

6. Πρβλ. Selivanova, J., The WTO and Energy: WTO Rules and Agreements of Relevance to the Energy Sector, ICTSD Energy Series Issue Paper No. 1, ICTSD, Geneva, 2007, σελ. Vii (διαθέσιμο και στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://ictsd.net/downloads/2008/05/the20wto20and20energy.pdf>).

7. Ηλιόπουλος, Κ., Ζητήματα Ευρωπαϊκού Δικαίου Ενέργειας – Ευρωπαϊκή Πολιτική Ενέργειας, Δίκαιο των Συνθηκών, Ασφάλεια Εφοδιασμού, Διευρωπαϊκά Δίκτυα Ενέργειας, Διεθνείς Συμβάσεις της Ελλάδος -, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2014, Εισαγωγή.

χθεί στο εσωτερικό με την απελευθέρωση (άνοιγμα) των αγορών, ήτοι την κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου, όπου αυτό είναι δυνατόν. Το τελευταίο ισχύει στο πρώτο και στο τρίτο επίπεδο της παραγωγικής αλυσίδας του κλάδου της ενέργειας, ήτοι στο επίπεδο της παραγωγής και στο επίπεδο της εμπορίας ενέργειας (χονδρικής και λιανικής). Εκεί ελπίζει κανείς ότι θα γίνουν **επενδύσεις** από ιδιωτικές επιχειρήσεις, οι οποίες (επιχειρήσεις) θα λειτουργήσουν ανταγωνιστικά προς τις μέχρι τότε μονοπωλιακές κρατικές επιχειρήσεις, ο δε ανταγωνισμός θα είναι ανταγωνισμός τόσο μεταξύ των παραγωγών και διανομέων της ίδιας ενεργειακής πηγής (π.χ. ηλ. ενέργεια) όσο και μεταξύ επιχειρήσεων διαφορετικών πηγών (π.χ. πετρέλαιο – φυσικό αέριο). Αντίθετα στο ενδιάμεσο επίπεδο της μεταφοράς ισχύει πάντοτε ο κανόνας ότι για οικονομικούς λόγους δεν μπορεί να δραστηριοποιηθεί πάνω από μία επιχείρηση, η δραστηριότητα δηλ. αυτή παραμένει «φυσικό μονοπώλιο». Τούτο ισχύει λ.χ. τόσο για τους αγωγούς πετρελαίου ή φυσικού αερίου όσο και για τα δίκτυα ηλεκτρικού ρεύματος (υψηλής ή μεσαίας τάσεως). Όμως η πρόοδος της τεχνολογίας δίνει σήμερα την δυνατότητα σε περισσότερους χρήστες να κάνουν χρήση του ίδιου αγωγού, πράγμα το οποίο επιβάλλει την υιοθέτηση κανόνων που ρυθμίζουν την **πρόσβαση τρίτων** στους αγωγούς, βεβαίως έναντι ανταλλάγματος. Ελλείψει ανταγωνισμού, το ανταλλάγμα πρέπει να ορίζεται από μία Ανεξάρτητη Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας (στην Ελλάδα από την Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας / ΡΑΕ). Η διανομή, τέλος, της ενέργειας στο εσωτερικό κάθε Κράτους συνδέεται με το ζήτημα της παροχής καθολικής υπηρεσίας, δηλ. της παροχής **Υπηρεσιών Κοινής Ωφέλειας** (ΥΚΩ) στο σύνολο του πληθυσμού, και ιδίως σε ευπαθείς ομάδες, σε λογικές τιμές.

Η επίτευξη χαμηλών τιμών στον κλάδο της ενέργειας («φθηνή ενέργεια») εξ άλλου συμβάλλει στην **ανταγωνιστικότητα** της οικονομίας κάθε Κράτους. Το πως ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί, είναι ζήτημα, το οποίο ανήκει στην αρμοδιότητα του κάθε Κράτους, αφού σύμφωνα, τόσο με το Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο όσο και με το Ευρωπαϊκό Οικονομικό Δίκαιο (άρθρο 194 παράγρ. 2, εδ. β' ΣυνθΛΕΕ), τα Κράτη έχουν το δικαίωμα να καθορίζουν α) τους όρους εκμεταλλεύσεως των ενεργειακών τους πόρων, β) την επιλογή μεταξύ διαφόρων ενεργεια-

κών πηγών (άνθρακας, πετρέλαιο, φυσικό αέριο, ΑΠΕ, πυρηνική ενέργεια) και γ) την γενική διάρθρωση του ενεργειακού τους εφοδιασμού (σύνθεση του λεγόμενου «ενεργειακού μείγματος»). Εννοείται ότι τα Κράτη υπόκεινται στους περιορισμούς του Διεθνούς Οικονομικού Δικαίου περί κρατικών επιδοτήσεων⁸, τα δε Κράτη Μέλη της ΕΕ στους αντίστοιχους κανόνες της ΣυνθΛΕΕ περί κρατικών ενισχύσεων (άρθρα 107-109).

Από την άλλη πλευρά, οι παρενέργειες από την χρήση της ενέργειας στο **περιβάλλον** και ειδικότερα στο κλίμα είναι επίσης περισσότερο από ορατές. Η κλιματική αλλαγή που παρατηρήθηκε στα τέλη του 20ου αιώνα συνδέεται ευθέως με τις εκπομπές αερίων από την παραγωγή ενέργειας (φαινόμενο του θερμοκηπίου). Σημαντική επομένως προέκυψε η ανάγκη συντονισμού μεταξύ όλων των Κρατών σε διεθνές επίπεδο για την σωτηρία του πλανήτη, ανάγκη που οδήγησε στην Συμφωνία του Κιότο για μείωση των εκπομπών αερίων, καθώς και σε νεώτερες προσπάθειες για ακόμη αυστηρότερη διεθνή νομοθεσία, οι οποίες όμως μέχρι στιγμής δεν έχουν στεφθεί από επιτυχία (μετά την αποτυχία για νέα Συμφωνία στην Κοπεγχάγη κατά την σύνοδο, η οποία έλαβε χώρα τον Δεκέμβριο του 2009, η επόμενη προσπάθεια θα γίνει στο Παρίσι το 2016). Οι μέχρι σήμερα ισχύουσες διεθνείς συμφωνίες και η ευρωπαϊκή νομοθεσία προστασίας περιβάλλοντος, η οποία σχετίζεται με την ενέργεια, υιοθετούν, μεταξύ των άλλων, μέτρα (νομοθεσία) για την ανάπτυξη των **ΑΠΕ**, καθώς και για την προώθηση της **ενεργειακής αποδοτικότητας** και της **εξοικονομήσεως ενέργειας**, ώστε ταυτόχρονα να εξυπηρετούνται δύο στόχοι, αυτός της προστασίας του περιβάλλοντος και αυτός της ασφαλείας του ενεργειακού εφοδιασμού. Όλοι αυτοί οι σκοποί (καθώς και ο σκοπός της αναπτύξεως νέων πηγών ενέργειας, ο οποίος προβλέπεται ρητώς από το άρθρο 194 ΣυνθΛΕΕ), απαιτούν σοβαρές **επενδύσεις**.

Συνέπεια όλων των ανωτέρω είναι η εκ λόγων δημοσίου συμφέροντος ενεργός ανάμειξη των κυβερνήσεων τόσο προς **εξασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού** της Χώρας, με την βοήθεια και της **εξωτερικής πολιτικής**, όσο και προς οργάνωση της εσω-

8. Βλ. Στεφάνου, Κ. / Γκόρτσος, Χρ., Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006, σελ. 76 επ.

τερε
ταυ
πλη
λον
στό
διεθ
οργ
προ
Διε
των
στο
ή ε
της
ρού
Αν
τεχ
ξω
και
«μα
στό
B. 7
Η
δου
προ
ντώ
Στα
άλλ
των
και
συμ
του
τον
Χά
αφ'
αφ'
Εν
(ΕΣ
9
Ενέ
μπ
1
λομ
τακ
τον
επ.
1
Μέ

τερικής αγοράς υπό συνθήκες ανταγωνισμού (αλλά ταυτοχρόνως και παροχής ΥΚΩ σε ευπαθείς ομάδες πληθυσμού), όσον και προς **προστασία του περιβάλλοντος**. Τα προαναφερθέντα αποτελούν τους **τρεις στόχους ή τρεις άξονες** της Πολιτικής Ενέργειας σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Στην βιβλιογραφία γίνεται λόγος και για «**μαγικό τρίγωνο**». Αν προσθέσει κανείς και την διαλειτουργικότητα των **Διερωπαϊκών Δικτύων Ενέργειας**, δηλ. την σύνδεση των εθνικών δικτύων, ώστε να κυκλοφορεί ελεύθερα στο πλαίσιο της εσωτερικής αγοράς η παραγόμενη ή εισαγόμενη ενέργεια, όπως προβλέπει η Συνθήκη της Λισσαβώνας (άρθρο 194 ΣυνθΛΕΕ), τότε μπορούμε να ομιλούμε και περί «**μαγικού τετραγώνου**». Αν μάλιστα προσθέσει κανείς και την ασφάλεια από **τεχνικής πλευράς** (ασφάλεια εγκαταστάσεων εξορυξέως ή παραγωγής, ασφάλεια δικτύων μεταφοράς και διανομής), τότε μπορούμε να ομιλούμε και περί «**μαγικού πενταγώνου**». Και οι δύο αυτοί δεσμευτικοί στόχοι, απαιτούν σοβαρές **επενδύσεις**.

B. Το Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας

Η παγκόσμια διάσταση των προβλημάτων του κλάδου της ενέργειας είναι προφανής. Εκ της φύσεως των πραγμάτων λοιπόν, οι πρώτοι νομικοί κανόνες απαντώνται σε επίπεδο Διεθνούς Οικονομικού Δικαίου. Στο επίπεδο αυτό σημαντικό ρόλο παίζουν, μεταξύ άλλων, η αρχή της διαρκούς εθνικής κυριαρχίας επί των φυσικών πόρων⁹, η Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (GATT), η οποία υπεγράφη το 1947 και συμπληρώθηκε το 1994 επ' ευκαιρία της ιδρύσεως του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ) μετά τον Γύρο της Ουρουγουάης¹⁰, η Συμφωνία για τον Χάρτη Ενέργειας, η οποία υπεγράφη το 1994 μεταξύ αφ' ενός της ΕΕ και των Κρατών Μελών της και αφ' ετέρου της Ρωσίας και των Κρατών της πρώην Ενώσεως Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ)¹¹, και η Συμφωνία για την Ευρωπαϊκή

Ενεργειακή Κοινότητα, η οποία υπεγράφη το 2005 μεταξύ αφ' ενός της ΕΕ και ορισμένων Κρατών Μελών της και αφ' ετέρου Χωρών της Ευρώπης μη Μελών (όχι όμως με την Ρωσία και την Ελβετία), οι οποίες ήταν ή είναι υποψήφιος να καταστούν μέλη της ΕΕ (χώρες Δυτικών Βαλκανίων¹², Βουλγαρία, Ρουμανία¹³ και Τουρκία)¹⁴. Στο σημείο αυτό πρέπει

πολυμερή αυτή Συμφωνία με την Ρωσία και τα Κράτη της πρώην ΕΣΣΔ περί την Κασπία και πέραν αυτής στην Κεντρική Ασία (Καζακστάν, Τουρκμενιστάν, Ουζμπεκιστάν, Τατζικιστάν, Κιργιστάν), αργότερα και με άλλα Κράτη, σήμερα 51 (συν η ΕΕ και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας / ΕΚΑΕ). Σκοπός αυτής της Συμφωνίας είναι η συνεργασία μεταξύ αφ' ενός των Κρατών της πρώην ΕΣΣΔ, τα οποία κατέχουν σημαντικούς ενεργειακούς πόρους, αλλά όχι τεχνολογία και κεφάλαια για την άριστη αξιοποίηση αυτών των πόρων, και αφ' ετέρου των Κρατών της ΕΕ, τα οποία έχουν ανάγκη τους ενεργειακούς αυτούς πόρους και ταυτοχρόνως διαθέτουν την τεχνολογία και τα κεφάλαια. Οι βασικές διατάξεις της Συμφωνίας αφορούν α) την προώθηση και προστασία των επενδύσεων, β) το εμπόριο (δημιουργία ανοικτής και ανταγωνιστικής αγοράς για τα ενεργειακά υλικά και προϊόντα), γ) την διαμετακόμιση, δ) την μεταφορά τεχνολογίας, ε) την πρόσβαση σε κεφάλαια, στ) την προστασία του ανταγωνισμού, ζ) την προστασία περιβάλλοντος, και η) την επίλυση διαφορών, λεπτομέρειες Ηλιόπουλος, Κ., Το Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας, Ευρωπαϊών Πολιτεία, 3/2009, σελ. 583-610, μ.π.π., Μουσης, Ν., Ευρωπαϊκή Ένωση - Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική, 12^η αναθεωρημένη έκδοση, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2008, αρ. 19.1.2 «Διεθνής ενεργειακή συνεργασία» (σελ. 415-417).

12. Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κροατία, Μαυροβούνιο, Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (FYROM), Σερβία, Αποστολή των Η.Ε. για την προσωρινή διοίκηση του Κοσσυφοπεδίου (σύμφωνα με την απόφαση 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Η.Ε.).

13. Εν τω μεταξύ η Βουλγαρία και η Ρουμανία κατέστησαν μέλη της ΕΕ από 1.1.2007 και η Κροατία από 1.7.2013.

14. Απόφαση του Συμβουλίου, της 29.5.2006, για την σύναψη από την ΕΚ της Συνθήκης για την Ενεργειακή Κοινότητα, η οποία υπεγράφη στην Αθήνα το 2005, ΕΠΕΦ ΕΚ (ΕΕ) 2006, L 198/15-17, 18-37. Ως παρατηρητές στη Συνθήκη αυτή έγιναν αρχικά δεκτές η Νορβηγία, η Ουκρανία, η Μολδαβία και η Γεωργία, οι οποίες έχουν συμφωνίες συνεργασίας με την ΕΕ. Το έτος 2009 η Ουκρανία και η Μολδαβία έγιναν πλήρη μέλη. Σκοπός της Συνθήκης για την ίδρυση της Ενεργειακής Κοινότητας είναι η δημιουργία **ενιαίας αγοράς** ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου στην **ευρωπαϊκή ήπειρο** μεταξύ των Χωρών της ΕΕ και των Χωρών αυτών από τούδε και ανεξαρτήτως εισόδου ή μη των τελευταίων αυτών στην ΕΕ. Προϋπόθεση για την δημιουργία της ενιαίας αγοράς με τις Χώρες αυτές είναι η διασύνδεση των εθνικών συστημάτων ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου, καθώς και η υιοθέτηση των κοινών κανόνων και αρχών που πηγάζουν από την ενιαία εσωτερική αγορά της ΕΕ (υιοθέτηση του «κοινοτικού κεκτημένου», ταχεία ανάπτυξη ενεργειακών υποδομών στις Χώρες αυτές, π.χ. αγωγών φυσικού αερίου, υιοθέτηση κοινής εξωτερικής εμπορικής πολιτικής, άρση εμποδίων για την εγκαθίδρυση εσωτερικής αγοράς, αλληλεγγύη, δημιουργία Ρυθμιστικών Αρχών κλπ.). Η Συνθήκη προβλέπει Οργανα

9. Λεπτομέρειες Ηλιόπουλος, Κ., Το Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας, Ευρωπαϊών Πολιτεία, 3/2009, σελ. 583 επ. 587 επ. μ.π.π.

10. Ιδίως το άρθρο V GATT περί υποχρεώσεως των συμβαλλομένων Μερών να εξασφαλίσουν την χωρίς διακρίσεις διαμετακόμιση παντός αγαθού, δηλ. την μεταφορά του αγαθού μέσω του εδάφους τους, βλ. λεπτομέρειες Ηλιόπουλος, Κ., ό.π., σελ. 583 επ. 590 επ. μ.π.π., 604 επ.

11. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα (σήμερα ΕΕ) και (όλα) τα Κράτη-Μέλη αυτής υπέγραψαν στις 17.12.1994 (στην Λισσαβόνα) την

να υπογραμμισθεί ότι μέσω των προαναφερθεισών Συμφωνιών η επιρροή που έχει η ΕΕ σε θέματα ενέργειας, αλλά και γενικότερα, επεκτείνεται και πέρα των συνόρων της και η ασφάλεια που δημιουργείται είναι ζωτικής σημασίας για την επίτευξη **μακροπρόθεσμων επενδύσεων που απαιτούνται για την ενεργειακή της ασφάλεια**¹⁵.

Ειδικώς ως προς τις επενδύσεις στον ενεργειακό τομέα σημαντικό ρόλο μπορούν να παίξουν σε επίπεδο Διεθνούς Δικαίου και δύο ακόμη διεθνείς συμβάσεις στα πλαίσια του ΠΟΕ, η Σύμβαση για τα επενδυτικά μέτρα στον τομέα του εμπορίου (Trade – Related Investments Measures /TRIMs¹⁶) και η Σύμβαση για την επίλυση των επενδυτικών διαφορών, βάσει την οποίας ιδρύθηκε το Διεθνές Κέντρο Επιλύσεως Επενδυτικών Διαφορών (International Center for Settlement of Investments Disputes / ICSID)¹⁷.

Γ. Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο της Ενέργειας

Σε δεύτερο επίπεδο, οι κανόνες που διέπουν τον κλάδο της ενέργειας απαντώνται στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ενώσεως και σε τρίτο επίπεδο, στο Εθνικό Δίκαιο. Οι κανόνες αυτοί αλληλοσυμπληρώνονται και επιφυλάσσουν σημαντικό ρόλο τόσο στα Κράτη και στους κρατικούς οργανισμούς όσον και στον ιδιωτικό τομέα και στους καταναλωτές.

Ειδικότερα ως προς την ΕΕ, πρέπει να τονισθεί ότι αυτή παίζει σημαντικό ρόλο στα ζητήματα του κλά-

δου της ενέργειας, αφού η ενεργειακή πολιτική της ξεκίνησε ήδη από το 1952, δηλ. ταυτόχρονα με το μεγάλο εγχείρημα που απεκλήθη «ευρωπαϊκή ολοκλήρωση» και το οποίο υλοποιήθηκε υπό το νομικό όχημα των τριών Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ΕΚΑΧ (1952), ΕΚΑΕ (1958), ΕΟΚ (1958) με τις αντίστοιχες Συνθήκες. Η πρώτη Συνθήκη (ΣυνθΕΚΑΧ) ήταν αφιερωμένη στον άνθρακα (και χάλυβα), η δεύτερη (ΣυνθΕΚΑΕ) στην ατομική ενέργεια και η τρίτη (ΣυνθΕΟΚ και αργότερα ΣυνθΕΚ), η οποία δημιουργήθηκε για να εφαρμοσθεί επί όλων των κλάδων της οικονομίας (πλην άνθρακα και χάλυβα και πυρηνικής ενέργειας), απέβλεπε στην δημιουργία Κοινής Αγοράς, εντός της οποία θα διεκινούντο ελεύθερα όλα τα προϊόντα, άρα και οι ενεργειακές πρώτες ύλες και η παραγόμενη ενέργεια. Επί τη βάση πολιτικών αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (ΕΣ), με τις οποίες χαράχθηκε και εξειδικεύθηκε κατά καιρούς η λεγόμενη **Ευρωπαϊκή Πολιτική Ενέργειας (ΕΠΕ)**, η ΣυνθΕΚ και ήδη ΣυνθΛΕΕ (**πρωτογενές δίκαιο**) ενεπλουτίστη με διατάξεις σχετικές με την ενέργεια¹⁸. Αντιστοίχως πλούσιο είναι και το **παράγωγο δίκαιο** της ΕΕ στον τομέα της ενέργειας, το οποίο υλοποιήθηκε σταδιακά, από το 1952 μέχρι σήμερα και αφορά όλους τους βασικούς ενεργειακούς πόρους ή πηγές ενέργειας (άνθρακας, πετρέλαιο, φυσικό αέριο, ΑΠΕ, πυρηνική ενέργεια), όπου ειδικότερα διακρίνουμε τις διατάξεις περί **ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού** (πρώτος στόχος της ΕΠΕ), τις διατάξεις περί υλοποίησης του στόχου της **ανταγωνιστικότητας** της Ευρωπαϊκής Οικονομίας, ιδίως τις διατάξεις περί **εσωτερικής αγοράς ενέργειας** (τις λεγόμενες και «νομοθετικές δέσμες» των ετών 1996, 2003, 2009) στους τομείς του φυσικού αερίου και της ηλεκτρικής ενέργειας (δεύτερος στόχος της ΕΠΕ), τις διατάξεις

διοικήσεως της Ενεργειακής Κοινότητας, καθώς και μηχανισμό επιλύσεως των διαφορών, οι δε διατάξεις της είναι νομικώς δεσμευτικές. Βλ. επίσης Μουσης, Ν., Ευρωπαϊκή Ένωση – Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική, 12^η αναθεωρημένη έκδοση, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2008, αρ. 19.1.2 «Διεθνής ενεργειακή συνεργασία» (σελ. 415-417), Παυλίδης, Γ., Η Ενεργειακή Κοινότητα: Από μηχανισμό προ-ενταξιακής προσαρμογής σε διαδικασία πανευρωπαϊκής ενοποίησης των ενεργειακών αγορών, εις Φαραντούρης, Ν. (επιμέλ.), Ενέργεια, Δίκαιο και Πολιτική, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 345 επ.

15. Ferrero-Waldner, Β. Επίτροπος Εξωτερικών Σχέσεων και Πολιτικής Γειτονίας, Opening Address Conference Towards an EU External Energy Policy to Assure a high Level of Supply Security, Brussels, 20.11.2006, βλ. και Λοβερδου - Τυπαλδου, Ελ., Αξιολόγηση της εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ και των Κρατών Μελών, εις Φαραντούρης, Ν. (Επιμέλ.), Ενέργεια - Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική -, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, 359 επ., 360-362.

16. Για την Σύμβαση αυτή βλ. Στεφάνου, Κ. / Γκόρτσος, Χρ., Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006, σελ. 127 επ.

17. Περί αυτού βλ. Στεφάνου, Κ. / Γκόρτσος, Χρ., ό.π., σελ. 153 επ.

18. Με την **Συνθήκη του Μάαστριχτ** εισάγεται για πρώτη φορά στην ΣυνθΕΚ διάταξη, με την οποία προστίθεται ως **ρητός στόχος** της ΕΚ η **λήψη μέτρων στον τομέα της ενέργειας** (άρθρο 3 στοιχ. υ), καθώς και νέες διατάξεις σχετικά με τα **διευρωπαϊκά δίκτυα** και την **προστασία περιβάλλοντος**, οι οποίες αφορούν ευθέως την ενέργεια (άρθρα 154-156, 174-175 αντιστοίχως). Σχετική είναι και η διάταξη του άρθρου 100 ΣυνθΕΚ αναφορικά με σοβαρές δυσκολίες στον εφοδιασμό με ορισμένα προϊόντα, η οποία καθιερώνει σε επίπεδο Συνθήκης την **αρχή της αλληλεγγύης** μεταξύ Κρατών Μελών στον τομέα της ενέργειας γενικώς, η οποία μέχρι τότε ερρυθμίζετο σε επίπεδο παραγώγου δικαίου αποκλειστικώς για το πετρέλαιο. Η ΣυνθΛΕΕ συμπληρώθηκε με το άρθρο 194 περί ενέργειας.

περί προστασίας του περιβάλλοντος σε σχέση με την ενέργεια (τρίτος στόχος της ΕΠΕ), και τις διατάξεις περί **Διευρωπαϊκών Δικτύων Ενέργειας** (τέταρτος στόχος της ΕΠΕ).

Δ. Οι Επενδύσεις

Ι. Γενικά

Όπως ήδη ελέγχθη, για την εξυπηρέτηση όλων αυτών των στόχων της ΕΠΕ απαιτούνται **σοβαρότατες επενδύσεις**. Για τις επενδύσεις αυτές τίθεται το ζήτημα του νομικού καθεστώτος αυτών, ζήτημα, το οποίο δεν μπορεί να απαντηθεί συλλογικά, αλλά ανάλογα με το εφαρμοστέο δίκαιο, διεθνές, ευρωπαϊκό, εθνικό (συμπεριλαμβανομένου του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου και του Διεθνούς Δικονομικού Δικαίου). Κατωτέρω εκθέτουμε συνοπτικά τα ισχύοντα στο Διεθνές και στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο της Ενέργειας. Στο επίπεδο του Διεθνούς Δικαίου της Ενέργειας θα εξετάσουμε (συνοπτικά) ως την πλέον χαρακτηριστική και ίσως και ως την σημαντικότερη Συμφωνία, αυτήν του Χάρτη Ενέργειας. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκού Δικαίου της Ενέργειας θα εξετάσουμε (επίσης πολύ συνοπτικά) τις πολιτικές αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (ΕΣ) και την νομοθεσία στο πλαίσιο της Ασφάλειας Ενεργειακού Εφοδιασμού και των Διευρωπαϊκών Δικτύων.

II. Το Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας - Η Συμφωνία για τον Χάρτη της Ενέργειας ¹⁹

1. Προώθηση και προστασία των επενδύσεων

α) Έννοια επενδύσεων

Οι επενδύσεις ρυθμίζονται στο III Μέρος της Συνθήκης και συγκεκριμένα στα άρθρα 10 - 17. Ως επένδυση σύμφωνα με τη Συνθήκη νοείται κάθε είδους περιουσιακό στοιχείο (asset), το οποίο κατέχει ή ελέγχει άμεσα ή έμμεσα ένας επενδυτής και το οποίο περιλαμβάνει: (1) υλικά και άυλα, κινητά και ακίνητα περιουσιακά στοιχεία (property) και περιουσιακά δικαιώματα (property rights), όπως δικαιώματα εκ της μισθώσεως, υποθήκης και ενεχύρου, (2) εταιρεία ή επιχείρηση (εννοείται ατομική επιχείρηση ή κοινοπραξία

χωρίς νομική προσωπικότητα) ή μετοχές ή άλλης μορφής συμμετοχή σε αυτές, ή (ενοχικές) απαιτήσεις κατά εταιρείας ή άλλης επιχειρήσεως, (3) χρηματικές απαιτήσεις ή άλλες απαιτήσεις, οι οποίες αφορούν επένδυση και έχουν οικονομική αξία, (4) δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, (5) εισοδήματα (returns), δηλ. εισοδήματα από επένδυση στον τομέα της ενέργειας, (στ) οποιοδήποτε δικαίωμα εκ του νόμου ή εκ συμβάσεως ή επί τη βάσει άδειας (licence and permit) προς ανάληψη οικονομικής δραστηριότητας στον τομέα της ενέργειας (άρθρο 1: «ορισμοί», αριθμός 6)²⁰.

Οι ρυθμίσεις της Συνθήκης βασίσθηκαν στο περιεχόμενο των διμερών συμφωνιών επενδύσεων (Bilateral Trade Agreements - BITs), όπως αυτές εξελίχθηκαν το τελευταίο ήμισυ του προηγούμενου αιώνα²¹.

β) Προώθηση και προστασία των επενδύσεων

Οι επενδύσεις αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο της Συνθήκης και οι σχετικές ρυθμίσεις αποβλέπουν στην προώθηση και προστασία αυτών στα κράτη - μέλη, καθώς και στην ίση μεταχείρισή τους. Το άρθρο 10 της Συνθήκης αποτελεί τη σημαντικότερη διάταξη για την υλοποίηση του στόχου αυτού.

Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 10, παράγραφος 1, κάθε συμβαλλόμενο μέρος ενθαρρύνει και δημιουργεί σταθερούς, δίκαιους, ευνοϊκούς και διαφανείς όρους (conditions) για την διενέργεια επενδύσεων στην επικράτειά του από επενδυτές άλλων συμβαλλομένων μερών. Οι όροι αυτοί οφείλουν να περιλαμβάνουν και την υποχρέωση παροχής προς τους επενδυτές μιας δίκαιης μεταχειρίσεως (fair and equitable treatment), το δε κράτος υποδοχής δεν θα βλάπτει με μη εύλογα μέτρα ή μέτρα εισάγοντα διακρίσεις την επένδυση, συμπεριλαμβανομένης και της διαχείρισεως, διατηρήσεως, χρήσεως, εκμεταλλεύσεως ή διαθέσεως αυτής. Η μεταχείριση των επενδύσεων σε καμμία περίπτωση δεν θα είναι λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν που απαιτεί το διεθνές δίκαιο. Με τον τρόπο αυτόν η Συνθήκη παραπέμπει ουσιαστικά στο καθεστώς προστασίας των επενδύσεων

20. Κατά τα λοιπά βλ. ορισμούς για τις έννοιες «επενδυτής (investor)», «οικονομική δραστηριότητα στον τομέα της ενέργειας (economic activity in the energy sector)», «πνευματική ιδιοκτησία (intellectual property)», «εισοδήματα από επένδυση (returns)» σε άρθρο 1, αριθμοί (7), (5), (12), (9) αντίστοιχα.

21. Karl J., The Energy Charters Treaty / A reader's Guide, ECT Secreteriat, Brussels, 2002, σελ. 19 επ.

19. Πρβλ. και Φατούρος Α., An International Framework for Energy, L'Academie de droit international de la Haye, Recueil des Cours, 332 (2007), Martinus Nijhoff Publ. Leiden/Boston 2008, σελ. 411 επ, 413 επ.

υπό τον ΠΟΕ (Σύμβαση TRIMs²²). Εξ άλλου σύμφωνα με την ίδια διάταξη, κάθε συμβαλλόμενο μέρος τηρεί τις υποχρεώσεις, τις οποίες έχει αναλάβει έναντι μιας επενδύσεως ή ενός επενδυτή άλλου συμβαλλόμενου μέρους. Η τελευταία αυτή υποχρέωση σημαίνει ότι μία κυβέρνηση δεν δικαιούται να επικαλεσθεί λόγους μη συμφωνηθέντες για να ανακαλέσει μια συμφωνία ή να εξαναγκάσει ένα επενδυτή σε επαναδιαπραγμάτευση²³. Μ' αυτό τον τρόπο υπάρχει η δέσμευση, ότι οι επενδύσεις από επενδυτές άλλων κρατών-μελών θα τυγχάνουν συνεχούς προστασίας και ασφάλειας στο κράτος υποδοχής, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και τις πρόνοιες της Συνθήκης²⁴. Αυτό δεν αποκλείει την απαλλοτριώση της επενδύσεως σύμφωνα με τους όρους της Συνθήκης, δηλ. έναντι αποζημιώσεως²⁵.

Το άρθρο 10 παράγραφοι 3 και 7 θεμελιώνει τις αρχές της εθνικής μεταχειρίσεως (national treatment) και του μάλλον ευνοουμένου κράτους (most favored nation), αναλόγως με το ποια είναι ποιο ευνοϊκή. Έτσι η Συνθήκη υποχρεώνει το κράτος υποδοχής να παρέχει στις επενδύσεις επενδυτών άλλου κράτους μέρους και στις σχετικές δραστηριότητές τους μεταχείριση όχι λιγότερο ευνοϊκή προς αυτή που επιφυλάσσει, τόσο για τις επενδύσεις δικών του επενδυτών (αρχή εθνικής μεταχειρίσεως), όσο και επενδυτών άλλων Κρατών (αρχή μάλλον ευνοουμένου κράτους), αναλόγως με το ποια είναι ποιο ευνοϊκή²⁶. Τα Κράτη μέρη δεν μπορούν να παρεκκλίνουν από τον κανόνα αυτόν για επενδύσεις που έχουν πραγματοποιηθεί²⁷.

γ) Πολιτικοί κίνδυνοι για τις επενδύσεις

Στόχος της Συνθήκης είναι να μειωθούν στο ελάχιστο οι μη εμπορικοί κίνδυνοι, οι οποίοι συνδέονται με τις επενδύσεις στον ενεργειακό τομέα. Οι συνηθισμένοι κίνδυνοι, από τους οποίους η Συνθήκη προστατεύει τις επενδύσεις, είναι οι πολιτικοί. Οι κίνδυνοι αυτοί, οι οποίοι δεν μπορούν να προβλεφθούν (non calculated risks), έχουν να κάνουν πρωτίστως με τη συμπεριφορά του ίδιου του Κράτους υποδοχής της επενδύσεως έναντι της ξένης επενδύσεως. Ο ξένος επενδυτής βρίσκεται πράγματι συχνά εκτεθειμένος στον κίνδυνο της απρόβλεπτης, ίσως και αυθαίρετης, μεταγενέστερης συμπεριφοράς του Κράτους υποδοχής έναντι του ίδιου και της επενδύσεώς του²⁸. Κατά δεύτερο λόγο, έχουν να κάνουν με πολέμους, καταστάσεις εκτάκτου ανάγκης, επαναστάσεις κλπ., γεγονότα που πολύ συχνά προκαλούν μεγάλες ζημιές (και) στις ξένες επενδύσεις, μέχρις πλήρους απώλειας της επενδύσεως. Ο βαθμός των πολιτικών κινδύνων στην χώρα υποδοχής επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την απόφαση αλλοδαπών ιδιωτών για το αν είναι σκόπιμο να κάνουν μία επένδυση ή όχι και τι ανταλλάγματα θα ζητήσουν. Όσο υψηλότερος είναι ο κίνδυνος που πρέπει να αναληφθεί, τόσο υψηλότερα είναι και τα ζητούμενα ανταλλάγματα. Αντίστροφα, όσο χαμηλότερος είναι ο κίνδυνος, τόσο περισσότερα κεφάλαια επενδύονται και αυξάνεται το δυνητικό εισόδημα του Κράτους υποδοχής της επενδύσεως. Η Συνθήκη, με τη μείωση των πολιτικών κινδύνων επιδιώκει να αυξήσει την βεβαιότητα των επενδυτών και να συμβάλει στην αύξηση της ροής των διεθνών επενδύσεων προς τις χώρες που τις έχουν ανάγκη²⁹.

Ένας από τους σημαντικότερους κινδύνους που μπορεί να αντιμετωπίσει ένας επενδυτής είναι αυτός της **απαλλοτριώσεως** της επενδύσεώς του στο κράτος υποδοχής. Προς τον σκοπόν αυτόν η Συνθήκη απαγορεύει την απαλλοτριώση, εκτός αν αυτή πραγματοποιείται για λόγους δημοσίου συμφέροντος, γίνεται άνευ διακρίσεων, τηρεί όλες τις νόμιμες διατυ-

22. Για την σύμβαση TRIMs βλ. Στεφάνου, Κ. / Γκόρτσος Χρ., Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006, σελ. 127 επ.

23. Πρβλ. Konoplyanik A./Wälde Th., Energy Charters Treaty and its role in International Energy, Journal of Energy & Natural Resources Law, Volume 24, No 4, 2006, σελ. 534 επ.

24. Βλ. και Karl J., The Energy Charters Treaty / A reader's Guide, ECT Secretariat, Brussels, 2002, σελ. 22.

25. Επ' αυτού πλείονα αμέσως κατωτέρω υπό γ).

26. Βλ. και Bamberger C./Linehan J./Wälde T., The ECT in 2000: In a New Phase, The Centre for Energy, Petroleum and Mineral Law Policy Journal, Journal 7- Article 1, July 2000, σελ. 6 επ. Για τις δύο αυτές αρχές στο πλαίσιο του ΠΟΕ βλ. Στεφάνου Κ. / Γκόρτσος Χρ., Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006, σελ. 130 επ., 132 επ.

27. Βλ. όμως εξαιρέσεις της αρχής αυτής σε άρθρα 21 (φορολογία), 10 παράγρ. 8 (τεχνολογία) και 10 παράγρ. 10 (πνευματική ιδιοκτησία) της Συνθήκης.

28. Πρβλ. και Konoplyanik A./Wälde Th., Energy Charters Treaty and its role in International Energy, Journal of Energy & Natural Resources Law, Volume 24, No 4, 2006, σελ. 533, Γκλαβίνης Π., Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2009, σελ. 571 επ.

29. The Energy Charters Treaty/A reader's Guide, ECT Secretariat, Brussels, 2002, σελ. 19.

πώσεις και συνοδεύεται από την ταχύτατη (prompt) καταβολή κατάλληλης (adequate) και αποτελεσματικής (effective) αποζημιώσεως (άρθρο 13). Εξ άλλου η Συνθήκη προβλέπει την υποχρέωση του Κράτους υποδοχής προς αποκατάσταση, αποζημίωση, αντισταθμιστική παροχή ή άλλη διευθέτηση ή παροχή πλέον ευνοϊκής μεταχειρίσεως για τις επενδύσεις επενδυτή οποιοδήποτε συμβαλλόμενου μέρους, οι οποίες υφίστανται ζημία λόγω πολέμου ή άλλης ένοπλης συγκρούσεως, καταστάσεως εθνικής ανάγκης, ταραχών ή άλλων παρόμοιων γεγονότων (άρθρο 12).

Ένας επιπλέον κίνδυνος που μπορεί να προκύψει για τους επενδυτές, είναι να μην μπορέσουν να μεταφέρουν το εισόδημα από τις επενδύσεις τους εκτός της χώρας υποδοχής, λόγω του γεγονότος ότι η τελευταία έχει υψηλό πληθωρισμό, πολύ κυμαινόμενους συναλλαγματικές ισοτιμίες ή ελάχιστα αποθέματα ξένου συναλλάγματος. Το άρθρο 14 της Συνθήκης εγγυάται την άμεση, σε ελευθέρως μετατρέψιμο νόμισμα και με την τρέχουσα τιμή συναλλάγματος μεταφορά αυτών των κεφαλαίων³⁰.

δ) Λοιπές ρυθμίσεις για τις επενδύσεις

Εκτός από τις παραπάνω προστατευτικές έναντι των πολιτικών κινδύνων διατάξεις, υπάρχουν και άλλες ρυθμίσεις, οι οποίες αποβλέπουν στην δημιουργία ευνοϊκού για επενδύσεις περιβάλλοντος. Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 11 Συνθήκης τα συμβαλλόμενα μέρη θα εξετάζουν με πνεύμα καλής πίστεως αιτήματα των επενδυτών για παροχή άδειας προσωρινής παραμονής και εργασίας σε προσωπικό του επενδυτή (συμπεριλαμβανομένου και τεχνικού προσωπικού), απαραίτητου για την υλοποίηση της επενδύσεως. Εξ άλλου το συμβαλλόμενο Κράτος, το οποίο για οποιοδήποτε λόγο αποζημιώνει επενδυτή υπήκοό του για ζημία της επενδύσεως στο Κράτος υποδοχής, υποκαθίσταται στα δικαιώματα του ζημιωθέντος κατά του Κράτους υποδοχής (άρθρο 15)³¹.

Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 16, σε περίπτωση που δύο ή περισσότερα συμβαλλόμενα μέρη έχουν προσχωρήσει και σε κάποια άλλη Συνθήκη, η οποία επίσης αφορά διεθνείς επενδύσεις και προβλέπει και

μηχανισμό επιλύσεως διαφορών από επενδύσεις, θα εφαρμοσθεί εκείνη η Συνθήκη, της οποίας οι διατάξεις είναι ευνοϊκότερες για τους επενδυτές.

ε) Επίλυση Διαφορών³²

Η επίλυση των διαφορών, οι οποίες προκύπτουν από την εφαρμογή της Συνθήκης, ρυθμίζεται κυρίως στο V Μέρος αυτής και συγκεκριμένα στα άρθρα 26-28. Οι κανόνες, οι οποίοι υιοθετούνται σ' αυτά, αντανακλούν σε μεγάλο βαθμό την πρακτική επιλύσεως διαφορών σε διμερείς συμφωνίες επενδύσεων στο πλαίσιο του Π.Ο.Ε³³. Οι διατάξεις των άρθρων αυτών είναι τόσο λεπτομερείς, ώστε το σύστημα επιλύσεως διεθνών διαφορών της Συνθήκης να μπορεί να χαρακτηριστεί ολοκληρωμένο και ευέλικτο. Αυτό συνέβη, διότι κατά τις διαπραγματεύσεις της Συνθήκης, ορισμένα συμβαλλόμενα Κράτη (αυτά των οποίων η οικονομία βρισκόταν σε μεταβατικό στάδιο) δεν είχαν ακόμη αναπτύξει σε ικανοποιητικό βαθμό το εγχώριο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης³⁴. Κατά συνέπεια υπήρχε ανησυχία για την ουδετερότητα, την ανεξαρτησία και την αποτελεσματικότητα των εγχωρίων δικαστηρίων. Επομένως, παρέχοντας εναλλακτικούς τρόπους επιλύσεως διαφορών ενώπιον διεθνών διαιτητικών οργάνων³⁵, η Συνθήκη συνεισφέρει στην αύξηση της εμπιστοσύνης των επενδυτών και των κρατών προελεύσεως των επενδύσεων λόγω μειώσεως των κινδύνων για τους επενδυτές, πράγμα το οποίο με την σειρά του ευνοεί την αύξηση των επενδύσεων και του εμπορίου μεταξύ των Κρατών Μερών³⁶.

Ειδικότερα το άρθρο 26 ρυθμίζει τις διαφορές, οι οποίες προκύπτουν από τις επενδύσεις μεταξύ επενδυτή και συμβαλλόμενου Κράτους υποδοχής.

32. Βλ. Ηλιοπουλος, Κ., Το Διεθνές Δίκαιο της Ενέργειας, Ευρωπαϊών Πολιτεία, 3/2009, σελ. 583 επ., 607 επ. μ.π.π.

33. Βλ. και Konoplyanik A./Wälde Th., Energy Charters Treaty and its role in International Energy, Journal of Energy & Natural Resources Law, Volume 24, No 4, 2006, σελ. 545, Wälde Th., Investment Arbitration under the ECT/The Centre for Energy, Petroleum and Mineral Law Policy Journal, Volume 1 Article 1, σελ. 3.

34. Βλ. και Konoplyanik A., The ECT: Dispute Resolution Mechanisms, Russian/CIS Energy & Mining Law Journal, Volume III, No 1, 2005, σελ. 27.

35. Βλ. αμέσως κατωτέρω.

36. Πρβλ. Konoplyanik A./Wälde Th., Energy Charters Treaty and its role in International Energy, Journal of Energy & Natural Resources Law, Volume 24, No 4, 2006, σελ. 545.

30. Βλ. και Karl J., The Energy Charters Treaty / A reader's Guide, ECT Secreteriat, Brussels, 2002, σελ. 24 επ.

31. Βλ. και Bamberger C., The ECT/a description of its provisions, IEA/OECD, 1994, σελ. 19 επ.

Σύμφωνα μ' αυτό, εάν η διαφορά δεν είναι δυνατόν να επιλυθεί φιλικά εντός τριών μηνών, ο επενδυτής έχει τρεις επιλογές: (1) να παραπέμψει τη διαφορά στα εθνικά δικαστήρια του διαφωνούντος Κράτους υποδοχής, (2) να προτιμήσει την επίλυση της διαφοράς σύμφωνα με προηγουμένως συμφωνηθείσα διαδικασία και (3) να παραπέμψει την διαφορά σε διεθνή διαιτησία. Στην τελευταία περίπτωση, ο επενδυτής μπορεί να επιλέξει, είτε το Διεθνές Κέντρο Επιλύσεως Επενδυτικών Διαφορών, το οποίο ιδρύθηκε σύμφωνα με την προαναφερθείσα Σύμβαση για την Επίλυση Επενδυτικών Διαφορών μεταξύ Κρατών και υπηκόων άλλων Κρατών (σύμβαση ICSID του 1984, γνωστή και ως σύμβαση της Ουάσιγκτον³⁷), είτε διαιτητή ή ad hoc διαιτητικό δικαστήριο, σύμφωνα με τους κανόνες διαιτησίας της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για το Διεθνές Εμπορικό Δίκαιο (UNCITRAL), είτε τέλος διαιτησία ενώπιον του Ινστιτούτου Διαιτησίας του Εμπορικού Επιμελητηρίου της Στοκχόλμης³⁸.

Το άρθρο 27 αναφέρεται στην επίλυση διαφορών μεταξύ συμβαλλομένων μερών. Σε σύγκριση με το άρθρο 26, περιέχει ένα εξαιρετικά διευρυμένο πλαίσιο επιλύσεως διαφορών, το οποίο δεν περιορίζεται μόνο σ' αυτές που προκύπτουν από τις επενδύσεις, αλλά ουσιαστικά καλύπτει το σύνολο της Συνθήκης, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων³⁹. Σύμφωνα μ' αυτό, εάν η διαφορά δεν επιλυθεί δια της διπλωματικής οδού εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος, κάθε συμβαλλόμενο μέρος δύναται, κατόπιν γραπτής προειδοποίησης προς το άλλο μέρος, να παραπέμψει το θέμα σε ad hoc διαιτητικό δικαστήριο, το οποίο συνιστάται βάσει της διατάξεως αυτής⁴⁰.

Οι σημαντικότερες εξαιρέσεις από τα δύο αυτά άρθρα θεσπίζονται στο άρθρο 29 παράγρ.7, το οποίο προβλέπει (στο Παράρτημα D της Συμφωνίας) μηχανισμό επιλύσεως διαφορών διαφορετικό σε περίπτωση που ένα από τα διαφωνούντα μέρη δεν είναι μέλος του Π.Ο.Ε. και στο άρθρο 7 παράγρ.7 για δια-

φορές που αφορούν τη διαμετακόμιση ενεργειακών υλών και προϊόντων και το οποίο προβλέπει ένα ταχύτερο μηχανισμό επιλύσεως αυτών των διαφορών, ενώπιον του Γενικού Γραμματέα του Χάρτη και με τη βοήθεια μεσολαβητή που επιλέγει ο τελευταίος⁴¹.

III. Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο της Ενέργειας

1. Οι πολιτικές Αποφάσεις του ΕΣ⁴²

α) Στα **Συμπεράσματα της 4.2.2011** το ΕΣ υπογραμμίζει, μεταξύ άλλων, ότι η **εσωτερική αγορά ενέργειας** πρέπει να έχει ολοκληρωθεί ως το **2014**, ώστε το φυσικό αέριο και η ηλεκτρική ενέργεια να κυκλοφορούν ελεύθερα. Προς τούτο θα πρέπει, ειδικότερα, οι **εθνικές ρυθμιστικές αρχές** και οι **διαχειριστές συστημάτων μεταφοράς** να επιταχύνουν, σε συνεργασία με τον ACER⁴³, τις εργασίες τους όσον αφορά τη **διασύνδεση των αγορών**⁴⁴ και τις **κατευθυντήριες γραμμές**⁴⁵, καθώς και **κώδικες περί δικτύων**⁴⁶ που να ισχύουν σε όλα τα ευρωπαϊκά δίκτυα⁴⁷. Εξ άλλου τονίζει ότι απαιτούνται μεγάλες προσπάθειες για τον **εκσυγχρονισμό** και την **επέκταση των ευρωπαϊκών ενεργειακών υποδομών** και για τη **διασυννοριακή διασύνδεση των δικτύων**, σύμφωνα με τις προτεραιότητες που καθορίζονται από την **Ανακοίνωση της Επιτροπής για τις ενεργειακές υποδομές**⁴⁸.

41. Βλ. και Karl J., *The Energy Charters Treaty / A reader's Guide*, ECT Secreteriat, Brussels, 2002, σελ. 56 επ.

42. Λεπτομέρειες Ηλιόπουλος, Κ., *Ζητήματα Ευρωπαϊκού Δικαίου Ενέργειας - Ευρωπαϊκή Πολιτική Ενέργειας, Δίκαιο των Συνθηκών, Ασφάλεια Εφοδιασμού, Διευρωπαϊκά Δίκτυα Ενέργειας, Διεθνείς Συμβάσεις της Ελλάδος* -, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2014, Κεφ. Α', III.

43. Agency for the Cooperation of Energy Regulators, δηλ. τον «Οργανισμό Συνεργασίας Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας», ο οποίος ιδρύθηκε δια του Κανονισμού (ΕΚ) 713/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13.7.2009, ΕπΕφ 2009, L 211/1. Αξιοσημείωτο είναι το ότι στο ελληνικό κείμενο των Συμπερασμάτων διατηρείται ο αγγλικός όρος, προφανώς κατ' απομίμηση του γαλλικού κειμένου της Οδηγίας, ενώ το γερμανικό κείμενο της Οδηγίας χρησιμοποιεί τον γερμανικό όρο του προαναφερθέντος ιδρυτικού Κανονισμού του Οργανισμού, ο οποίος (Κανονισμός) είχε εκδοθεί ενάμισι έτος ενωρίτερα.

44. market coupling, couplage de marchés, Marktkopplung.

45. Guidelines, lignes directrices, Leitlinien.

46. network codes, codes de réseau, Netzkodizes.

47. Συμπεράσματα, ό.π., αριθμ. 4.

48. Εννοεί την Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την ΟΚΕ και την Επιτροπή των Περιφερειών, υπό τον τίτλο «Προτεραιότητες για την ενεργειακή υποδομή για το 2020 και μετέπειτα - Προσχέδιο για ενοποιημένο ευρωπαϊκό ενεργειακό δίκαιο», Βρυξέλλες, 17.11.2010,

37. Περί αυτής βλ. Στεφάνου, Κ. / Γκόρτσος, Χρ., *Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006, σελ. 153 επ.

38. Βλ. και Wälde Th., *Investment Arbitration under the ECT/ The Centre for Energy, Petroleum and Mineral Law Policy Journal*, Volume 1, Article 1, σελ. 3.

39. Βλ. και Konoplyanik A., *The ECT: Dispute Resolution Mechanisms*, Russian / CIS Energy & Mining Law Journal, Volume III, No 1, 2005, σελ. 30.

40. Βλ. και Konoplyanik A./Wälde Th., ό.π., σελ. 546.

Το ζήτημα αυτό είναι ιδιαίτερος σημαντικό για να εξασφαλισθεί ότι θα αρχίσει να λειτουργεί η αλληλεγγύη μεταξύ των Κρατών Μελών, ότι θα υλοποιηθούν εναλλακτικές οδοί εφοδιασμού/διαμετακομίσεως και εναλλακτικές πηγές ενέργειας και ότι οι ΑΠΕ θα αναπτυχθούν και θα ανταγωνίζονται τις παραδοσιακές πηγές ενέργειας. Κανένα Κράτος Μέλος της ΕΕ δεν θα πρέπει να παραμείνει απομονωμένο από τα ευρωπαϊκά δίκτυα φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας **μετά το 2015** ούτε να διατρέχει κίνδυνο μείωσης της ενεργειακής του ασφάλειας λόγω ελλείψεως κατάλληλων συνδέσεων⁴⁹.

Ειδικότερα ως προς την **χρηματοδότηση**, προβάλει με απόλυτη σαφήνεια την θέση ότι τον κύριο όγκο του μεγάλου κόστους χρηματοδότησεως των επενδύσεων σε υποδομές θα πρέπει να αναλάβουν οι αγορές, δηλ. οι επιχειρήσεις (ενν. κρατικές ή ιδιωτικές), σε συνεργασία με χρηματοδοτικούς οργανισμούς (Τράπεζες), ενώ οι δαπάνες θα ανακτώνται μέσω των εισπραττόμενων τελών. Είναι ζωτικής σημασίας η προώθηση **κανονιστικού πλαισίου ελκυστικού για τους επενδυτές**⁵⁰. Πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στον καθορισμό των τελών κατά τρόπο διαφανή, ο οποίος δεν θα επιφέρει διακρίσεις, σε επίπεδα ανάλογα των αναγκών χρηματοδότησεως, καθώς και στην ενδεδειγμένη κατανομή του κόστους για διασυννοριακές επενδύσεις, κατά τρόπον ώστε να ενισχύεται ο ανταγωνισμός και η ανταγωνιστικότητα και να συνεκτιμάται ο αντίκτυπος στους καταναλωτές. Ωστόσο, για ορισμένα έργα, τα οποία δικαιολογούνται για **λόγους ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού ή αλληλεγγύης**, αλλά αδυνατούν να εξασφαλίσουν επαρκή χρηματοδότηση από την αγορά, ενδέχεται να απαιτηθεί **περιορισμένη δημόσια χρηματοδότηση** για τη **μόχλευση** ιδιωτικής χρηματοδότησεως⁵¹. Τα έργα αυτά θα πρέπει να επιλέγονται βάσει σαφών και διαφανών κριτηρίων⁵².

COM(2010) 677 τελικό.

49. συμπεράσματα, ό.π., αριθμ. 5.

50. Βλ. επιβεβαίωση της θέσεως αυτής στα Συμπεράσματα της 22.5.2013, αριθμ. 4 (βλ. κατωτέρω υπό β).

51. To leverage private funding, pour encourager les financements privés, damit auch private Mittel mobilisiert werden.

52. συμπεράσματα, ό.π., αριθμ. 6. Πράγματι, στην κατεύθυνση αυτή εκινήθησαν αφ' ενός ο Κανονισμός (ΕΕ/Ευρατόμ) 617/2010 της 24.6.2010 σχετικά με την κοινοποίηση στην Επιτροπή των επενδυτικών σχεδίων σε ενεργειακή υποδομή και ο Κανονισμός

β) Με τα **Συμπεράσματά του της 22.5.2013** το ΕΣ υπογραμμίζει σε σχέση με τις απαραίτητες επενδύσεις, αφ' ενός την ανάγκη για σημαντικές επενδύσεις σε νέες και έξυπνες ενεργειακές υποδομές για την διασφάλιση απρόσκοπτου ενεργειακού εφοδιασμού σε προσιτές τιμές⁵³, και αφ' ετέρου ότι σε σχέση με την **διευκόλυνση των επενδύσεων** πρέπει να δοθεί **προτεραιότητα** στα εξής: α) στην ταχεία εφαρμογή του **Κανονισμού «Διευρωπαϊκά Δίκτυα - Ενέργεια» («ΔΕΔ-Ενέργεια»)**⁵⁴ και στην έγκριση, κατά το φθινόπωρο 2013 του **καταλόγου έργων κοινού ενδιαφέροντος**⁵⁵ β) στην έκδοση της Οδηγίας για την ανάπτυξη υποδομών εναλλακτικών καυσίμων, γ) στην **αναθεώρηση** των κανόνων για τις **κρατικές ενισχύσεις** από την Επιτροπή, ώστε να διασφαλισθούν ίσοι όροι ανταγωνισμού⁵⁶, δ) στη σταδιακή κατάργηση περιβαλλοντικά ή οικονομικά επιζήμιων επιδοτήσεων, μεταξύ άλλων, και για τα ορυκτά καύσιμα, ε) στην παροχή καθοδηγήσεως από την Επιτροπή σχετικά με τη θέσπιση αποδοτικών και αποτελεσματικών σε σχέση με το κόστος καθεστώτων στηριζέως για τις ΑΠΕ.

γ) Με τα **Συμπεράσματά του** εξ άλλου της **20/21.3.2014** το ΕΣ ζητεί αφ' ενός ως προς την **ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας** έως το

37

256/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26.2.2014, ο οποίος τον αντικατέστησε (στα πλαίσια της πολιτικής ασφάλειας του εφοδιασμού με πετρέλαιο, φυσικό αέριο και ηλ. ενέργεια), και αφ' ετέρου (ιδίως) ο Κανονισμός 347/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17.4.2013, σχετικά με τις κατευθυντήριες γραμμές για τις διευρωπαϊκές ενεργειακές υποδομές.

53. Κάνοντας αναφορά στην Πράσινη Βίβλο της Επιτροπής υπό τον τίτλο «Ένα πλαίσιο για την πολιτική κλίματος και ενέργειας μέχρι το 2030», COM(2013) 169 τελικό της 27.3.2013. Βλ. Επίσης την Ανακοίνωση της Επιτροπής υπό τον τίτλο „Energy roadmap 2050, COM(2011) 885 final της 15.12.2011“.

54. Εννοεί τον ένα μήνα ενωρίτερα υιοθετηθέντα Κανονισμό 347/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17.4.2013, «για τις διευρωπαϊκές ενεργειακές υποδομές ...», ΕπΕφ 2013, L 115/39.

55. Πράγματι, τον Οκτώβριο 2013 υιοθετήθηκε ο «Κατ' εξουσιοδότηση Κανονισμός» (ΕΕ) 1391/2013 της Επιτροπής, της 14.10.2013, «για την τροποποίηση του Κανονισμού (ΕΕ) 347/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις κατευθυντήριες γραμμές για τις διευρωπαϊκές ενεργειακές υποδομές, όσον αφορά τον ενωσιακό κατάλογο έργων κοινού ενδιαφέροντος», ΕπΕφ 2013, L 349/28.

56. Πράγματι, τον Ιούνιο 2014 δημοσιεύθηκε η Ανακοίνωση της Επιτροπής (2014/C200/01) «Κατευθυντήριες γραμμές για τις κρατικές ενισχύσεις στους τομείς του περιβάλλοντος και της ενέργειας (2014-2020), ΕπΕφ 2014, C 200/1.

2014 και αφ' ετέρου την ανάπτυξη **διασυνδέσεων**, ούτως ώστε, έως το 2015 να τερματισθεί οποιαδήποτε απομόνωση Κρατών Μελών από τα ευρωπαϊκά δίκτυα φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας, μεταξύ άλλων, επιτάχυνση των προσπάθειών, ιδίως όσον αφορά: α) την ταχεία εφαρμογή όλων των μέτρων προκειμένου να εκπληρωθεί ο στόχος της επιτεύξεως διασυνδέσεως τουλάχιστον του **10%** των εγκατεστημένων υποδομών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας για όλα τα Κράτη Μέλη (η Επιτροπή καλείται να προτείνει έως τον Ιούνιο 2014 συγκεκριμένους στόχους για τις διασυνδέσεις, οι οποίοι θα πρέπει να επιτευχθούν έως το 2030, με σκοπό να ληφθεί απόφαση από το ΕΣ το αργότερο τον Οκτώβριο του 2014).

δ) Με τα **Συμπεράσματα του ΕΣ της 24.10.2014**⁵⁷, τέλος, το ΕΣ τονίζει, ως προς την **υλοποίηση μιας πλήρως λειτουργικής και συνδεδεμένης εσωτερικής αγοράς ενέργειας**, ότι πρέπει να καταβληθεί κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε ο στόχος αυτός να επιτευχθεί επείγοντως. Ειδικότερα, απεφάσισε ότι: (1) η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, υποστηριζόμενη από τα Κράτη Μέλη, θα λάβει πρώτα απ' όλα επείγοντα μέτρα προκειμένου να διασφαλίσει κατά προτεραιότητα, το αργότερο δε το 2020, την υλοποίηση του ελάχιστου στόχου του **10%** των υφιστάμενων ηλεκτρικών διασυνδέσεων, για τα Κράτη Μέλη που δεν έχουν ακόμη επιτύχει ελάχιστο επίπεδο ενσωματώσεως στην εσωτερική αγορά ενέργειας, ήτοι τις χώρες της **Βαλτικής**, την **Ισπανία** και την **Πορτογαλία**. Υπενθυμίζοντας τα Συμπεράσματα του Μαρτίου και του Ιουνίου, το ΕΣ απεφάσισε επίσης ότι η Επιτροπή θα επιδιώξει έως το 2030 την επίτευξη του στόχου του 15%, αμφότεροι δε οι στόχοι θα επιτευχθούν χάρη στην εφαρμογή Έργων Κοινού Ενδιαφέροντος (PCI), (2) ιδιαίτερη προσοχή θα δοθεί και σε άλλες απομακρυσμένες ή/και λιγότερο καλά συνδεδεμένες περιοχές της ενιαίας αγοράς όπως η **Μάλτα**, η **Κύπρος** και η **Ελλάδα**, ενώ παράλληλα το ΕΣ παροτρύνει τους Διαχειριστές Δικτύων Μεταφοράς και τις Ρυθμιστικές Αρχές των Κρατών Μελών να συμπεριλάβουν τα σχετικά έργα στα προσεχή 10ετή εθνικά προγράμματα αναπτύξεως δικτύων, (3) εάν η υλοποίηση των έργων αυτών δεν αποδειχθεί επαρκής για την επίτευξη του στόχου του 10%, θα προσδιορισθούν

νέα έργα, τα οποία θα προστεθούν κατά προτεραιότητα στην προσεχή επανεξέταση του καταλόγου των Έργων Κοινού Ενδιαφέροντος και θα υλοποιηθούν ταχέως, θα πρέπει δε να τύχουν συγχρηματοδοτήσεως από την ΕΕ. Η Επιτροπή καλείται να παρουσιάσει **Ανακοίνωση** πριν από το ΕΣ του Μαρτίου 2015 σχετικά με τους καλύτερους τρόπους δράσεως για την αποτελεσματική επίτευξη του ανωτέρω στόχου⁵⁸.

Συμπερασματικά, το ΕΣ έλαβε σημαντικές πολιτικές αποφάσεις για την επέκταση των εθνικών δικτύων ενέργειας, καθώς και για την διασύνδεση αυτών μέσω των Διευρωπαϊκών Δικτύων. Κατωτέρω θα αναλύσουμε, με ποιο τρόπο ο κοινός ενωσιακός νομοθέτης υλοποίησε τις αποφάσεις αυτές.

2. Το παράγωγο δίκαιο

α) Ασφάλεια εσωτερικού εφοδιασμού

αα) Πετρέλαιο⁵⁹

Η Οδηγία 2009/119/ΕΚ του Συμβουλίου της 14.9.2009 «σχετικά με υποχρέωση διατήρησης ενός ελάχιστου επιπέδου αποθεμάτων αργού πετρελαίου ή/και προϊόντων πετρελαίου από τα Κράτη Μέλη»⁶⁰ εισάγει διατάξεις περί **υποχρεώσεως διατηρήσεως αποθεμάτων πετρελαίου και ειδικών αποθεμάτων προϊόντων πετρελαίου** για καταστάσεις έκτακτης ανάγκης (σοβαρής διαταραχής του εφοδιασμού), χωρίς όμως να εναρμονίζει το καθεστώς έκτακτης ανάγκης στα Κράτη Μέλη, με κίνδυνο άνισης μεταχείρισεως Κρατών Μελών και επιχειρήσεων.

Η Οδηγία 2009/119, σε αντίθεση με την ενωσιακή νομοθεσία για το φυσικό αέριο και την ηλεκτρική ενέργεια, δεν περιλαμβάνει ειδικές διατάξεις περί (ενθαρρύνσεως των) **επενδύσεων** όσον αφορά τις υποδομές για αποθήκευση των αποθεμάτων αργού πετρελαίου⁶¹. Προφανώς δεν υπήρχε έλλειψη τέτοιων υποδομών στα Κράτη Μέλη, αφού το αργό πετρέλαιο

58. Λεπτομέρειες ό.π., αριθμ. 4.

59. Λεπτομέρειες Ηλιόπουλος, Κ., Ζητήματα Ευρωπαϊκού Δικαίου Ενέργειας - Ευρωπαϊκή Πολιτική Ενέργειας, Δίκαιο των Συνθηκών, Ασφάλεια Εφοδιασμού, Διευρωπαϊκά Δίκτυα Ενέργειας, Διεθνείς Συμβάσεις της Ελλάδος -, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2014, Κεφ. Γ', ΙΙ, 1, α.

60. ΕπΕφ ΕΕ 2009, L 265/9 (Διορθωτικό ΕπΕφ ΕΕ 2010, L 83/72).

61. Για το φυσικό αέριο και την ηλεκτρική ενέργεια βλ. κατωτέρω τις αμέσως επόμενες παραγράφους.

57. συμπεράσματα της 23/24.10.2014, αριθμ 1-6.

είχε μακρά προϊστορία στην Κοινότητα (ΕΕ) ήδη από την δεκαετία του '60 («δεύτερη φάση ΕΠΕ»), ενώ από την άλλη πλευρά η ΕΠΕ αποβλέπει στην μείωση των εισαγωγών πετρελαίου. Εν πάση περιπτώσει, πιθανά κρατικά μέτρα θα κριθούν επί τη βάσει των γενικών διατάξεων της ΣυνθΛΕΕ περί κρατικών ενισχύσεων (άρθρο 107 επ.).

ββ) Φυσικό αέριο⁶²

Ο Κανονισμός (ΕΕ) 994/2010 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20.10.2010 «σχετικά με τα μέτρα κατοχύρωσης της ασφάλειας του εφοδιασμού με αέριο και την κατάργηση της Οδηγίας 2004/67/ΕΚ του Συμβουλίου» (στο εξής Κανονισμός 994/2010)⁶³, εισάγει ένα σύστημα, το οποίο αποσκοπεί στο να διασφαλίσει ότι θα λειτουργεί η εσωτερική αγορά ακόμη και σε περίπτωση στενότητας της προσφοράς, καθώς και στο να εξασφαλίσει τον εφοδιασμό των προστατευομένων πελατών σε περιπτώσεις δύσκολων καιρικών συνθηκών ή διαταραχών του εφοδιασμού, δηλ. σε περιπτώσεις κρίσεως, ώστε αυτοί οι πελάτες να μην υστερούν έναντι καταναλωτών, οι οποίοι έχουν επιλέξει άλλη ενεργειακή ύλη (πετρέλαιο, ηλεκτρική ενέργεια κλπ).

Ο Κανονισμός καθιερώνει «κοινή ευθύνη»⁶⁴ των επιχειρήσεων φυσικού αερίου, των Κρατών Μελών (ιδίως μέσω των αρμόδιων Αρχών τους), και της Επιτροπής, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους. Η εν λόγω κοινή ευθύνη απαιτεί υψηλό βαθμό συνεργασίας μεταξύ τους (προς αποτροπή των διαταραχών του εφοδιασμού και τον περιορισμό των ζημιών σε τέτοια περίπτωση)⁶⁵. Σύμφωνα με την Αιτιολογία του Κανονισμού, αλλά και ρητή διάταξη αυτού, οι ρόλοι και οι αρμοδιότητες των επιχειρήσεων φυσι-

κού αερίου και των αρμόδιων Αρχών (εννοεί τόσο των εθνικών όσο και της Επιτροπής) πρέπει να καθορίζονται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να διασφαλίζεται η τήρηση μιας «προσεγγίσεως τριών επιπέδων»⁶⁶, η οποία να περιλαμβάνει αα) τις επιχειρήσεις φυσικού αερίου (εννοεί πωλητές) και την βιομηχανία φυσικού αερίου (εννοεί αγοραστές), β) τα Κράτη Μέλη σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο, και τέλος γ) την Ένωση⁶⁷. Σε περίπτωση κρίσεως εφοδιασμού, θα πρέπει, σύμφωνα με την Αιτιολογία, να δοθούν στους παράγοντες της αγοράς⁶⁸ (εννοεί πωλητές και αγοραστές φυσικού αερίου) επαρκείς ευκαιρίες για να ανταποκριθούν στην κατάσταση με μέτρα που στηρίζονται στην αγορά⁶⁹. Εφ' όσον η αντίδραση των παραγόντων της αγοράς δεν είναι επαρκής, τα Κράτη Μέλη και οι αρμόδιες Αρχές τους θα πρέπει να λαμβάνουν μέτρα (εννοεί νομοθετικά, κανονιστικά, διοικητικά) για να άρουν ή να αμβλύνουν τις επιπτώσεις της διαταραχής του εφοδιασμού. Μόνον εφ' όσον τα μέτρα αυτά αποδειχθούν ανεπαρκή, θα πρέπει να λαμβάνονται μέτρα σε επίπεδο Περιφέρειας ή Ενώσεως, προτιμωμένων κατά το δυνατόν των περιφερειακών λύσεων⁷⁰, προφανώς διότι οι γειτονικές περιφέρειες πλήττονται κατά τεκμήριο κατά παρόμοιο τρόπο από μία διαταραχή εφοδιασμού, τα δε μέτρα προς άρση ή αμβλυνση της διαταραχής θα είναι κατά τεκμήριο παρόμοια και προσφέρονται προς συντονισμό λόγω γειτνιάσεως (εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας⁷¹). Πάντως απολύτως πρωτεύον κριτήριο παραμένει η προτεραιότητα της αγοράς, ακόμη και αν έχει περάσει κανείς

66. three-level approach, approche à trois niveaux, auf drei Ebenen beruhender Ansatz.

67. Σχ. 24, 20, και ρητώς άρθρο 3 παράγρ. 4 Κανονισμού 994/2010.

68. market players, les acteurs du marché, Wirtschaftsakteure.

69. market-based measures, mesures fondées sur le marché, marktgerechte Maßnahmen.

70. Σχ. 24, 25 Κανονισμού 994/2010. Στην περίπτωση αυτή η Επιτροπή συντονίζει, εφ' όσον χρειάζεται, την δράση των αρμοδίων εθνικών Αρχών σε περιφερειακό ή ενωσιακό επίπεδο, μεταξύ άλλων, μέσω της Ομάδας Συντονισμού (άρθρο 12) ή μέσω της Ομάδας Διαχείρισης Κρίσεως (άρθρο 11 παράγρ. 4, ιδίως σε περίπτωση περιφερειακής ή ενωσιακής έκτακτης ανάγκης κατ' άρθρο 11 παρ. 1 Κανονισμού), άρθρο 3 παράγρ. 5 Κανονισμού 994/2010.

71. Η ενωσιακή νομοθεσία επιτάσσει συχνά ρητώς την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας κατά την επιλογή μέτρων (συνχνά σε συνδυασμό, αυτόνοτο, με την αρχή της μη εισαγωγής διακρίσεων και την αρχή της διαφάνειας), πράγμα που κάνει και ο Κανονισμός 994/2010 στο άρθρο 8 παράγρ. 4.

62. Λεπτομέρειες Ηλιόπουλος, Κ., Ζητήματα Ευρωπαϊκού Δικαίου Ενέργειας - Ευρωπαϊκή Πολιτική Ενέργειας, Δίκαιο των Συνθηκών, Ασφάλεια Εφοδιασμού, Διερωπαϊκά Δίκτυα Ενέργειας, Διεθνείς Συμβάσεις της Ελλάδος -, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2014, Κεφ. Γ', II, 1, β.

63. ΕπΕφ ΕΕ 2010, L 295/1.

64. shared responsibility, responsabilité partagée, gemeinsame Verantwortung.

65. Άρθρο 3 παράγρ. 1, 2 εδ. δ', βλ. και σχ. 23 Κανονισμού 994/2010, η οποία ομιλεί για «καθήκον από κοινού», ενώ στα αγγλικά, γαλλικά και γερμανικά χρησιμοποιείται η ίδια, προαναφερθείσα, ορολογία (βλ. αμέσως προηγούμενη υποσημείωση). Η αλλαγή ορολογίας λοιπόν στο ελληνικό κείμενο έχει γίνει χωρίς κανένα αντικειμενικό λόγο, δημιουργώντας έτσι ανασφάλεια δικαίου.

στο δεύτερο ή τρίτο επίπεδο⁷². Η ίδια Αιτιολογία επεξηγεί τον ρόλο τον οποίο μπορεί να παίξει η πλευρά της **ζητήσεως**, δηλ. οι **πελάτες**, οι οποίοι χρησιμοποιούν αέριο για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας ή για βιομηχανικούς σκοπούς (παραγωγή), και από τους οποίους αναμένει κανείς να αντιδράσουν με μέσα της αγοράς, όπως π.χ. διακοπτόμενες συμβάσεις και εναλλαγή καυσίμων⁷³.

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονισθεί ότι ο πρωτεύων ρόλος, τον οποίο προσδίδει ο Κανονισμός στην αγορά, υποδηλώνει δύο πράγματα, τους παράγοντες της αγοράς (επιχειρήσεις) και τον μεταξύ τους αποτελεσματικό (λειτουργούντα) ανταγωνισμό, τούτο δε βρίσκεται σε **πλήρη αρμονία με την ΣυνθΛΕΕ**, στην οποία ο ανταγωνισμός κατέχει εξέχουσα θέση ως ένας από τους βασικότερους θεσμούς της ενιαίας αγοράς, στον οποίο μάλιστα η Ένωση διαθέτει αποκλειστική αρμοδιότητα⁷⁴.

Τέλος, η **αλληλεγγύη** προς τους προστατευόμενους πελάτες των Κρατών Μελών (αλλά και Τρίτων Χωρών) **εκφράζεται** μέσω δύο κανόνων, αυτόν της αναπτύξεως υποδομών (που ενδεχομένως απαιτεί **επενδύσεις**, για τις οποίες όμως εφαρμόζεται η αρχή της προτεραιότητας της αγοράς) και αυτόν της εξασφάλισης του εφοδιασμού των προστατευομένων πελατών σε ορισμένες περιπτώσεις.

γγ) Ηλ. ενέργεια⁷⁵

Η Οδηγία 2005/89/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 18.1.2006 «περί μέτρων **διασφάλισης του εφοδιασμού** με ηλεκτρισμό και περί **επενδύσεων υποδομής**»⁷⁶ θεσπίζει «**μέτρα**» προς διασφάλιση του εφοδιασμού σε ηλεκτρισμό, ούτως ώστε να εξασφαλισθεί η εύρυθμη λει-

τουργία της εσωτερικής αγοράς ηλεκτρισμού, καθώς και (i) επαρκές επίπεδο παραγωγικής δυναμικότητας, (ii) επαρκές επίπεδο εξισορροπήσεως προσφοράς και ζητήσεως, και (iii) επαρκές επίπεδο διασυνδέσεως μεταξύ των Κρατών Μελών για την ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς⁷⁷. Εκ των ανωτέρω, αλλά και εκ του τίτλου της Οδηγίας καθίσταται σαφές ότι, προς διασφάλιση του (εσωτερικού) εφοδιασμού με φυσικό αέριο απαιτούνται επενδύσεις όσον αφορά νέα παραγωγική δυναμικότητα και είσοδο νέων εταιρειών παραγωγής στην αγορά.

Εξ άλλου, σύμφωνα με την Οδηγία, τα Κράτη Μέλη (ή οι αρμόδιες Αρχές αυτών) εξασφαλίζουν ότι οι επιχειρήσεις εκμεταλλεύσεως συστημάτων μεταφοράς **καθορίζουν ελάχιστους λειτουργικούς κανόνες και υποχρεώσεις ασφαλείας δικτύου** (υποκείμενες ενδεχομένως σε έγκριση από αρμόδιες Αρχές), ότι (αυτές οι επιχειρήσεις και ενδεχομένως και οι επιχειρήσεις εκμεταλλεύσεως συστημάτων διανομής) **τηρούν** τους κανόνες αυτούς και ότι **διατηρούν** το κατάλληλο επίπεδο επιχειρησιακής ασφάλειας του δικτύου. Για τον τελευταίο αυτό σκοπό μάλιστα έχουν υποχρέωση να διατηρούν και κατάλληλη **εφεδρική δυναμικότητα μεταφοράς**⁷⁸, πράγμα που σημαίνει ότι πρέπει να πραγματοποιήσουν τις απαραίτητες προς τούτο **επενδύσεις**.

Σύμφωνα με την Οδηγία, τα Κράτη Μέλη λαμβάνουν, σε σχέση με όλες αυτές τις επενδύσεις, τα «**αναγκαία μέτρα**», προκειμένου να διευκολυνθεί ένα **σταθερό επενδυτικό κλίμα**, προσδιορίζοντας τους ρόλους και τις **αρμοδιότητες** των αρμοδίων Αρχών και των σχετικών φορέων της αγοράς, ήτοι των προαναφερθέντων φορέων και των καταναλωτών⁷⁹. Ειδικότερα, τα Κράτη Μέλη καθορίζουν **ρυθμιστικό πλαίσιο**, το οποίο (i) παρέχει **επενδυτικές κατευθύνσεις** για τις επιχειρήσεις εκμεταλλεύσεως συστημάτων μεταφοράς και διανομής, προκειμένου να **αναπτύξουν τα δίκτυά τους** εις τρόπον ώστε να ικανοποιείται η προβλεπόμενη ζήτηση της αγοράς

72. Σχ. 20, 43 Κανονισμού 994/2010.

73. Σχ. 20, 23, εδ. γ' Κανονισμού 994/2010 (interruptible contracts and fuel switching, contrats interruptibles et changement de combustible, Verträge mit Unterbrechungsmöglichkeit und Brennstoff-wechsel).

74. Άρθρα 3 παράγρ. 3 ΣυνθΕΕ («άκρως ανταγωνιστική κοινωνική οικονομία της αγοράς»), 3 παράγρ. 1 στοιχ. β) ΣυνθΕΕ (αποκλειστική αρμοδιότητα της ΕΕ), 101-106 ΣυνθΛΕΕ («κανόνες εφαρμοστέοι επί των επιχειρήσεων»), 107-109 («κρατικές ενισχύσεις»).

75. Λεπτομέρειες Ηλιόπουλος, Κ., Ζητήματα Ευρωπαϊκού Δικαίου Ενέργειας - Ευρωπαϊκή Πολιτική Ενέργειας, Δίκαιο των Συνθηκών, Ασφάλεια Εφοδιασμού, Διερωπαϊκά Δίκτυα Ενέργειας, Διεθνείς Συμβάσεις της Ελλάδος -, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα, 2014, Κεφ. Γ', II, 1, γ.

76. ΕΠΕΦ ΕΕ 2006, L 33/22.

77. Άρθρο 1 παράγρ. 1 Οδηγίας 2005/89. Ειδικώς σε σχέση με τους **διασυνδεδετήριους αγωγούς** μεταξύ Κρατών Μελών βλ. και άρθρο 3 παράγρ. 5 Οδηγίας 2005/89, το οποίο ορίζει τρία κριτήρια για την διασφάλιση του κατάλληλου επιπέδου διασυνδέσεως, στα οποία πρέπει να δίδεται «ιδιαίτερη προσοχή».

78. technical transmission reserve capacity, capacité de transport et de distribution de réserve suffisante, ausreichende Übertragungskapazitätsreserven.

79. Άρθρο 3 παράγρ. 1, 2, ιδίως στοιχ. στ) Οδηγίας 2005/89.

(όπως προαναφέρθη), (ii) διευκολύνει την **συντήρηση** και, όπου είναι αναγκαίο, την **ανανέωση** των δικτύων τους⁸⁰. Τέλος, τα Κράτη Μέλη οφείλουν σε **Έκθεσή** τους σχετικά με την **συνολική επάρκεια** του συστήματος ηλεκτρισμού να ικανοποιήσει την παρούσα και μελλοντική ζήτηση, να περιλάβουν **στοιχεία**, μεταξύ των άλλων, και για τις **επενδυτικές προθέσεις** για τα επόμενα 5 ή περισσότερα έτη των επιχειρήσεων εκμεταλλεύσεως συστημάτων **μεταφοράς** όσον αφορά την **παροχή διασυννοριακής δυναμικότητας διασυνδέσεως**, οι δε επιχειρήσεις αυτές έχουν υποχρέωση παροχής των σχετικών πληροφοριών, εξασφαλιζόμενου, βεβαίως, του εμπιστευτικού χαρακτήρα των πληροφοριών αυτών⁸¹.

δδ) κοινές για όλες τις ενεργειακές ύλες ρυθμίσεις⁸²

Σύμφωνα με την Απτιολογία του Κανονισμού (ΕΕ) 256/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26.2.2014 «σχετικά με την **κοινοποίηση**⁸³ στην **Επιτροπή των επενδυτικών σχεδίων**⁸⁴ σε **ενεργειακή υποδομή**⁸⁵ εντός της ΕΕ, την αντικατάσταση του Κανονισμού (ΕΕ, ΕΥΡΑΤΟΜ) 617/210 του Συμβουλίου και την κατάργηση του Κανονισμού (ΕΚ) 736/96»⁸⁶ προκύπτουν τα εξής δεδομένα. Πρώτα απ' όλα, έχει **αλλάξει** σημαντικά κατά τα τελευταία έτη το **ενεργειακό τοπίο** εντός και εκτός Ενώσεως, πράγμα, το οποίο καθιστά τις **επενδύσεις** σε ενεργειακή υποδομή ζήτημα καίριας σημασίας για α) την διασφάλιση του **ενεργειακού εφοδιασμού** της ΕΕ, β) την λειτουργία της **ενιαίας εσωτερικής αγοράς** ενέργειας, και γ) την μετάβαση στο ενεργειακό σύστημα **χαμηλών ανθρακούχων εκπομπών**, το οποίο έχει δρομολογήσει η Ένωση. Παράλληλα, **νέες απαιτήσεις ασκήσεως ενεργειακής πολιτικής** (εννοεί και πολιτικής προστασίας του κλίματος), όπως ο καθορισμός στόχων, οι οποίοι επηρεάζουν το **ενεργειακό**

μείγμα⁸⁷, θα στρέψουν τις πολιτικές που ασκούν τα Κράτη Μέλη προς νέα και/ή εκσυγχρονισμένη ενεργειακή υποδομή. Συνολικά, η νέα κατάσταση απαιτεί σημαντικές **επενδύσεις σε παντός είδους υποδομή** σε **όλους** τους ενεργειακούς **κλάδους**, καθώς και ανάπτυξη **νέων** τύπων υποδομής και **νέων** τεχνολογιών, σε αυτές δε τις επενδύσεις έχουν να παίξουν σημαντικό ρόλο οι οικονομικοί φορείς⁸⁸. Κατόπιν όλων αυτών, πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή επί ενωσιακού επιπέδου στην ενεργειακή υποδομή, ώστε να προλαμβάνονται προβλήματα και να προωθούνται οι βέλτιστες πρακτικές (μεταξύ των Κρατών Μελών). Η διαμόρφωση δε **γενικής εικόνας** σχετικά με την εξέλιξη των επενδύσεων σε επίπεδο Ενώσεως είναι απαραίτητη στην **Επιτροπή**, ώστε η τελευταία να είναι σε θέση να **προτείνει** σχετικά μέτρα για την ανάπτυξη της ΕΠΕ, και ιδίως όσον αφορά το **μελλοντικό ισοζύγιο μεταξύ προσφοράς και ζήτησεως** ενέργειας⁸⁹. Για την εξυπηρέτηση αυτού του στόχου, ο Κανονισμός πρέπει να προβλέπει υποχρέωση (των επιχειρήσεων και των Κρατών Μελών) να **κοινοποιούν** στην Επιτροπή επενδυτικά σχέδια, τα οποία **έχουν αρχίσει ήδη να εκτελούνται** ή προβλέπουν **παροπλισμό**⁹⁰ υποδομής σε επίπεδο παραγωγής, μεταφοράς και αποθηκεύσεως⁹¹. Το τελευταίο αυτό πάντως εξειδικεύεται περαιτέρω ανά ενεργειακή πηγή (πετρέλαιο, φυσικό αέριο, ηλεκτρική ενέργεια, βιοκαύσιμα, διοξείδιο του άνθρακα) δια των ειδικών ρυθμίσεων του νομοθετήματος.

β) Διευρωπαϊκά Δίκτυα⁹²

Σύμφωνα με τον Κανονισμό (ΕΕ) 347/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17.4.2013 «σχετικά με τις κατευθυντήριες γραμμές για τις διευρωπαϊκές ενεργειακές υποδομές, την κατάργηση της απόφασης 1364/2006/ΕΚ και την τροποποίηση των Κανονισμών (ΕΚ) 713/2009,

80. Άρθρο 6 («επενδύσεις δικτύου») Οδηγίας 2005/89.

81. Άρθρο 7, ιδίως παράγρ. 1 στοιχ. δ), 3, 4, 5 Οδηγίας 2005/89.

82. Λεπτομέρειες Ηλιόπουλος, Κ., Ζητήματα Ευρωπαϊκού Δικαίου Ενέργειας - Ευρωπαϊκή Πολιτική Ενέργειας, Δίκαιο των Συνθηκών, Ασφάλεια Εφοδιασμού, Διευρωπαϊκά Δίκτυα Ενέργειας, Διεθνείς Συμβάσεις της Ελλάδος -, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2014, Κεφ. Γ', ΙΙ, 1, δ.

83. Notification, communication, Mitteilung.

84. investment projects, projets d'investissement, Investitionsvorhaben.

85. energy infrastructure, infrastructures énergétiques, Energieinfrastruktur.

86. ΕπΕφ ΕΕ 2014, L 84/61 (της 20.3.2014).

87. fuel mix, combinaison de combustibles, Energieträgermix.

88. Σχ. 2, 3 Κανονισμού 256/2014.

89. Σχ. 4, 1 Κανονισμού 256/2014.

90. Decommissioning, la mise hors service, Stilllegungen.

91. Σχ. 5, 6 Κανονισμού 256/2014.

92. Λεπτομέρειες Ηλιόπουλος, Κ., Ζητήματα Ευρωπαϊκού Δικαίου Ενέργειας - Ευρωπαϊκή Πολιτική Ενέργειας, Δίκαιο των Συνθηκών, Ασφάλεια Εφοδιασμού, Διευρωπαϊκά Δίκτυα Ενέργειας, Διεθνείς Συμβάσεις της Ελλάδος -, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2014, Κεφ. Γ', ΙΙ, 2.

714/2009 και 715/2009»⁹³ εκτιμάται ότι οι επενδυτικές ανάγκες της ΕΕ έως το 2020 σε υποδομές μεταφοράς ηλεκτρισμού και φυσικού αερίου ανέρχονται σε περίπου € 200 δις. Η σημαντική αύξηση του ύψους των απαιτούμενων επενδύσεων απαιτεί νέα προσέγγιση σε ό,τι αφορά α) τις κανονιστικές ρυθμίσεις (εννοεί ανάγκη επεμβάσεως του νομοθέτη) και β) την χρηματοδότηση των υποδομών, λαμβανομένου υπ' όψη και του κινδύνου, περίπου το 1/2 των απαιτούμενων επενδύσεων να μη πραγματοποιηθεί εγκαίρως ή και καθόλου⁹⁴.

Ο Κανονισμός ορίζει σε ενωσιακό επίπεδο ένα νέο πλαίσιο για τον σχεδιασμό των υποδομών και υλοποίηση των αντίστοιχων έργων κατ' αρχήν για την περίοδο έως το 2020, αλλά και μετέπειτα. Ειδικότερα ορίζει: α) εννέα (9) στρατηγικούς γεωγραφικούς διαδρόμους προτεραιότητας για υποδομές στους τομείς της ηλεκτρικής ενέργειας, του φυσικού αερίου, και του πετρελαίου⁹⁵, β) τρεις (3) ζώνες προτεραιότητας για υποδομές ευφύων ηλεκτρικών δικτύων, λεωφόρων

ηλεκτρικής ενέργειας και δικτύων μεταφοράς διοξειδίου του άνθρακα⁹⁶, γ) τις κατηγορίες (είδη) ενεργειακών υποδομών ως προς την ηλεκτρική ενέργεια, το φυσικό αέριο, το πετρέλαιο και το διοξείδιο του άνθρακα⁹⁷, δ) διαφανή διαδικασία χωρίς αποκλεισμούς για τον προσδιορισμό συγκεκριμένων Έργων Κοινού Ενδιαφέροντος (ΕΚΕ/PCI)⁹⁸, την έγκαιρη υλοποίησή τους και τις προϋποθέσεις επιλεξιμότητάς τους για να τύχουν χρηματοδοτικής ενισχύσεως.

Ειδικότερα, τα ΕΚΕ περιέχονται σε κατάλογο, τον οποίο καταρτίζει η Επιτροπή («ενωσιακός κατάλογος ΕΚΕ») επί τη βάσει δώδεκα περιφερειακών καταλόγων προτεινόμενων έργων, τους οποίους καταρτίζουν δώδεκα περιφερειακές ομάδες⁹⁹, ανταποκρίνονται δε σε συγκεκριμένα και αντικειμενικά κριτήρια. Ο κατάλογος περιέχεται σε (κανονιστικού περιεχομένου) Πράξη, την οποία εκδίδει κατ' εξουσιοδότηση του Κανονισμού η Επιτροπή, τα δε

93. ΕπΕφ ΕΕ 2013, L 115/39.

94. Σκ. 15, 16 Κανονισμού 347/2013.

95. Παρατίθενται στο Παράρτημα Ι (αριθμ. 1,2,3) του Κανονισμού και είναι οι εξής: τέσσερις για την ηλ. ενέργεια [1] υπεράκτιο δίκτυο Βόρειων Θαλασσών / NSOG, 2) Διασυνδέσεις Βορρά - Νότου στην δυτική Ευρώπη / NSI West Electricity, 3) Διασυνδέσεις Βορρά - Νότου στην κεντροανατολική και νοτιοανατολική Ευρώπη / NSI East Electricity, στο οποίο συμμετέχοντα Κράτη είναι, μεταξύ άλλων, η Ελλάδα και η Κύπρος, 4) Σχέδιο διασυνδέσεως των αγορών ενέργειας της περιοχής της Βαλτικής / BEMIP Electricity], τέσσερις για το φυσικό αέριο [1] Διασυνδέσεις Βορρά - Νότου στην δυτική Ευρώπη NSI West Gas, 2) Διασυνδέσεις Βορρά - Νότου στην κεντροανατολική και νοτιοανατολική Ευρώπη / NSI East Gas, στο οποίο συμμετέχοντα Κράτη είναι, μεταξύ άλλων, η Ελλάδα και η Κύπρος, 3) Νότιος Διάδρομος μεταφοράς φυσικού αερίου από την λεκάνη της Κασπίας, την κεντρική Ασία, την Μέση Ανατολή και την λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου / SGC, στο οποίο συμμετέχοντα Κράτη είναι, μεταξύ άλλων, η Ελλάδα και η Κύπρος, 4) Σχέδιο διασυνδέσεως των αγορών ενέργειας της περιοχής της Βαλτικής / BEMIP Gas] και ένας για το πετρέλαιο (Συνδέσεις παροχής πετρελαίου στην κεντροανατολική Ευρώπη / OSC). Βλ. επίσης άρθρο 1 (πεδίο εφαρμογής), 2 (ορισμοί, ιδίως για «ενεργειακή υποδομή», «έργο», «έργο κοινού ενδιαφέροντος», «σημείο συμφόρησης», «φορέα υλοποίησης έργου», «ευφύς δίκτυο») Κανονισμού 347/2013. Σχετικά με τον Νότιο Διάδρομο μεταφοράς φυσικού αερίου βλ. Devlin, Br. / Momot, M. / Tourbach, L., The Southern Corridor - Strategic Aspects for the EU, in Vinois, J.-A. (edit.), EU Energy Law, Volume VI, The Security of Energy Supply in the European Union, Claes and Casteels, 2012, σελ. 183 επ. Σχετικά με Σχέδιο διασυνδέσεως των αγορών ενέργειας της περιοχής της Βαλτικής βλ. Zsigri, M., The Baltic Energy Market Interconnection Plan - a laboratory for energy Solidarity, in Vinois, J.-A. (edit.), ό.π., σελ. 221 επ.

96. Παρατίθενται επίσης στο Παράρτημα Ι (αριθμ. 4) του Κανονισμού 347/2013.

97. Παρατίθενται στο Παράρτημα ΙΙ του Κανονισμού 347/2013 και είναι οι εξής: πέντε για την ηλ. ενέργεια [1] ενεργειακές γραμμές υψηλής τάσεως και υπόγεια και υποθαλάσσια καλώδια μεταφοράς, 2) ειδικά για τις λεωφόρους ηλεκτρικής ενέργειας κάθε υλικός εξοπλισμός που έχει σχεδιαστεί για να επιτρέπει τη μεταφορά ηλεκτρικής ενέργειας υψηλής και υπερυψηλής τάσεως, 3) εγκαταστάσεις αποθηκεύσεως, 4) κάθε εγκατάσταση ή εξοπλισμός που είναι ουσιαστικής για την τεχνική ασφάλεια των συστημάτων, 5) κάθε εγκατάσταση ή εξοπλισμός μεταφοράς και διανομής μέσης τάσεως], τέσσερις για το αέριο [1] αγωγοί μεταφοράς υψηλής πίεσης, 2) υπόγειοι χώροι αποθηκεύσεως, 3) εγκαταστάσεις παραλαβής, αποθηκεύσεως και επαναεριοποίησης ή αποσυμπίεσεως υδροποιημένου φυσικού αερίου (ΥΦΑ) και συμπιεσμένου φυσικού αερίου (ΣΦΑ) αντίστοιχα, 4) κάθε εγκατάσταση ή εξοπλισμός που είναι ουσιαστικής για την τεχνική ασφάλεια των συστημάτων], τρεις για το πετρέλαιο [1] αγωγοί μεταφοράς αργού πετρελαίου, 2) σταθμοί αντήψεως και εγκαταστάσεις αποθηκεύσεως, 3) κάθε εγκατάσταση ή εξοπλισμός που είναι ουσιαστικής για την τεχνική ασφάλεια των συστημάτων] και τρεις για το διοξείδιο του άνθρακα [1] ειδικοί αγωγοί για την μεταφορά ανθρωπογενών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα που προέρχονται από πλείονες πηγές, 2) εγκαταστάσεις υδροποίησης και ενδιάμεσης αποθηκεύσεως διοξειδίου του άνθρακα, 3) κάθε εγκατάσταση ή εξοπλισμός που είναι ουσιαστικής για την τεχνική ασφάλεια των συστημάτων].

98. Projects of common interest.

99. Οι ομάδες αυτές απαρτίζονται από αντιπροσώπους αφ' ενός των Κρατών Μελών, των εθνικών Ρυθμιστικών Αρχών και των (εθνικών) Διαχειριστών Συστημάτων Μεταφοράς (ΔΣΜ), και αφ' ετέρου της Επιτροπής, του Οργανισμού Συνεργασίας των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας και του Ευρωπαϊκού Δικτύου Διαχειριστών Συστημάτων Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας και Φυσικού Αερίου (ΕΔΔΣΜ Ηλεκτρικής Ενέργειας και ΕΔΔΣΜ Φυσικού Αερίου), βλ. Παράρτημα ΙΙΙ Κανονισμού 347/2013 υπό τον τίτλο «Περιφερειακοί Κατάλογοι ΕΚΕ».

ΕΚΕ του καταλόγου έχουν προηγουμένως τύχει της **έγκρισεως των Κρατών Μελών**, και μάλιστα κατόπιν αναλύσεως κόστους – οφέλους για όλο το ενεργειακό σύστημα¹⁰⁰. Η έγκριση του ενωσιακού καταλόγου προσδίδει «**καθεστώς προτεραιότητας**» στα ΕΚΕ στο πλαίσιο της εθνικής διαδικασίας χορηγήσεως αδειών¹⁰¹, με στόχο να διασφαλισθεί η ταχεία διοικητική μεταχείρισή τους, αφού, σύμφωνα με την αιτιολογία του Κανονισμού, οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει να θεωρούν ότι τα ΕΚΕ συμβάλλουν στο **δημόσιο συμφέρον** (εννοείται αυτό της ΕΕ και αυτό των εκάστοτε εμπλεκόμενων Κρατών Μελών)¹⁰². Εξ άλλου σύμφωνα με την ίδια αιτιολογία, οι αρμόδιες Αρχές των Κρατών Μελών τότε μόνον θα πρέπει να δίδουν **έγκριση - για λόγους επιτακτικού δημοσίου συμφέροντος** - σε έργα με δυσμενείς επιπτώσεις στο περιβάλλον, όταν πληρούνται όλες οι προϋποθέσεις συγκεκριμένης ενωσιακής Νομοθεσίας περί προστασίας του περιβάλλοντος.

Ο Κανονισμός εξ άλλου περιέχει διατάξεις σχετικά με τις **επενδύσεις** και την **χρηματοδότηση** από την ΕΕ. Οι διατάξεις αυτές εισάγουν, σύμφωνα με την αιτιολογία του Κανονισμού, την «**λογική τριών σταδίων**» (εννοείται ως προς την υλοποίηση των επενδύσεων και τη χρηματοδότησή τους)¹⁰³:

α) Σε ένα **πρώτο στάδιο**, «**προτεραιότητα έχει η αγορά**»¹⁰⁴. Ειδικότερα ορίζεται ότι οι πράγματι προκύψασες επενδυτικές δαπάνες (κόστος για την κατασκευή, λειτουργία και συντήρηση των ΕΚΕ¹⁰⁵) βαρύνουν τους αντίστοιχους Διαχειριστές Συστημάτων

Μεταφοράς ή τους φορείς υλοποιήσεως των υποδομών μεταφοράς των Κρατών Μελών, στα οποία εντοπίζονται τα καθαρά θετικά αποτελέσματα του έργου και «**καταβάλλονται**» (εννοεί καλύπτονται) από τους **χρήστες** του δικτύου μέσω των τιμολογίων προσβάσεως στα δίκτυα σε αυτά τα Κράτη Μέλη, καθ' ό μέτρο δεν καλύπτονται από μισθώματα συμφορήσεως ή άλλα τέλη.¹⁰⁶

β) Σε ένα **δεύτερο στάδιο**, όταν οι επενδύσεις δεν υλοποιούνται από την αγορά, διότι, επί τη βάσει αξιολογήσεως της ζητήσεως της αγοράς ή των αναμενόμενων συνεπειών στα τέλη, προκύπτει ότι το κόστος δεν αναμένεται να καλυφθεί από τα τέλη, τα οποία καταβάλλουν οι χρήστες της υποδομής, πρέπει να διερευνώνται «**ρυθμιστικές λύσεις**»¹⁰⁷, δηλ. επέμβαση της ΕΕ και των Κρατών Μελών προς τον σκοπό της «**διευκολύνσεως**» των επενδύσεων¹⁰⁸. Ειδικότερα, στην περίπτωση αυτή οι φορείς υλοποιήσεως του έργου υποβάλλουν προς όλες τις εμπλεκόμενες εθνικές Ρυθμιστικές Αρχές «**αίτημα επενδύσεως**», το οποίο περιλαμβάνει «**αίτημα για διασυνοριακό επιμερισμό του κόστους**», συνοδευόμενο από ανάλυση κόστους – οφέλους του έργου, επιχειρηματικό σχέδιο που αξιολογεί την οικονομική βιωσιμότητα του έργου, και, υπό την προϋπόθεση συμφωνίας των φορέων υλοποιήσεως του έργου, συγκεκριμένη πρόταση για διασυνοριακό επιμερισμό του κόστους¹⁰⁹. Οι εμπλεκόμενες εθνικές Ρυθμιστικές Αρχές λαμβάνουν εντός συγκεκριμένης προθεσμίας (έξι μηνών από της λήψεως του τελευταίου αιτήματος επενδύσεως) την **Απόφαση**, αφ' ενός επιμερισμού του κόστους στους εμπλεκόμενους φορείς εκμεταλλεύσεως του συστήματος, και αφ' ετέρου συμπεριλήψεως αυτού στα αντίστοιχα τιμολόγια¹¹⁰, η οποία κοινοποιείται αμελλητί στον Οργανισμό και δημοσιεύεται¹¹¹. Αν οι εμπλεκόμενες εθνικές Ρυθμιστικές Αρχές

100. Λεπτομέρειες στα άρθρα 3, 4, 11, 16 Κανονισμού 347/2013, βλ. και προαναφερθέν Παράρτημα III Κανονισμού 347/2013 υπό τον τίτλο «Περιφερειακοί Κατάλογοι Έργων Κοινού Ενδιαφέροντος», Παράρτημα IV Κανονισμού 347/2013 υπό τον τίτλο «Κανόνες και Δείκτες σχετικά με τα Κριτήρια για τα ΕΚΕ», Παράρτημα V Κανονισμού 347/2013 υπό τον τίτλο «Ανάλυση κόστους – οφέλους για όλο το ενεργειακό σύστημα», καθώς και σκ. 21-24 (όπου λ.χ. γίνεται λόγος για ένα αριθμό ΕΚΕ περίπου 150 (100 για ηλ. ενέργεια και 50 για αέριο), ενώ ο συνολικός αριθμός ΕΚΕ «δεν θα πρέπει να υπερβαίνει κατά πολύ τα 220», ώστε να παραμείνει σε διαχειρίσιμα επίπεδα, σκ. 23, σκέψη με την οποία ερμηνεύεται κατ' αρχήν η πρόνοια του άρθρου 3 παράγρ. 5 στοιχ. δ), σύμφωνα με την οποία η Επιτροπή κατά την κατάρτιση του Καταλόγου έχει ως στόχο «ο συνολικός αριθμός ΕΚΕ ... να είναι διαχειρίσιμος».

101. Λεπτομέρειες στα άρθρα 7-9 Κανονισμού 347/2013.

102. Σκ. 28 Κανονισμού 347/2013.

103. Σκ. 42 Κανονισμού 347/2013.

104. Ο.π.

105. Σκ. 35 Κανονισμού 347/2013.

106. Άρθρο 12 παράγρ. 1, λεπτομέρειες άρθρο 12 παράγρ. 2, βλ. και σκ. 35 Κανονισμού 347/2013.

107. Σκ. 42, 35 Κανονισμού 347/2013.

108. Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται ρητώς στον τίτλο του άρθρου 12 Κανονισμού 347/2013.

109. Άρθρο 12 παράγρ. 3, εδ. β' Κανονισμού 347/2013. Η ανάλυση κόστους – οφέλους γίνεται επί τη βάσει εναρμονισμένης για όλα τα Κράτη Μέλη μεθοδολογίας, βλ. άρθρο 11 και σκ. 36 Κανονισμού 347/2013.

110. Λεπτομέρειες άρθρο 12 παράγρ. 4 Κανονισμού 347/2013. Η απόφαση πρέπει να είναι ομόφωνη (επιχείρημα εξ αντιδιαστολής από το άρθρ. 12 παράγρ. 6 Κανονισμού 347/2013).

111. Άρθρο 12 παράγρ. 5 Κανονισμού 347/2013.

δεν καταλήξουν σε συμφωνία σχετικά με το αίτημα επενδύσεως εντός της προαναφερθείσας προθεσμίας, η **Απόφαση** λαμβάνεται από τον **Οργανισμό** (κατόπιν διαβουλεύσεως με τις προαναφερθείσες Αρχές και τους φορείς υλοποίησης του έργου), ο οποίος την κοινοποιεί αμελλητί στην Επιτροπή¹¹².

Κοινή και για τα δύο στάδια είναι η διάταξη του άρθρου 13 του Κανονισμού περί παροχής **κινήτρων** στους επενδυτές, όταν ένα έργο παρουσιάζει υψηλότερους **κινδύνους** σε σχέση με τους κινδύνους, τους οποίους παρουσιάζει ένα παρεμφερές έργο. Τα κίνητρα πρέπει να είναι σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις των νομοθετημάτων της λεγόμενης 3ης δέσμης νομοθετημάτων¹¹³, την δε σχετική Απόφαση λαμβάνουν οι εμπλεκόμενες εθνικές Ρυθμιστικές Αρχές¹¹⁴.

γ) Σε ένα **τρίτο στάδιο**, όταν δηλ. τα δύο πρώτα στάδια δεν αρκούν για να γίνουν οι απαιτούμενες επενδύσεις σε ΕΚΕ, η ΕΕ δύναται να παράσχει **χρηματοδοτική ενίσχυση** («συνδρομή»), εφ' όσον το έργο πληροί τα κριτήρια επιλεξιμότητας (για χρηματοδοτική ενίσχυση)¹¹⁵. Ειδικότερα, η **φιλοσοφία** των σχετικών διατάξεων, όπως αυτή διευκρινίζεται στην αιτιολογία του Κανονισμού, έγκειται στη παροχή όχι αποκλειστικής χρηματοδοτικής ενισχύσεως υπό της ΕΕ, αλλά παροχής χρηματοδοτικής ενισχύσεως προς τον σκοπό της προσελκύσεως ιδιωτικών πόρων¹¹⁶, και δη κατ' εξαίρεση, όταν οι ιδιωτικοί πόροι δεν επαρκούν («περιορισμένη παρέμβαση δημοσίων πόρων»)¹¹⁷. Η χρηματοδοτική ενίσχυση έγκειται σε **επιχορηγήσεις** ή / και **καινοτόμα χρηματοοικονομικά μέσα** (μόλις αυτή η ενίσχυση καταστεί διαθέσιμη βάσει του Κανονισμού), προορίζεται δε κυρίως για **μελέτες** και, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, για **εργασίες**¹¹⁸. Τα ΕΚΕ στους τομείς του ηλεκτρισμού, του αερίου και του διοξειδίου του άνθρακα **επιλέγονται** ανά

κατηγορία επί τη βάσει συγκεκριμένων **κριτηρίων**, όπου κατά βάση απαιτείται α) η ύπαρξη σημαντικών εξωτερικών επιδράσεων, όπως ασφάλεια εφοδισμού, αλληλεγγύη, καινοτομία, β) η ύπαρξη αποφάσεως διασυνοριακού επιμερισμού του κόστους, και γ) η μη εμπορική βιωσιμότητα¹¹⁹. Σύμφωνα με την αιτιολογία του Κανονισμού, κατά την επιλογή πρέπει να εξασφαλίζεται, πρώτον ότι αποφεύγεται κάθε στρέβλωση του ανταγωνισμού, ιδίως μεταξύ έργων, τα οποία συμβάλλουν στην υλοποίηση του ίδιου διαδρόμου προτεραιότητας της ΕΕ, και δεύτερον ότι θα λάβουν χώρα οι απαραίτητες συνέργειες με τα Διαρθρωτικά Ταμεία, τα οποία θα χρηματοδοτήσουν ευφυή δίκτυα διανομής ενέργειας τοπικής ή περιφερειακής σημασίας¹²⁰.

Τέλος, ο Κανονισμός προβλέπει ότι η **εκτέλεση** των ΕΚΕ, συμπεριλαμβανομένης της συμμορφώσεώς τους με τη νομοθεσία της ΕΕ, είναι **αρμοδιότητα των εθνικών Αρχών** και υλοποιείται σύμφωνα με τις λεπτομερείς διαδικασίες του άρθρου 5 Κανονισμού, οι οποίες δίδουν ιδιαίτερο βάρος στην πραγματοποίηση των **επενδύσεων** (ιδίως σε περίπτωση καθυστέρησης) και στον εποπτικό και συντονιστικό ρόλο του Οργανισμού.

Ε. Συμπέρασμα

Εξ όλων των ανωτέρω συνάγεται ότι οι επενδύσεις σε ενεργειακές υποδομές είναι στο κέντρο τόσο των πολιτικών αποφάσεων όσον και των νομοθετημάτων σε διεθνές ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Συνάγεται επίσης ότι σε διεθνές επίπεδο υπάρχουν κανόνες για επίλυση των διαφορών μεταξύ επενδυτών και Κράτους υποδοχής της επενδύσεως, τόσο ουσιαστικού όσον και δικονομικού δικαίου. Σε επίπεδο ΕΕ το ζήτημα αφιέται στα εθνικά δίκαια να το ρυθμίσουν, εντός βεβαίως του πλαισίου των βασικών αρχών και βασικών ελευθεριών του ευρωπαϊκού δικαίου. Χώρος υπάρχει και για το Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο και το Ιδιωτικό Δικονομικό του εκάστοτε επιλαμβανομένου Δικαστηρίου. Τα άρθρα που ακολουθούν δίνουν απαντήσεις σε ζητήματα προστασίας των επενδυτών σε επιλεγμένους χαρακτηριστικούς τομείς του κλάδου της ενέργειας.

112. Άρθρο 12 παράγρ. 6, 7 Κανονισμού 347/2013. Βλ. για λεπτομέρειες επίσης παραγράφους 8, 9 του αυτού άρθρου.

113. Άρθρο 13 παράγρ. 1 και σκ. 38 Κανονισμού 347/2013.

114. Άρθρο 13 παράγρ. 2 Κανονισμού 347/2013.

115. Σκ. 42 Κανονισμού 347/2013.

116. Σκ. 41 Κανονισμού 347/2013, με επίκληση του Ευρωπαϊκού Ενεργειακού Προγράμματος Ανακάμψεως (ΕΕΡΡ), το οποίο θεσπίστηκε δια του Κανονισμού (ΕΚ) 663/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, ΕΠΕφ ΕΕ 2009, L 200/31.

117. Σκ. 41 Κανονισμού 347/2013 με επίκληση των Συμπερασμάτων του ΕΣ της 4.2.2011 και της δύσκολης κατάστασης των δημόσιων οικονομικών των Κρατών Μελών λόγω της οικονομικής κρίσεως.

118. Σκ. 42 Κανονισμού 347/2013.

119. Άρθρο 14, βλ. και άρθρο 15 Κανονισμού 347/2013.

120. Σκ. 42 Κανονισμού 347/2013.

Διαφορές από διεθνείς επενδύσεις στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ΑΠΕ)

Αντώνης Μπρεδήμας

Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

Ι. Εισαγωγικά στοιχεία

Με τον όρο «Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας» εννοείται η ενέργεια που παράγεται από πηγές όπως η υδροκίνηση (hydropower), η ηλιακή, η γεωθερμική, η βιοενεργητική, η ωκεάνιος, η παλιρροιακή ενέργεια, καθώς και η προερχόμενη από την εκμετάλλευση του ανέμου¹. Η έκθεση της *Επιτροπής Ανάπτυξης της Παγκόσμιας Τράπεζας* και του ΔΝΤ (2006) αναγνώριζε ότι η κλιματική αλλαγή μπορεί να υπονομεύσει την ανάπτυξη και ότι η ενασχόληση (dealing) με την κλιματική αλλαγή θα απαιτήσει την ανάπτυξη και εφαρμογή φιλικών προς το περιβάλλον αλλαγών, καθώς και προσαρμογές στην κλιματική αλλαγή². Στο πλαίσιο αυτό αναπτύχθηκε η “Clean Energy for Development Investment Framework”, συνοδευόμενη από ένα “Action Plan” (2007), το οποίο, μεταξύ άλλων, αναφερόταν στη μείωση των αερίων θερμοκηπίου και στην ταχεία μετάβαση σε μία χαμηλής έντασης διοξειδίου του άνθρακα οικονομία³.

Στο οικονομικό επίπεδο, η ανάγκη για επενδύσεις στον τομέα της ενέργειας γενικά είναι τεράστια, ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες, αλλά και στις προηγμένες, ιδιαίτερα της ΕΕ. Υπολογίζεται λ.χ. ότι μέχρι το 2050 θα πρέπει να κατασκευάζονται 1.000 μεγάλα εργοστάσια ηλεκτρικής ενέργειας προκειμέ-

νου να καλυφθούν οι ανάγκες παγκοσμίως⁴. Η πρόκληση που αντιμετωπίζει κανείς είναι πώς οι επενδύσεις αυτές θα είναι φιλικές προς το περιβάλλον. Οι Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας παίζουν ένα ρόλο-κλειδί στη μακροπρόθεσμη λύση της καθαρής ενέργειας και οι επενδύσεις, οι δημόσιες, αλλά ιδιαίτερα οι ιδιωτικές, έχουν ένα σημαντικό ρόλο να παίξουν.

Μέσα σ’ αυτό το συνολικό πλαίσιο προέκυψαν, τα τελευταία χρόνια, προβλήματα σχετικά με τις επενδύσεις στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, προβλήματα που είχαν να κάνουν με την ανάκληση ευνοϊκών για τις επενδύσεις αυτές μέτρων (επιδοτήσεων) από ορισμένες κυβερνήσεις ευρωπαϊκών κρατών, ανάκληση που έθεσε σε αμφισβήτηση την οικονομική προοπτική των επενδύσεων αυτών και προκάλεσε την αντίδραση, και σε νομικό επίπεδο, των επενδυτών. Εκείνο που ενδιαφέρει την παρούσα εισήγηση είναι οι ξένες άμεσες επενδύσεις για την προστασία των οποίων μπορεί να γίνει επίκληση των διεθνών νομικών ρυθμίσεων.

Αυτά τα ευνοϊκά, για τους ξένους επενδυτές, μέτρα στον τομέα των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας είναι γενικά τα εξής: φορολογικές επιδοτήσεις παραγωγής, επιδοτήσεις επενδύσεων και οικονομική βοήθεια, επιδοτήσεις κατευθείαν των καταναλωτών, ανανεώσιμες ενέργειες στις δημόσιες προμήθειες, και, περισσότερο απ’ όλα, γιατί έχει σχέση με το θέμα που θα αναπτύξω, οι λεγόμενες “feed-in tariffs”⁵, τουτέστιν η ενεργειακή πολιτική που συνίσταται τυπικά στην εγγύηση: α) για πληρωμή στους επενδυτές αγοράς του συνόλου της ανανεώσιμου χαρακτήρα ηλεκτρικής ενέργειας, β) την πρόσβαση

1. Βλ. Guruswamy, K. Doran, The effectiveness and impact of international energy treaties, στο: Parker et al. (ed.), *From barriers to opportunities: Renewable energy issue in law and policy*, 2007, σ. 100.

2. Η Επιτροπή αυτή αποτελείται από τα Διοικητικά Συμβούλια (Boards of Governors) των δύο αυτών οργανισμών. [http://siteresources.worldbank.org/DEVCOMMINT/Documentation/20890696/DC2006-0002\(E\)-Clean Energy.pdf](http://siteresources.worldbank.org/DEVCOMMINT/Documentation/20890696/DC2006-0002(E)-Clean%20Energy.pdf), σ. 8.

3. D. Freestone, The World Bank and sustainable development, στο: M. Fitzmaurice, D. Ong, P. Mercouris (ed.), *Research Handbook on international environmental law*, E. Elgar, Cheltenham, 2010, σ. 150-151.

4. Ibid.

5. Βλ. B. Gentry, J. Ronk, International investment agreements and investments in renewable energy, στο: Parker et al., ό.π.π., σ. 6.

στο εθνικό ηλεκτρικό δίκτυο (grid), και γ) σταθερά μακροπρόθεσμα συμβόλαια⁶. Αυτά τα μέτρα είναι εγγυημένα για μία χρονική περίοδο και στη συνέχεια μειώνονται, δίδοντας έτσι στους επενδυτές τη δυνατότητα να πραγματοποιήσουν κέρδη. Αυτά τα “feed-in tariffs” έχουν υιοθετήσει ορισμένες χώρες όπως η Ισπανία, Γερμανία, Μ. Βρετανία, Δανία, Κίνα και Ινδία⁷.

Προτού προχωρήσω στην ανάλυση του νομικού πλαισίου που δέπει τις ξένες αυτές επενδύσεις, καθώς και το θέμα της ανάκλησης των ευνοϊκών μέτρων, χρειάζεται να γίνει αναφορά στο γιατί κυβερνήσεις ευρωπαϊκών κρατών, που δεν διακρίνονται από αντικαπιταλιστικά κίνητρα, προέβησαν στις ενέργειες αυτές σε βάρος των ξένων επενδυτών.

Το όλο θέμα ξεκίνησε παλαιότερα από τη Λετονία και τη Σλοβακία, όπου οι πολιτικές τους στον τομέα της ανανεώσιμης ηλεκτρικής ενέργειας χαρακτηριζόταν από συχνές μεταβολές και βραχυπρόθεσμη διάρκεια των εγγυημένων “feed-in tariffs”. Το αποτέλεσμα ήταν να αποσυρθούν οι ξένοι επενδυτές⁸. Το αυτό θέμα, όμως, επανήλθε πρόσφατα με την πολιτική που υιοθέτησε η Ισπανία σε σχέση με τις “feed-in tariffs”⁹, ενώ και η Μ. Βρετανία αποτελεί αντικείμενο νομικών διαδικασιών από ενδιαφερόμενες εταιρείες, προκειμένου να παρεμποδιστεί η προγραμματισθείσα περικοπή των “feed-in tariffs” (12.12.2011)¹⁰. Τέλος η Ρουμανία (2010)¹¹ και η Τσεχία (2010) προέβησαν σε ανάλογες κινήσεις, όπως επί-

σης η Ιταλία το 2012¹². Ήδη δε γίνονται σχετικές συζητήσεις και κινήσεις και στην Ελλάδα¹³.

Επανερχόμενος στο ερώτημα γιατί κυβερνήσεις νεοφιλελεύθερων οικονομικών αντιλήψεων λαμβάνουν παρόμοια μέτρα, χρήσιμο είναι να αναφερθεί κανείς στην περίπτωση της Ισπανίας. Η απάντηση βρίσκεται στο δυσβάστακτο βάρος που αποτελούν οι ξένες επενδύσεις στον τομέα των ΑΠΕ¹⁴ εξαιτίας της υιοθέτησης και εφαρμογής, για σειρά ετών, των “feed-in tariffs”. Αυτό το βάρος είναι ιδιαίτερα μεγάλο για την Ισπανία, χώρα με ιδιαίτερα μεγάλα οικονομικά προβλήματα λόγω της κρίσης, και η οποία έχει ήδη επιβαρυνθεί μ’ ένα έλλειμμα της τάξης των 28 δισ. €¹⁵. Η Ισπανία –που είχε ήδη λάβει μέτρα περιορισμού του “feed-in tariffs” το 2010¹⁶– απάντησε στο πρόβλημα αυτό, μαζί με ορισμένα άλλα μέτρα στον τομέα της ηλεκτρικής παραγωγής¹⁷, το 2013, με τον δραστικό περιορισμό των “feed-in tariffs” ο ένα ποσοστό 7,5% επί των κερδών, που χαρακτηρίσας ως λογικό¹⁸. Έτσι, μ’ αυτό τον τρόπο θα εξοικονομήσει περίπου 1,3 δισ. € ετησίως.

Από τις θιγόμενες από τα παραπάνω μέτρα ξένες επενδυτικές εταιρείες, ορισμένες –που είναι γερμανικών και γαλλικών συμφερόντων¹⁹– προσέφυ-

12. Vyoma Jha, Trends in investors claims over Feed-in Tariffs for renewable energy, *Investment Treaty News*, IISD 19.7.2012, σ. 2.

13. Βλ. λ.χ. την εξώδικη δήλωση-πρόσκληση της «Ένωσης Παραγωγών Ηλεκτρικής Ενέργειας» προς τη ΔΕΗ, τη Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας, τη ΛΑΓΕΗ ΑΕ, την ΑΔΜΗΕ ΑΕ και το ΥΠΕΚΑ, που δεν αφορά άμεσα τις “feed-in tariffs” θεωρώντας ότι ορισμένα μέτρα έχουν ως συνέπεια ότι «... οι παραγωγοί Φωτοβολταϊκών πλήρωσαν ή πληρώνουν ιδιαίτερα ακριβά την εξυγίανση του ειδικού λογαριασμού των ΑΠΕ...», Εξώδικη Δήλωση - Πρόσκληση 29.10.2014.

14. Υπολογίζεται ότι τα διεθνή Ταμεία (Funds) έχουν επενδύσει στην Ισπανία περισσότερα από 13 δισ. € στον τομέα των ΑΠΕ. Βλ. “Exclusive Foreign investors set to sue Spain over energy reform”, *Thomson Reuters*, 14.2.2013.

15. Το έλλειμμα αυτό αφορά τον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας και μόνο. Ibid.

16. Βλ. αναλυτικά R. Nathanson, *όπ.π.*, σ. 896-897.

17. Βλ. «Exclusive...», *όπ.π.*

18. Βλ. B. Diaz, «... Spain abolishes FITs entirely», *Applications and Installations, Global PV Markets, Industry & Suppliers, Investor News*, 15.7.2013.

19. “Spains electricity reforms brought to international justice investment funds in renewable” *Digital Energy Journal*, www.energynews.es (18. 12.2013), σ. 2. Πρόκειται για την RREEF Infrastructure Limited & RREEF Pan-European Infrastructure Two Lux (που ανήκουν στην Deutsche Bank), και αφετέρου για την Antin Infrastructure Services Luxembourg και Antin Energia Termosolas (γαλλικές εταιρείες). Ibid.

6. Βλ. T. Couture, *Renewable energy feed-in tariffs: an analytical view*, 2009.

7. R. Ottinger *et al.*, Renewable energy in national legislation: challenges and opportunities, στο: D. Zillman *et al* (eds.), *Bay and the carbon economy: Energy Law in transition*, 2008, σ. 193.

8. A. Boute, The potential contribution of international protection law to combat climate change, *Journal of Energy and Natural Resource Law*, 2009, σ. 342.

9. Βλ. αναλυτικότερα, R. Nathanson, The revocation of clean-energy investment economic-support systems as indirect expropriation post - *Nycomb*: A Spanish case analysis, *Iowa Law Review*, 2013, σ. 863 επ., 891 επ.

10. “The U.K. Government must be taking note: its Department of Energy & Climate Change (DECC) in the subject of legal proceedings by companies including Solarcentury and Homsun”, International legal action on Solar Fits, *Cleantech Investor*, November 2011.

11. Βλ. για τη Ρουμανία, *Romania cuts renewable energy subsidies: remedies under the Energy Charter Treaty*, Freshfields Brucktimes Deringer, June 2013, σ. 1 επ.

γαν στο ICSID (Διεθνές Κέντρο για την επίλυση των διαφορών εξ επενδύσεων)²⁰, ενώ παλαιότερα, με τα μέτρα του 2011, οι θιγόμενες εταιρείες προσέφευγαν στις διαιτητικές διαδικασίες της Συνθήκης Χάρτη Ενέργειας²¹. Αυτά τα δύο δικαιοδοτικά fora θα αποτελέσουν αντικείμενο της παρούσας εισήγησης, στη βάση των γενικών τους κανόνων και ενδεχόμενης νομολογίας τους σε άλλους τομείς, δεδομένου ότι μέχρι σήμερα δεν έχει εκδοθεί κάποια διαιτητική απόφαση.

II. Η Συνθήκη του Χάρτη Ενέργειας

Η σχετική συμφωνία, που υπογράφηκε το 1994 από κράτη μέλη του ΟΟΣΑ και χώρες της Ανατολικής Ευρώπης²², περιέχει διατάξεις για μία σειρά από θέματα, μεταξύ των οποίων η προστασία των ξένων επενδύσεων και η επίλυση των διαφορών μεταξύ επενδυτών και κρατών υποδοχής.

Κεντρικό ρόλο στο θέμα μας παίζει το άρθρο 10 της Συνθήκης, το οποίο επιβάλλει στα κράτη μέρη την υποχρέωση να σέβονται *ορισμένα standards* του διεθνούς δικαίου, μεταξύ των οποίων: (α) το κράτος υποδοχής παρέχει στους ξένους επενδυτές *δίκαιη μεταχείριση* (fair and equitable treatment), (β) ότι πρέπει, με κάθε τρόπο, να απέχει από *ενέργειες που βλάπτουν* τη διαχείριση, χρήση, απόλαυση, διαχείριση ή διάθεση της επένδυσης με *μη-εύλογα μέτρα*, (γ) κάθε κράτος θα σέβεται τις δεσμεύσεις που ανέλαβε απέναντι στον επενδυτή ή στην επένδυση (όπως λ.χ. συμβατικές ρυθμίσεις μεταξύ κράτους και επενδυτή)²³.

20. Για τον μηχανισμό αυτόν επίλυσης των διαφορών, βλ. γενικά M. Hirsch, *The arbitration mechanism of the International Center for the Settlement of Investment Disputes*, Kluwer 1993. R. Dolzer, Chr. Schreuer, *Principles of international investment law*, 2nd ed., Oxford 2012, σ. 233 επ.

21. R. Nathanson, *οπ.π.*, σ. 893. Αλλά και πιο πρόσφατα (2013) η εταιρεία *CPS Equity Investment S.a.r.l.*, θυγατρική εταιρεία της *Abengoa's Conventrated Investment Powers*, με έδρα το Λουξεμβούργο, προσέφυγε στον Ευρωπαϊκό Χάρτη Ενέργειας. *Helios News*, <www.helioscsp.com/noticia.php?id_not=2161 (5.12.2013).

22. Κείμενο του Χάρτη στο *International Legal Materials*, 1995, σ. 360 επ. Κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 2476/1997 (ΦΕΚ Α' 58/18.4.1997). Βλ. γενικότερα, C. Ribeiro (ed.), *Investment arbitration and the Energy Charter Treaty*, 2006. R. Hopp, *Dispute settlement under the Energy Charter Treaty*, *German Yearbook of International Law*, 2002, σ. 331 επ.

23. Η Συνθήκη έχει συνταχθεί, στο θέμα των επενδύσεων, με

Ως προς την προστασία των επενδυτών από μέτρα *εθνικοποίησης ή απαλλοτρίωσης* το άρθρο 13 της Συνθήκης προβλέπει ότι οι ξένες επενδύσεις δεν θα εθνικοποιούνται ή, και αυτό είναι το σημαντικότερο για την περίπτωση που εξετάζουμε, δεν θα υποκείνται σε μέτρα που είναι *ισοδύναμα* προς εθνικοποίηση/απαλλοτρίωση. Επιτρέπει μεν όλα αυτά τα μέτρα εφόσον γίνονται για λόγους *δημοσίου συμφέροντος*, δεν αποτελούν *διακρίσεις* και διεξάγονται με *νόμιμες διαδικασίες*. Αν δεν συντρέχουν οι λόγοι αυτοί, τότε η άμεση ή έμμεση απαλλοτρίωση είναι άκυρη²⁴. Αυτό ουσιαστικά δεν συμβαίνει εν προκειμένω, γιατί όλες αυτές οι προϋποθέσεις, περιλαμβανομένου και του δημόσιου συμφέροντος, πληρούνται. Σε παρόμοια περίπτωση, η Συνθήκη προβλέπει το γενικό αποδεκτό στο Διεθνές Δίκαιο κανόνα για *άμεση, ικανοποιητική και αποτελεσματική αποζημίωση*²⁵.

Όσον αφορά την *επίλυση διαφορών*, το άρθρο 26 της Συνθήκης του Χάρτη Ενέργειας προβλέπει τη δυνατότητα για τον επενδυτή να προσφύγει είτε στα δικαστήρια του κράτους υποδοχής, που συνήθως οι επενδυτές αποφεύγουν, είτε σε άλλες διαδικασίες επίλυσης που έχουν εκ των προτέρων συμφωνηθεί, είτε, τέλος, σύμφωνα με τις διαδικασίες που προβλέπονται στον ίδιο τον Χάρτη, που είναι: το ICSID, το Ινστιτούτο Διαιτησίας του Εμπορικού Επιμελητηρίου της Στοκχόλμης, και η UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law)²⁶. Ρητώς προβλέπεται στον Χάρτη ότι η επίλυση από οποιαδήποτε από τα προαναφερθέντα δικαιοδοτικά fora θα γίνεται σε συμφωνία με τους κανόνες του Χάρτη και τις αρχές του διεθνούς δικαίου²⁷. Οι δε εκδιδόμενες διαιτητικές αποφάσεις εκτελούνται τόσο εντός του κράτους υποδοχής όσο και κατά των περιουσιακών στοιχείων του κράτους αυτού στο εξωτερικό²⁸. Δεδομένου ότι το κόστος εκδί-

βάση τις διμερείς συμβάσεις προστασίας των επενδύσεων που έχουν συνάψει τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αν και περιλαμβάνει και ορισμένες ειδικές ρυθμίσεις. Βλ. R. Dolzer, Chr. Schreuer, *οπ.π.*, σ. 15.

24. *Οπ.π.*, σ. 99 επ.

25. *Οπ.π.*, σ. 100 επ.

26. Άρθρο 26,4.

27. Άρθρο 26,6.

28. Άρθρο 26,8. Δηλαδή στα δικαστήρια όλων των υπολοίπων κρατών μερών στη Συνθήκη του Χάρτη, σύμφωνα με τη Σύμβαση της Ν. Υόρκης του 1958.

κασης είναι υψηλό²⁹ και πολλές φορές απαγορευτικό για μικρές επενδύσεις, επιτρέπεται η από κοινού προσφυγή για συμμετοχή στο κόστος. Αυτό φυσικά –η ανάγκη επιμερισμού του κόστους– δεν φαίνεται να ισχύει για τις εταιρείες που επενδύουν στον τομέα των ΑΠΕ: λ.χ. οι 14 εταιρείες που προσέφυγαν το 2011 κατά της Ισπανίας έχουν κάνει επενδύσεις συνολικά 4 δισ. €, εντούτοις προτιμήθηκε ο δρόμος της από κοινού προσφυγής³⁰.

Αν και δεν έχουν δημοσιευθεί τα κείμενα των προσφυγών, θεωρείται ότι το κύριο επιχείρημα είναι –όπως το διατύπωσε ο υπεύθυνος του δικηγορικού γραφείου που ανέλαβε τις υποθέσεις αυτές– «ότι τα κράτη υποδοχής έχουν την υποχρέωση να εξασφαλίζουν την μακροπρόθεσμη σταθερότητα και προβλεψιμότητα των καθεστώτων επιδοτήσεων των επενδύσεων»³¹, ενώ προϋπόθεση είναι ότι τα μέτρα που έλαβαν οι χώρες αποδοχής συνιστούν πράγματι μέτρα απαγορευόμενα από τη Συνθήκη του Χάρτη Ενέργειας.

Όσον αφορά αυτή την τελευταία προϋπόθεση, γίνεται δεκτό στο διεθνές δίκαιο ότι αυτά τα *ισοδύναμα* προς εθνικοποίηση μέτρα –αποκαλούμενα συνήθως ως *έρπουσα απαλλοτρίωση* (“*creeping expropriation*”)³²– αποτελούνται από κανονισμούς και νομοθετικές αλλαγές που στερούν τον επενδυτή από σημαντικό μέρος της επένδυσής του. Η «έρπουσα απαλλοτρίωση» έχει γίνει δεκτή σε πολλές διαιτητικές αποφάσεις³³, ενώ στο πλαίσιο της Συνθήκης του Χάρτη Ενέργειας έχουμε μόνο μία από-

φαση (Καρδασόπουλος κατά Γεωργίας)³⁴. Όμως αυτό δεν εμποδίζει να εξετάσουμε αν τα μέτρα σε βάρος των επενδύσεων ΑΠΕ που αναφέραμε αντιστοιχούν στον ορισμό της «έρπουσας απαλλοτρίωσης».

Πράγματι και με βάση τη λεγόμενη “*sole effects doctrine*” που αποτελεί και την «*ορθόδοξη*», θα λέγαμε, νομική προσέγγιση, εκείνο το οποίο θα πρέπει κανείς να εξετάσει είναι η *οικονομική επίπτωση* που έχουν τα κυβερνητικά μέτρα στην περιουσία του ξένου επενδυτή³⁵. Από την άλλη πλευρά υπάρχει και η λεγόμενη “*mixed-effects doctrine*” (ή αλλιώς *policy powers doctrine*), που θεωρεί ότι είναι το κράτος που καθορίζει αν μια ενέργειά του που θίγει την ξένη επένδυση είναι δικαιολογημένη και *δεν χρειάζεται, κατά συνέπεια, να πληρώσει αποζημίωση*. Αυτό αφορά περιπτώσεις όπως: (α) η *δημόσια τάξη* και η *ηθική* και (β) η *προστασία της ανθρώπινης υγείας και του περιβάλλοντος*³⁶.

Το ερώτημα που τίθεται είναι πώς αντιμετωπίζεται το προαναφερθέν ζήτημα στο πλαίσιο της Συνθήκης του Χάρτη Ενέργειας, που αποτελεί, όπως διαπιστώσαμε, το νομικό πλαίσιο επίλυσης των διαφορών όσον αφορά τις ΑΠΕ;

Θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι το άρθρο 13 της Συνθήκης, που αφορά το θέμα των απαλλοτριώσεων, δεν κάνει καμιά αναφορά στις εξουσίες πολιτικής (*policy powers*) του κράτους που απαλλοτριώνει, και επιβάλλει την πληρωμή αποζημίωσης, όπως διαπιστώσαμε, ακόμα και αν η απαλλοτρίωση έγινε για λόγους δημοσίου συμφέροντος, το κράτος δεν έκανε διακρίσεις και ακολούθησε νόμιμη διαδικασία. Επομένως, στα διαιτητικά όργανα στα οποία θα προσφύγουν οι θιγόμενες από την απαλλοτρίωση εταιρείες, και με δεδομένο ότι τα σχετικά συμβόλαια με το κράτος προβλέπουν τη διαδικασία της επίλυσης της διαφοράς –σε διαφορετικά fora μεν, αλλά με το ίδιο το ουσιαστικό δίκαιο, δηλαδή το άρθρο 13 της Συνθήκης–, θα πρέπει να θεωρηθεί ως βέβαιο ότι θα δικαιώσουν τους προσφεύγοντες επενδυτές.

29. Βλ. αναλυτικά, D. Smith, *Shifting sands: cost-and-fee allocation in international investment arbitration*, *Virginia Journal of International Law*, 2011, σ. 749 επ.

30. Βλ. C. Whitmore, *Spanis solar investors seek compensation*, *News Power Generation, Tariff Watch*, 11.3.2011, σ. 1. Είναι, πάντως, γεγονός ότι στις αγωγές της η CSP ζητά αποζημίωση πού, αν και δεν έχει «ποσοτικοποιηθεί», οι πληροφορίες λένε ότι ανέρχονται σε 60 εκ. \$ ετησίως. Βλ. *Helios News*, όπ.π., υποσημ. (21), σ. 4.

31. *Clantech Investor*, Nov. 2011 www.cleantechinvestor.com/portal/soler powercomment/9884-international-legal-action-on-solar.htm

32. Βλ. γενικότερα R. Higgins, *The taking of property by the state. Recent developments in international law*, *Recueil des Cours de l'Academie de Droit International*, v. III, 1982 (176), σ. 259 επ., S. Ratner, *Regulatory takings in institutional context: beyond the fear of fragmented international law*, *American Journal of International Law*, 2008, σ. 475 επ.

33. R. Dolzer, Chr. Schreuer, όπ.π., σ. 125 επ.

34. *Kardassopoulos v. Georgia*, Decision (6.7.2007).

35. A. Newcombe, *The boundaries of regulatory expropriation in international law*, *ICSID Review*, 2005, σ. 1 επ., 46, A. Bonte, όπ.π., υποσημ. (8), σ. 351.

36. A. Boute, όπ.π., σ. 354 επ., A. Newcombe, όπ.π., σ. 30. Cf. R. Nathanson, όπ.π., υποσημ. (9), σ. 876.

Εδώ θα πρέπει να εξεταστεί ένα άλλο θέμα που αφορά ειδικότερα τις επενδύσεις στους τομείς των ΑΠΕ, ιδιαίτερα δε σε σχέση με τις "feed-in tariffs". Δηλαδή, σε ποιο βαθμό η ανάκλησή τους συνιστά έμμεση ή έρπουσα απαλλοτρίωση και αν αυτή η μορφή απαλλοτρίωσης γίνεται δεκτή στην *πρακτική* της Συνθήκης του Χάρτη Ενέργειας ότι παραβιάζει τις υποχρεώσεις που ανέλαβαν τα κράτη απέναντι στους ξένους επενδυτές.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι όλες, πλην μιας, οι διαιτητικές αποφάσεις στο πλαίσιο της Συνθήκης αφορούν περιπτώσεις άμεσης απαλλοτρίωσης. Η μόνη διαιτητική απόφαση που ασχολήθηκε με θέματα έμμεσης ή έρπουσας απαλλοτρίωσης είναι η «Nykomb κατά της Δημοκρατίας της Λετονίας» (2001)³⁷. Ο επενδυτής, η σουηδική εταιρεία Nykomb απέκτησε σταδιακά τον έλεγχο του συνόλου της λειτουργικής εταιρείας, η οποία είχε ήδη προηγουμένως συνάψει *συμφωνία* με την κρατική εταιρεία διανομής ηλεκτρικής ενέργειας για την παραγωγή ενέργειας μέσω μιας πιο φιλικής προς το περιβάλλον εγκατάστασης φυσικού αερίου. Η συμφωνία αυτή προέβλεπε ότι η προκάτοχος εταιρεία θα επέβαλλε τιμές *διπλάσιες* του μέσου όρου των τιμών ηλεκτρικού στη Λετονία και αυτό για μία *περίοδο οκτώ ετών*. Πριν όμως ξεκινήσει η λειτουργία της εγκατάστασης, η Λετονία ανακάλεσε τη ρύθμιση για πληρωμή διπλής τιμής και την περιορίσε στο 75% της μέσης τιμής ηλεκτρικής ενέργειας, δηλαδή στο 37,5% της αρχικά συμφωνηθείσας τιμής. Η διάδοχος εταιρεία –ο ξένος επενδυτής Nykomb– προσέφυγε στα διαιτητικά δικαστήρια της Συνθήκης του Χάρτη Ενέργειας με το επιχείρημα ότι *πραγματοποίησε την επένδυση με το δεδομένο της υψηλής τιμής της ηλεκτρικής ενέργειας που αποτελούσε την προϋπόθεση για την κερδοφορία της επένδυσης*.

Το διαιτητικό δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το αποφασιστικό κριτήριο για την ύπαρξη της απαλλοτρίωσης ήταν ο *βαθμός της ιδιοκτησίας ή του ελέγχου της επένδυσης που συνεπάγονται τα μέτρα του κράτους*. Και, εφόσον δεν συντρέχουν τα δύο αυτά στοιχεία, στην εξεταζόμενη περίπτωση δεν υπήρξε κατάσταση

απαλλοτρίωσης. Εκείνο δηλαδή που δεν έκανε, εν προκειμένω το διαιτητικό δικαστήριο, ήταν να θεωρήσει το θέμα της *οικονομικής χρήσης* της επένδυσης ως *αποφασιστικό στοιχείο* στην όλη υπόθεση³⁸.

Η απόφαση αυτή κατακρίθηκε στη θεωρία, γιατί δεν ακολούθησε την ανάλυση της «οικονομικής επιπτώσης»³⁹ (economic effects analysis), στην οποία βασίζεται, τουλάχιστον εν μέρει, η "sole effects". Επικαλέστηκε, επί πλέον, η θεωρία τη νομολογία των διαιτητικών δικαστηρίων στο πλαίσιο της *North Atlantic Free Trade Agreement* (NAFTA), οι ρυθμίσεις της οποίας είναι παρόμοιες με αυτές της Συνθήκης του Χάρτη Ενέργειας στο θέμα των απαλλοτριώσεων, δηλαδή δεν προβλέπει «εξουσίες πολιτικής» (policy powers) για το κράτος υποδοχής, και απαιτεί από αυτό να πληρώσει αποζημίωση στον επενδυτή, ακόμα και στην περίπτωση που η απαλλοτρίωση έγινε για προστασία του περιβάλλοντος, της ανθρώπινης υγείας, της δημόσιας ευημερίας (public welfare) ή των συμφερόντων της κοινωνίας⁴⁰.

Είναι ενδιαφέρουσα η *εξέταση της νομολογίας* των διαιτητικών δικαστηρίων στο πλαίσιο της NAFTA όσον αφορά το θέμα της έμμεσης ή «έρπουσας» απαλλοτρίωσης. Σε μία περίπτωση, της *Metalclad κατά Μεξικού* (2000)⁴¹, το διαιτητικό δικαστήριο του ICSID στηρίχθηκε στην "*sole effects doctrine*" και αποφάνθηκε ότι η ανάμειξη του κράτους στη χρήση της ιδιοκτησίας, η οποία ανάμειξη στερεί τον ιδιοκτήτη από σημαντικό μέρος της *χρήσης ή της ενλόγως – αναμενόμενης οικονομικής ωφέλειας* (reasonably-to-be expected), συνιστά έρπουσα απαλλοτρίωση⁴². Σε μία άλλη περίπτωση (*Pape & Talbot κατά Καναδά*,

38. Όπ.π. Cf. J. Wetterfors, The first investor-state arbitration award under the 1994 Energy Charter Treaty: Nykom Synergetics Technology Holding AB, Sweden vs. The Republic of Latvia – A case Comment, *Transnational Dispute Management*, Jan. 2005, σ. 1 επ., 2.

39. R. N. Nathanson, όπ.π., σ. 888-889. Cf., σε σχέση με άλλη διαιτητική απόφαση, J. Marller, Public purpose, private losses: regulatory expropriation and environmental regulation in international investment law, *Transnational Law and Policy*, 2007, σ. 281-82.

40. R. N. Nathanson, όπ.π., σ. 883, 889.

41. *Metalclad Corp. v. United Mexican States*, ICSID case No ARB (AF) 9/1, award (30 Aug. 2000), 5 ICSID 212 (2000).

42. Η απόφαση αυτή χαρακτηρίστηκε ως "controversial" δεδομένης της πλήρους στήριξής στη "sole-effects" θεωρία. R. N. Nathanson, όπ.π., σ. 883.

37. Βλ. αναλυτικά, Th. Walde, K. Hobér, The first Energy Charter Treaty arbitral award, *Journal of International Arbitration*, 2005, σ. 83 επ.

2000)⁴³, το διαιτητικό δικαστήριο θεώρησε ότι η επιβολή από τον Καναδά υψηλότερων εξαγωγών σε σχέση προς τα υψηλότερα επίπεδα εξαγωγών ξυλείας από ορισμένες περιοχές της χώρας, *δεν συνιστούσε* ανάμειξη του κράτους στις επιχειρηματικές δραστηριότητες που να είναι *επαρκώς ουσιώδεις* για να χαρακτηριστούν ως απαλλοτρίωση.

Σε μία *τρίτη περίπτωση* (*S.D. Myers*, (πάλι) κατά Καναδά, 2000)⁴⁴, το διαιτητικό δικαστήριο, στο πλαίσιο της UNCITRAL εξέτασε το θέμα της επιβολής από τον Καναδά μιας *15μηνης απαγόρευσης* εξαγωγών της παραγωγής της επένδυσης στις ΗΠΑ αν ήταν νόμιμη και απέρριψε τον ισχυρισμό της αμερικανικής εταιρείας για «έρπουσα» απαλλοτρίωση, λόγω του *προσωρινού χαρακτήρα* του κυβερνητικού μέτρου. Τέλος, στην περίπτωση της περίφημης υπόθεσης *Methanex* (καναδικής εταιρείας κατά ΗΠΑ, 2005)⁴⁵, το διαιτητικό δικαστήριο, πάλι στη βάση της NAFTA/UNCITRAL, ξέφυγε από την *sole effects doctrine* και αποδέχθηκε την “mixed effects doctrine”, θεωρώντας ότι το κράτος υποδοχής της επένδυσης, εν προκειμένω οι ΗΠΑ, είχε την εξουσία να λάβει τα εν λόγω μέτρα, στο βαθμό που δεν έκανε διακρίσεις και υιοθετήθηκε χάριν δημοσίου σκοπού (εν προκειμένω λόγω προστασίας του περιβάλλοντος). Το δικαστήριο θεώρησε όμως ότι δεν υπήρξε έμμεση απαλλοτρίωση γιατί το κράτος υποδοχής *δεν είχε δεσμευθεί με συγκεκριμένο τρόπο* απέναντι στον ξένο επενδυτή. Έτσι, αυτή η απόφαση δεν έρχεται σε αντίθεση με την πρώτη αναφερθείσα απόφαση – την *Metalclad* – η οποία θεώρησε ότι υπήρξε έμμεση απαλλοτρίωση, επειδή ακριβώς το κράτος υποδοχής είχε δεσμευθεί *με συγκεκριμένο τρόπο* απέναντι στον ξένο επενδυτή⁴⁶.

Ενδιαφέρον, επίσης, παρουσιάζει η πρόσφατη νομολογία του ICSID σχετικά με το θέμα της έμμεσης απαλλοτρίωσης, αν και όχι στο πλαίσιο των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας. Έτσι, στη διαι-

τητική απόφαση *Spyridon Roussalis κατά Πουμανίας* (2011)⁴⁷, το δικαστήριο υιοθέτησε τη θεωρία της *sole effect* υποστηρίζοντας ότι το σημείο-κλειδί είναι ο προσδιορισμός των επιπτώσεων (effects) των κρατικών ενεργειών επί της επένδυσης και, παρ’ ότι δέχθηκε ότι η πρόθεση ή ο σκοπός του Κράτους έχει μία σχέση, δεν αποτελεί αποφασιστικό κριτήριο στο αν υπήρξε απαλλοτρίωση.

Σε μία άλλη όμως, της ίδιας εποχής (2011), διαιτητική απόφαση του ICSID (*El Paso Energy International Company κατά Αργεντινής*)⁴⁸ το Δικαστήριο, εξετάζοντας τις επιπτώσεις στην επένδυση των φορολογικών μέτρων της Αργεντινής, διαφώνησε με τη θέση του επενδυτή ότι είχε μια εύλογη και νόμιμη προσδοκία να μπορεί να προσαρμόσει τις τιμές των περιουσιακών του στοιχείων για φορολογικούς σκοπούς σε περιόδους υψηλού πληθωρισμού. Το Δικαστήριο θεώρησε ότι το κράτος δεν έχει την υποχρέωση να προσαρμόσει το φορολογικό του σύστημα στα ευνοϊκότερα συμφέροντα του επενδυτή. Ή, με άλλα λόγια, ο δυσμενής υπολογισμός των φόρων δεν ισοδυναμεί με απαλλοτρίωση.

III. Οι προσφυγές των εταιρειών ΑΠΕ κατά της Ισπανίας (2011)

Ποιά είναι ακριβώς η νομική επιχειρηματολογία των εταιρειών αυτών (PV Investors) που γίνεται στο πλαίσιο της Συνθήκης του Χάρτη Ενέργειας, δεν είναι επισήμως γνωστό. Σύμφωνα με τον Stephan Jagush, επικεφαλής της διεθνούς διαιτητικής πρακτικής της μεγάλης δικηγορικής εταιρείας *Allen & Overy*, που ανέλαβε την υπόθεση αυτή, είναι κρίσιμο θέμα οι χώρες υποδοχής των επενδύσεων να εξασφαλίζουν μία μακροπρόθεσμη σταθερότητα στο καθεστώς των κινήτρων που δίνουν, αν θέλουν να προσελκύσουν τη χρηματοδότηση που χρειάζονται για επενδύσεις στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας⁴⁹. Από την πλευρά της ισπανικής κυβέρνησης προβλήθηκε, όπως αναφέραμε, το επιχείρημα της *εύλογης απόδοσης* των επενδύσεων στον τομέα των ΑΠΕ που συγκεκριμενοποιεί στο 7,5% ετήσιας απόδοσης⁵⁰. Αυτή η τελευταία λύση θυμίζει τα μέτρα που έλαβε

43. *Pope and Tablot, Inc. v. Canada* (NAFTA/UNCITRAL) (26.6.2000) <<http://italaw.com/sites/default/files/case-documents/itaO674pdf>>

44. *S. D. Myers, Inc. v. Canada*, Doc. 742416:01 (UNCITRAL) (13.11. 2000) <<http://italaw.com/documents/SDMeyers-IstPartialAward.pdf>>

45. *Methanex Corp. v. United States, International Legal Materials*, 2005, σ. 1345 επ. (NAFTA/UNCITRAL) (3.8.2005).

46. R. N. Nathanson, *όπ.π.*, σ. 885.

47. ICSID Case No ARB/06/1 (7.12.2011).

48. ICSID Case No ARB/03/15 (31/10/2011).

49. Βλ. και παραπάνω, κείμενο υποσημ. (31).

50. Βλ. παραπάνω, κείμενο υποσημ. (18).

η κυβέρνηση Aliende στη Χιλή το 1972, που περιόριζε αναδρομικά την ετήσια απόδοση των ξένων επενδύσεων (κυρίως αμερικανικών) στο 16%, λύση που δεν έγινε δεκτή σε διεθνές επίπεδο⁵¹.

IV. Συμπεράσματα

Τι βγαίνει από όσα προαναφέρθηκαν, ιδιαίτερα ως προς τη νομολογία των διεθνών διαιτητικών δικαστηρίων, σε σχέση με την εξεταζόμενη περίπτωση των περικοπών στις “feed-in tariffs” ή άλλα ανάλογα μέτρα στον τομέα των ΑΠΕ;

Εν πρώτοις, θα πρέπει να συναχθεί το συμπέρασμα ότι στη συντριπτική πλειοψηφία τους οι πρόσφατες διαιτητικές αποφάσεις αποδέχονται την “sole effects theory”, δηλαδή ότι από τη στιγμή που τα κυβερνητικά μέτρα συνεπάγονται οικονομικές επιπτώσεις για την επένδυση, τότε θεωρείται έμμεση απαλλοτρίωση και επιβάλλεται να δοθεί αποζημίωση. Είναι γεγονός ότι αρκετές από αυτές τις διαιτητικές αποφάσεις δεν θεώρησαν ότι επιβάλλεται να δοθεί αποζημίωση, όχι γιατί απέρριψαν την “sole effects theory”, αλλά γιατί έλαβαν υπόψη μία σειρά από άλλα στοιχεία, όπως η μη ουσιώδης ανάμειξη του κράτους στην επένδυση, ο προσωρινός χαρακτήρας των μέτρων και η μη δέσμευση του κράτους απέναντι στον επενδυτή με συγκεκριμένο τρόπο. Αν εξετάσουμε την περίπτωση των “feed-in tariffs”, στην περίπτωση της Ισπανίας, αλλά και γενικότερα σε όλες τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες που εφάρμοσαν το κίνητρο αυτό, θα διαπιστώσουμε ότι δεν συντρέχουν όλα αυτά τα στοιχεία που προανέφερα. Συγκεκριμένα: πρώτο, η

ανάμειξη του κράτους στην επένδυση με τη μείωση των “feed-in tariffs”, κατά 68%, είναι ασφαλώς ουσιώδης, δεύτερο, ο χαρακτήρας του μέτρου αυτού δεν είναι προσωρινός, αλλά θα διαρκέσει μέχρι τη λήξη της επένδυσης, και τρίτο, το κράτος υποδοχής είχε δεσμευθεί με συγκεκριμένο τρόπο απέναντι στους επενδυτές ΑΠΕ, με τη χορήγηση των κινήτρων. Από την άλλη πλευρά, δεν πρέπει να μη μνημονευθεί ότι στην μόνη περίπτωση που υπήρξε διαιτητική απόφαση στο πλαίσιο της Συνθήκης του Χάρτη Ενέργειας, το δικαστήριο δεν έλαβε υπόψη το κριτήριο της «εύλογης αναμενόμενης οικονομικής ωφέλειας», αλλά περιορίστηκε στο να εξετάσει αν υπήρξε παραβίαση των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων. Έδωσε δηλαδή έμφαση στις εξουσίες πολιτικής (policy powers) του κράτους υποδοχής της επένδυσης.

Το ερώτημα που προκύπτει, φυσικά, είναι αν τα διαιτητικά δικαστήρια που θα αποφανθούν, στο πλαίσιο της Συνθήκης του Χάρτη Ενέργειας, θα επαναλάβουν την προηγούμενη απόφαση ή αν θα αποκλίνουν από αυτή. Για έναν τρίτο θα ήταν δύσκολο να αποφανθεί με κατηγορηματικό τρόπο. Θα πρέπει, πάντως, να σημειωθεί ότι η απόφαση του 2011 αφορούσε μια μικρή πρώην χώρα του ανατολικού στρατοπέδου (Λετονία) και δεύτερο ότι το διεδικούμενο ποσό αποζημίωσης ήταν σχετικά μικρό. Στην περίπτωση όμως των επενδύσεων σε ΑΠΕ, αυτές αφορούν πολλές αναπτυσσόμενες και μεγαλύτερες χώρες της ΕΕ, και τα ποσά που διακυβεύονται είναι ιδιαίτερα υψηλά. Ταυτόχρονα συντρέχει στις χώρες αυτές (Ισπανία, Ιταλία) το στοιχείο της οικονομικής κρίσης. Θα ληφθεί άραγε υπόψη αυτό το τελευταίο στοιχείο; Γιατί αυτό θα έχει άμεσο ενδιαφέρον για την Ελλάδα, σε περίπτωση που προχωρήσει σε μέτρα ανάλογα με αυτά των άλλων χωρών.

51. Βλ. σχετικά, C. Imperials, Les bénéfices excessifs, une pratique limitée et controversée, *Annuaire Français de Droit International*, 1978, σ. 678 επ.

Νομικά ζητήματα από τη διαδικασία επίλυσης των διαφορών κράτους-επενδυτή ανάμεσα στα κράτη μέλη της Ε.Ε. στον τομέα της ενέργειας

Μαρία Μενγκ-Παπαντώνη

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

I. ΓΕΝΙΚΑ - ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όταν μια επένδυση πραγματοποιείται στη βάση επενδυτικής συμφωνίας από επενδυτή προερχόμενο από άλλο κράτος από αυτό της χώρας υποδοχής της επένδυσης, είναι δυνατόν η ίδια επενδυτική συμφωνία να προβλέπει μηχανισμό Επίλυσης των Διαφορών Κράτους-Επενδυτή (Investor-State Dispute Settlement), ήτοι Διαδικασία για την επίλυση των διαφορών που ήθελε προκύψουν από τις ενέργειες του κράτους υποδοχής. Στις επενδυτικές συμφωνίες, οι οποίες υπογράφονται από τα κράτη, ειθίσται να παρέχεται σήμερα το δικαίωμα στους αλλοδαπούς επενδυτές να προσφεύγουν σε διαιτητικό δικαστήριο εναντίον του κράτους, στο οποίο επένδυσαν, προκειμένου να επιδιώξουν την ικανοποίηση των έννομων συμφερόντων τους. Αρχικά η επίλυση τέτοιου είδους διαφορών καλυπτόταν από τη διπλωματική προστασία. Και τούτο, διότι παραδοσιακά, μόνον τα κράτη και όχι οι ιδιώτες απολάμβαναν απευθείας δικαιώματα από το διεθνές δίκαιο, προκειμένου να μπορούν να διεκδικούν τις αξιώσεις τους¹. Επειδή όμως η διπλωματική προστασία αποδείχθηκε ατελέσφορη για την αποκατάσταση της βλάβης των επενδυτών², αναπτύχθηκαν

άλλες πιο αποτελεσματικές νομικές μέθοδοι για την προάσπιση των συμφερόντων των επενδυτών. Συγκεκριμένα, οι επενδυτικές συμφωνίες περιείχαν αρχικά όχι μόνον διατάξεις σχετικά με τη συμπεριφορά του κράτους υποδοχής έναντι των επενδυτών, ώστε να μην δικαιούται το κράτος υποδοχής αφενός να τροποποιεί μονομερώς τους όρους της επενδυτικής σύμβασης, στη βάση της οποίας ο επενδυτής προέβη στην επένδυση, αλλά και διατάξεις σχετικά με η επίλυση τυχόν διαφορών Κράτους-Επενδυτή να γίνεται μόνον από τα (εθνικά) δικαστήρια και όχι μέσω της διπλωματικής προστασίας. Στη σύγχρονη εποχή γίνεται αποδεκτό ότι ενδείκνυται οι επενδυτικές συμφωνίες, πολυμερείς ή διμερείς (εφεξής «οι BITs»)³, να παρέχουν τη δυνατότητα στους επενδυτές να απευθυνθούν, για την επίλυση των τυχόν διαφορών που θα προκύψουν από ενέργειες του κράτους υποδοχής της επένδυσης, οι οποίες προσβάλλουν τα δικαιώματά τους, όχι μόνον στα εθνικά δικαστήρια του κράτους υποδοχής αλλά και σε διεθνή διαιτησία⁴. Και αυτό, διότι θεωρείται ότι έτσι προσφέρεται ένα ουδέτερο forum για την επίλυση των τυχόν διαφορών των μερών. Για λόγους που τίθενται εκτός του πεδίου ερεύνης του παρόντος, οι επενδυτές προ-

1. Βλ. επ' αυτού, Π. Μερκούρη, «Το άτομο και άλλες οντότητες - «Υποκείμενα» του Διεθνούς Δικαίου ή «Χρήστες/Μετέχοντες» εις Κ. Αντωνόπουλο και Κ. Μαγκλιβέρα (επιμ.), Το δίκαιο της διεθνούς κοινωνίας, 2014, Νομική Βιβλιοθήκη, παρ. 439-447.

2. Αφενός το κράτος του επενδυτή είχε διακριτική ευχέρεια να αποφασίζει εάν θα προβεί σε προσφυγή για την διεκδίκηση των δικαιωμάτων του επενδυτή, η πρόπτωση της πρότερης εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων από τον επενδυτή που ζημιώθηκε αλλά και η αύξηση της πολιτικοποίησης της βλάβης, καθώς δεν λογίζετο ότι ο επενδυτής-ιδιώτης (ως μη έχοντας απευθείας δικαιώματα από το διεθνές δίκαιο) είχε υποστεί τη βλάβη αλλά το κράτος ιθαγένειας. Βλ. γενικά για τη διπλωματική προστασία, R. Dolzer, Ch. Schreuer, Principles of International

Investment Law, 2012, Oxford, 232; Α. Κωνσταντινίδης/Β. Περγαντής, «Διπλωματική προστασία» εις Κ. Αντωνόπουλο και Κ. Μαγκλιβέρα (επιμ.), ό.π., σελ. 505.

3. Τα τελευταία 50 χρόνια οι BITs ανάμεσα στα κράτη μέλη και τρίτες χώρες έλαβαν μεγάλη ανάπτυξη. Υπολογίζεται ότι τα κράτη μέλη έχουν υπογράψει συνολικά περίπου 1200 BITs, γεγονός που ισοδυναμεί με το ήμισυ του συνολικού αριθμού των BITs στον κόσμο (βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής, Προς μια σφαιρική ευρωπαϊκή πολιτική διεθνών επενδύσεων, COM(2010)343 τελικό).

4. Βλ. Th Roe, M. Happold (J. Dingemans QC, επιμ.), Settlement of investment disputes under the Energy Charter Treaty, Cambridge, 2011, μέρος 1.1.

τιμούν να προσφεύγουν σε διεθνή διαιτησία για την επίλυση των διαφορών τους με τα κράτη υποδοχής επενδύσεων⁵.

Σε περίπτωση διαφοράς από επένδυση στον τομέα της ενέργειας, οι επενδυτές μπορούν, σύμφωνα με το άρθρο 26 του Χάρτη της Ενέργειας (εφεξής «ο ΧΤΕ»⁶, να προσφύγουν είτε στα εθνικά διοικητικά δικαστήρια είτε σε προσυμφωνημένη διαδικασία επίλυσης της διαφοράς είτε σε διεθνή διαιτησία, η οποία στοιχειοθετεί τη Διαδικασία Επίλυσης των Διαφορών Κράτους-Επενδυτή⁷. Τα διαιτητικά

5. Η διεθνής διαιτησία παρουσιάζεται ως παρέχουσα περισσότερα εγγύα ανεξαρτησίας, αξιοπιστίας και διοικητικής αποτελεσματικότητας έναντι των εθνικών δικαστηρίων του κράτους υποδοχής, για τα οποία οι επενδυτές πιστεύουν ότι σε περίπτωση αντικρουόμενης διάταξης της σύμβασης θα κρίνουν ότι δεν έχουν άλλη επιλογή από το να εφαρμόσουν το εθνικό τους δίκαιο.

6. Ο ΧΤΕ αποτελεί μια πολυμερή συμφωνία, η οποία υπογράφηκε το 1994 και άρχισε να ισχύει από το 1998. Ο αριθμός των κρατών μελών, συμπεριλαμβανομένης της Ε.Ε. στη Διάσκεψη του Χάρτη της Ενέργειας ανέρχεται σήμερα στα 53. Επισημαίνεται ότι η Ρωσία, ενώ υπέγραψε το Χάρτη της Ενέργειας και δεσμεύθηκε για την προσωρινή εφαρμογή των διατάξεών του, στις 18 Οκτωβρίου 2009 αποφάσισε να μην τον επικυρώσει, οπότε, σύμφωνα με το άρθρο 47 παρ. 3 του ΧΤΕ, δεσμεύεται να τηρεί τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τις διατάξεις του σχετικά με τις ήδη υπάρχουσες επενδύσεις στο έδαφός της έως την 18 Οκτωβρίου 2029.

7. (1) Disputes between a Contracting Party and an Investor of another Contracting Party relating to an Investment of the latter in the Area of the former, which concern an alleged breach of an obligation of the former under Part III shall, if possible, be settled amicably.

(2) If such disputes can not be settled according to the provisions of paragraph (1) within a period of three months from the date on which either party to the dispute requested amicable settlement, the Investor party to the dispute may choose to submit it for resolution:

(a) to the courts or administrative tribunals of the Contracting Party party to the dispute;

(b) in accordance with any applicable, previously agreed dispute settlement procedure; or

(c) in accordance with the following paragraphs of this Article.

(3) (a) Subject only to subparagraphs (b) and (c), each Contracting Party hereby gives its unconditional consent to the submission of a dispute to international arbitration or conciliation in accordance with the provisions of this Article.

(b) (i) The Contracting Parties listed in Annex ID do not give such unconditional consent where the Investor has previously submitted the dispute under subparagraph (2)(a) or

(b)(ii) For the sake of transparency, each Contracting Party that is listed in Annex ID shall provide a written statement of its policies, practices and conditions in this regard to the Secretariat no later than the date of the deposit of its instrument of ratification, acceptance or approval in accordance with Article 39 or the deposit of its instrument of accession in accordance with Article 41.

(c) A Contracting Party listed in Annex IA does not give such

κέντρα στα οποία μπορεί να απευθυνθεί ένας επεν-

unconditional consent with respect to a dispute arising under the last sentence of Article 10(1).

(4) In the event that an Investor chooses to submit the dispute for resolution under subparagraph (2)(c), the Investor shall further provide its consent in writing for the dispute to be submitted to:

(a) (i) The International Centre for Settlement of Investment Disputes, established pursuant to the Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of other States opened for signature at Washington, 18 March 1965 (hereinafter referred to as the «ICSID Convention»), if the Contracting Party of the Investor and the Contracting Party party to the dispute are both parties to the ICSID Convention; or

(ii) The International Centre for Settlement of Investment Disputes, established pursuant to the Convention referred to in subparagraph (a)(i), under the rules governing the Additional Facility for the Administration of Proceedings by the Secretariat of the Centre (hereinafter referred to as the «Additional Facility Rules»), if the Contracting Party of the Investor or the Contracting Party party to the dispute, but not both, is a party to the ICSID Convention;

(b) a sole arbitrator or ad hoc arbitration tribunal established under the Arbitration Rules of the United Nations Commission on International Trade Law (hereinafter referred to as «UNCITRAL»); or

(c) an arbitral proceeding under the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce.

(5) (a) The consent given in paragraph (3) together with the written consent of the Investor given pursuant to paragraph (4) shall be considered to satisfy the requirement for:

(i) written consent of the parties to a dispute for purposes of Chapter II of the ICSID Convention and for purposes of the Additional Facility Rules;

(ii) an «agreement in writing» for purposes of article II of the United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, done at New York, 10 June 1958 (hereinafter referred to as the «New York Convention»); and

(iii) «the parties to a contract [to] have agreed in writing» for the purposes of article I of the UNCITRAL Arbitration Rules.

(b) Any arbitration under this Article shall at the request of any party to the dispute be held in a state that is a party to the New York Convention. Claims submitted to arbitration hereunder shall be considered to arise out of a commercial relationship or transaction for the purposes of article I of that Convention.

(7) An Investor other than a natural person which has the nationality of a Contracting Party to the dispute on the date of the consent in writing referred to in paragraph (4) and which, before a dispute between it and that Contracting Party arises, is controlled by Investors of another Contracting Party, shall for the purpose of article 25(2)(b) of the ICSID Convention be treated as a «national of another Contracting State» and shall for the purpose of article 1(6) of the Additional Facility Rules be treated as a «national of another State». (8) The awards of arbitration, which may include an award of interest, shall be final and binding upon the parties to the dispute. An award of arbitration concerning a measure of a sub-national government or authority of the disputing Contracting Party shall provide that the Contracting Party may pay monetary damages in lieu of any other remedy granted. Each Contracting Party shall carry out without delay any such award and shall make provision for the effective enforcement in its Area of such awards.

δυτής, σύμφωνα με το άρθρο 26 παρ. 4 του ΧτΕ, είναι αυτά που λειτουργούν είτε σύμφωνα με τους κανόνες της UNCITRAL είτε σύμφωνα με την Convention on the Settlement of Investment Disputes - ήτοι το International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID) - είτε το Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce.

Σε κάθε περίπτωση τα παραπάνω διαιτητικά κέντρα πρέπει, σύμφωνα με το άρθρο 26 παρ. 6 του ΧτΕ, να εφαρμόζουν τους κανόνες του ΧτΕ καθώς και τους κανόνες και τις αρχές του διεθνούς δικαίου⁸. Από την εν λόγω διάταξη δεν συνάγεται με σαφήνεια εάν το Ευρωπαϊκό δίκαιο συγκαταλέγεται στους παραπάνω αναφερόμενους κανόνες. Έτσι, ερωτάται εάν οι κανόνες του Ευρωπαϊκού δικαίου αποτελούν εφαρμοστέο δίκαιο στην στην περίπτωση διαφορών στον τομέα της ενέργειας μεταξύ κρατών μελών της Ε.Ε., όταν δηλαδή ο επενδυτής προέρχεται από άλλο κράτος μέλος από το κράτος υποδοχής. Η αποσαφήνιση δε αυτού του ζητήματος έχει μεγάλη σημασία, δεδομένου ότι όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ε., τα οποία είναι επίσης και μέλη του ΧτΕ, υπόκεινται στην αρχή της υπεροχής του Ευρωπαϊκού δικαίου. Στην ανάλυσή μας θα εξετασθούν οι χαρακτηριστικότερες διαιτητικές αποφάσεις, προκειμένου να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο στην Διαδικασία Επίλυση Διαφορών Κράτους-Επενδυτή στον τομέα των επενδύσεων στην ενέργεια. Επίσης, θα μελετηθούν και διαιτητικές αποφάσεις που αφορούν γενικότερα στη Διαδικασία Επίλυση Διαφορών Κράτους-Επενδυτή, ώστε, επιπροσθέτως, να απαντηθεί και το ερώτημα σχετικά με τη συμβατότητα της εν λόγω Διαδικασίας με το Σύστημα Δικαστικής Προστασίας του ΔΕΕ.

II. Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ - ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Οι επενδύσεις στον τομέα της ενέργειας μπορούν να πραγματοποιηθούν στα κράτη μέλη της Ε.Ε. από εγχώριους επενδυτές, από επενδυτές από τρίτες χώρες αλλά και από επενδυτές από άλλα κράτη μέλη. Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στην περι-

πτωση που οι επενδύσεις σε ένα κράτος μέλος στον τομέα της ενέργειας πραγματοποιούνται από επενδυτές από άλλα κράτη μέλη. Και τούτο, διότι μπορεί, στην περίπτωση που υπάρξει διαφορά σχετικά με την επένδυση, να τεθούν σημαντικά νομικά ζητήματα, εάν ο επενδυτής αποφασίσει να προσφύγει, βάσει του άρθρου 26 του ΧτΕ⁹, για την επίλυση της διαφοράς όχι στα εθνικά δικαστήρια του κράτους υποδοχής αλλά στη διεθνή διαιτησία. Συγκεκριμένα, μπορεί να προκύψουν τα ακόλουθα ζητήματα.

Πρώτον, μπορεί να τεθεί ζήτημα διάκρισης μεταξύ των επενδυτών από άλλο κράτος μέλος (από αυτό του κράτους υποδοχής) και των επενδυτών από το ίδιο κράτος μέλος. Για να γίνει αυτό φανερό, αναφέρουμε χάριν παραδείγματος, την υπόθεση Vattenfall. Στην εν λόγω περίπτωση, ο επενδυτής, η Σουηδικών συμφερόντων εταιρεία Vattenfall με δύο μονάδες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας με πυρηνική ενέργεια στη Γερμανία, υπέβαλε το 2012 προσφυγή στο διαιτητικό κέντρο ICSID, για απαίτησεις του κατά της Γερμανίας, κατόπιν της απόφασης της Γερμανικής Κυβέρνησης να απαγορεύσει μετά το τσουνάμι στη Φουκουσίμα την παραγωγή ενέργειας με πυρηνική ενέργεια, το αργότερο έως το 2022. Αν και δεν επιτρέπεται να γνωρίζουμε τη νομική βάση των αξιώσεων της άνω εταιρείας, επειδή η εν λόγω υπόθεση εκκρεμεί ακόμη, και η αρχή της εχεμύθειας καλύπτει κατά την εκκρεμοδικία τη διαδικασία ενώπιον του ICSID, παρόλα αυτά είναι σαφές ότι η δυνατότητα του εν λόγω επενδυτή να προσφύγει σε διαιτητικό κέντρο για την επίλυση της διαφοράς τον θέτει μάλλον σε ευνοϊκότερη θέση έναντι τυχόν άλλου εγχώριου (Γερμανού) επενδυτή που έχει επενδύσει στον ίδιο τομέα στη Γερμανία και ο οποίος δεν θα μπορεί να απευθυνθεί παρά στα εθνικά δικαστήρια. Η άνω διακριτική μετα-

9. Σημειώνεται ότι σύμφωνα με το άρθρο 41 παρ. 1 της ICSID Convention, άρθρο 21 των κανόνων διαιτησίας της UNCITRAL, και το Μέρος 2 του Σουηδικού νόμου για την διαιτησία, τα διαιτητικά δικαστήρια έχουν την αρμοδιότητα να ορίσουν την αρμοδιότητά τους (compétence de la compétence ή Kompetenz-Kompetenz), απόφαση κατά της οποίας μπορεί να ασκηθεί προσφυγή είτε σε ad hoc Επιτροπή, σύμφωνα με το άρθρο 52 παρ. 1 b της ICSID Convention ή στις άλλες περιπτώσεις ενώπιον των δικαστηρίων της έδρας της διαιτησίας ή του τόπου της εκτέλεσης της διαιτητικής απόφασης.

8. «(6) A tribunal established under paragraph (4) shall decide the issues in dispute in accordance with this Treaty and applicable rules and principles of international law. »

χειρίση ανάμεσα στους επενδυτές, οι οποίοι, όπως στην άνω περίπτωση, προέρχονται όλοι από κράτη μέλη, αντιμετωπίζεται σήμερα με μεγάλο σκεπτισμό από την ευρωπαϊκή κοινωνία. Και τούτο, διότι είναι γνωστό ότι το δικαιοδοτικό σύστημα της ΕΕ παρέχει όλα τα εχέγγυα για μια δίκαιη δίκη ιδίως σε ζητήματα αποζημίωσης επενδύσεων¹⁰.

Δεύτερον, ζήτημα σχέσης ανάμεσα στις διατάξεις του ΧτΕ και του ευρωπαϊκού δικαίου, στην περίπτωση που τα μέτρα του κράτους υποδοχής αφενός θίγουν τα δικαιώματα του επενδυτή, βάσει των διατάξεων του ΧτΕ, και αφετέρου λαμβάνονται στο πλαίσιο εφαρμογής του ευρωπαϊκού δικαίου. Στην περίπτωση αυτή, ερωτάται εάν είναι δυνατόν μια διαιτητική απόφαση να καταδικάσει το κράτος μέλος που έλαβε μέτρα σύμφωνα με το ευρωπαϊκό δίκαιο, σε αποζημίωση του επενδυτή από άλλο κράτος μέλος.

Από απόψεως Ευρωπαϊκού δικαίου, ο ΧτΕ αποτελεί "μικτή συμφωνία" - γεγονός που σημαίνει ότι αρμόδια για τη σύναψή της θα ήταν, εάν ο ΧτΕ ήθελε καταρτισθεί σήμερα η ΕΕ και τα κράτη μέλη¹¹ (άρθρο 207 ΣΛΕΕ) - ενώ κατά την κατάρτισή της σχετική αρμοδιότητα είχαν τα κράτη μέλη. Η αλλαγή της αρμοδιότητας για τη σύναψη επενδυτικών συμφωνιών, η οποία επήλθε με τη Συνθήκη της Λισσαβώνας, οφείλεται στο ότι η ΕΕ έχει αποκλειστική αρμοδιότητα στον τομέα των ξένων άμεσων επενδύσεων (άρθρα 3 παρ. 1, 206 και 207 ΣΛΕΕ)¹². Στο πλαίσιο αυτής της τροποποίησης της αρμοδιότητας και προκειμένου οι κανόνες των BITs να μην αντιβαίνουν στις υποχρεώσεις των κρατών μελών που απορρέουν από τη συμμετοχή τους στην ΕΕ., πρέπει σύμφωνα με την Επιτροπή οι διμερείς επενδυτικές συμφωνίες ανάμεσα στα κράτη μέλη (οι οποίες συνήφθησαν όταν ένα από αυτά ή και τα δύο

δεν είχε/αν γίνει κράτη μέλη)¹³ να λήξουν με συμφωνία μεταξύ των συμβαλλομένων μερών¹⁴.

Στο πλαίσιο της Διαδικασίας Επίλυσης των Διαφορών Κράτους-Επενδυτή στις επενδύσεις σε κράτος μέλος της Ε.Ε. άλλο από αυτό του επενδυτή καλείται το διαιτητικό δικαστήριο να αποφανθεί για το εφαρμοστέο δίκαιο της διαφοράς ανάμεσα σε κράτη μέλη. Συγκεκριμένα, το διαιτητικό δικαστήριο καλείται να αποφανθεί για ζητήματα (της σχέσης του) ευρωπαϊκού δικαίου (με τον ΧτΕ), για την ερμηνεία του οποίου αρμόδιο είναι το Δικαστήριο της ΕΕ (εφεξής "το ΔΕΕ") (άρθρο 267 ΣΛΕΕ).

Το ζήτημα αυτό έχει ήδη τεθεί. Η πρώτη υπόθεση για την οποία υποβλήθηκε αίτημα για Διαδικασία Επίλυσης Διαφορών Κράτους-Επενδυτή ανάμεσα σε κράτη μέλη, σύμφωνα με το άρθρο 26 του ΧτΕ, ήταν η υπόθεση AES κατά Ουγγαρίας¹⁵ το 2001. Καθώς όμως το αίτημα του επενδυτή ικανοποιήθηκε εξωδικαστικά, διεκόπη η διαιτητική διαδικασία. Το 2007 ο ίδιος επενδυτής (AES II)¹⁶ καθώς και ο επενδυτής Electrabel¹⁷, στον τομέα της ενέργειας υπέβαλαν (νέα) αιτήματα προς επίλυση των διαφορών τους εναντίον της Ουγγαρίας, μέσω διαιτησίας. Και τα δύο αιτήματα αφορούσαν κρατικά μέτρα, τα οποία

13. Επίσης, οι BITs μεταξύ κρατών μελών και τρίτων χωρών θα πρέπει να τροποποιηθούν. Βλ. επί αυτού, Κανονισμό 1219/2012 σχετικά με τη θέσπιση μεταβατικών ρυθμίσεων στο πλαίσιο διμερών επενδυτικών συμφωνιών μεταξύ κρατών μελών και τρίτων χωρών (ΕΕ L 351/40, 20.12.2012), καθώς και Κανονισμό 912/2014 Για τη θέσπιση πλαισίου διαχείρισης της χρηματοδοτικής ευθύνης σε σχέση με δικαστήρια επίλυσης διαφορών μεταξύ επενδυτή και κρατών που συστήνονται βάσει διεθνών συμφωνιών στις οποίες η ΕΕ είναι συμβαλλόμενο μέρος (ΕΕ L 257/121, 28.8.2014); Γ. Καριψιάδης, «Οι άμεσες ξένες επενδύσεις μετά τη Λισσαβώνα και το παράγωγο δίκαιο της ΕΕ: Μια συνοπτική παρουσίαση», *ΕΕΕΔ* 2014, σελ. 31.

14. Βλ. σχετικά με το εν λόγω ζήτημα, L. Aroulai, W. Ben Hamida, «La protection des investissements par le droit primaire - Droit conventionnel des investissements et droit primaire communautaire: Étude comparée des régimes et des approches», in C. Kessedjian, Ch. Leben, (επιμ.), *Le droit européen et l'investissement*, 2009, σελ. 69; M. Wierzbowski, A. Gubrynowicz, «Conflict of norms stemming from intra-EU BITs and EU legal obligations: Some remarks on possible solutions», in Ch. Binder, et al. (επιμ.) *International investment law for the 21st century: essays in honour of Christoph Schreuer*, 2009, σελ. 544.

15. AES Summit Generation Ltd κατά Ουγγαρίας, ICSID Case No. ARB/01/04.

16. AES Summit Generation Ltd και AES-Tisza Ern Kft. κατά Ουγγαρίας, ICSID Case No. ARB/07/22.

17. Electrabel SA κατά Ουγγαρίας, ICSID Case No. ARB/07/19.

10. Βλ. Άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ για την προστασία της ιδιοκτησίας.

11. Βλ. γενικά, C. Hillion and P. Koutrakos (επιμ.), *Mixed agreements revisited*, Oxford: Hart Publishing, 2010.

12. Βλ. A. Reinisch, «The EU on the investment path - Quo vadis Europe? The future of EU BITs and other investment agreements», *Santa Clara Journal of International law* 2014, σελ. 111; J. Kleinheisterkamp, *The next 10 years ECT investment arbitration: A vision for the future - from a European law perspective*, LSE Law, Society and Economy Working Papers 7/2011, www.lse.ac.uk/collections/law/wps/WPS2011-07_Kleinheisterkamp.pdf (11.2.2015).

ελήφθησαν από την Ουγγαρία μετά την είσοδό της στην ΕΕ το 2004. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της Ουγγρικής πλευράς τα υπόψη κρατικά μέτρα ελήφθησαν στο πλαίσιο εφαρμογής των κανόνων του ευρωπαϊκού δικαίου για τις κρατικές ενισχύσεις μετά από διενεργούμενο έλεγχο της Επιτροπής. Και για τις δύο περιπτώσεις η Επιτροπή αιτήθηκε, στο πλαίσιο του άρθρου 37 παρ. 2 των ICSID Arbitration Rules, να υποβάλλει προτάσεις στο διαιτητικό δικαστήριο ως τρίτος (non-disputing party)¹⁸. Η αίτηση της Επιτροπής έγινε αποδεκτή και στις δύο περιπτώσεις από το διαιτητικό δικαστήριο.

Στην υπόθεση AES II, ο επενδυτής - εταιρεία αγγλικού δικαίου - υπέβαλε αίτημα για διαιτησία σύμφωνα με τη Σύμβαση ICSID, ζητώντας αποζημίωση λόγω της παραβίασης των κανόνων του ΧτΕ από πράξεις του Ουγγρικού κράτους. Προκειμένου δε, να αποφασίσει επί του εν λόγω αιτήματος, το διαιτητικό δικαστήριο έκρινε ότι εφαρμοστέο δικαιο αποτελούσαν οι κανόνες του ΧτΕ και ότι οι κανόνες του ευρωπαϊκού δικαίου θα λαμβάνονταν υπόψη ως απλό factum¹⁹.

56 Στην περίπτωση της Electrabel²⁰, το διαιτητικό δικαστήριο έκρινε διαφορετικά. Η εν λόγω υπόθεση αφορούσε σε διαφορά ανάμεσα στον άνω επενδυτή - εταιρεία βελγικού δικαίου - και μια κρατική (Ουγγρική) εταιρεία για μια Συμφωνία Αγοράς Ενέργειας, που είχε αρχικά καταρτισθεί στις 10.10.1995 και βάσει της οποίας ο επενδυτής υποχρεούτο να θέτει στη διάθεση, κατόπιν αίτησης της κρατικής εταιρείας της Ουγγαρίας ελάχιστη χωρητικότητα ενέργειας έναντι καταβολής ειδικής αμοιβής για την εν λόγω προμήθεια. Μετά την εισδοχή της

Ουγγαρίας στην ΕΕ, η Επιτροπή έκρινε στο πλαίσιο των ελέγχων της, ότι οι υποχρεώσεις αγοράς ενέργειας που είχαν αναληφθεί από την παραπάνω κρατική εταιρεία της Ουγγαρίας στο πλαίσιο των Συμφωνιών Αγοράς Ενέργειας, όπως η παραπάνω Συμφωνία με την εταιρεία Electrabel, χορηγούσαν παράνομες κρατικές ενισχύσεις και στην τελευταία. Κατόπιν τούτου, η Ουγγαρία επέβαλε νομοθετικά την πρόωρη λήξη, εκτός των άλλων Συμφωνιών, και αυτής με τον επενδυτή Electrabel. Η Electrabel υπέβαλε αίτηση στο Διαιτητικό Δικαστήριο ICSID, ισχυριζόμενη ότι η παραπάνω ενέργεια της Ουγγαρίας αποτελούσε παραβίαση του όρου για δίκαιη και ισοτίμη μεταχείριση καθώς και των διατάξεων του ΧτΕ, για την παράνομη αναγκαστική απαλλοτρίωση (άρθρο 13 ΧτΕ).

Το Διαιτητικό Δικαστήριο, προκειμένου να αποφανθεί επί του αιτήματος του επενδυτή για αποζημίωση, καθόρισε το εφαρμοστέο δικαιο, κρίνοντας ότι, αφενός μεν σύμφωνα με τα άρθρα 26 παρ. 6 ΧτΕ και 42 παρ. 1 της Σύμβασης της ICSID, εφαρμοστέο δικαιο είναι οι διατάξεις του ΧτΕ και το ευρωπαϊκό δικαιο, καθώς το ευρωπαϊκό δικαιο αποτελεί μέρος των κανόνων και των αρχών του διεθνούς δικαίου²¹. Σύμφωνα με το Διαιτητικό Δικαστήριο, το ενωσιακό δικαιο δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι αντιβαίνει ή, άλλως, ότι δεν συνάδει με τον ΧτΕ. Και τούτο, για τους ακόλουθους λόγους. Πρώτον, διότι η ΕΕ είναι μέλος του ΧτΕ και έτσι θα ήταν αντιφατικό και άλογο να έχει υπογράψει το ΧτΕ γνωρίζοντας ότι οι διατάξεις του παραβιάζουν τους κανόνες του ενωσιακού δικαίου. Δεύτερον, διότι ο ΧτΕ και το ενωσιακό δικαιο έχουν κοινό στόχο²², ο οποίος δεν είναι άλλος από αυτόν της καταπολέμησης των συμπεριφορών που στρέφονται κατά του ανταγωνισμού. Τρίτον, διότι ο ΧτΕ αναγνωρίζει εμμέσως τον δεσμευτικό χαρακτήρα των αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Και τούτο, διότι η ΕΕ αναγνωρίζεται ως Περιφερειακή Οικονομική Οργάνωση Ολοκλήρωσης, η οποία έχει "authority to take decisions binding on (τα κράτη μέλη αυτής)" αναφορικά με τα ζητήματα που διέπονται από τον ΧτΕ²³.

18. Επισημαίνεται ότι η ΕΕ δεν μπορεί να καταστεί ούτε μέλος της της ICSID Convention, καθόσον η δυνατότητα αυτή παρέχεται μόνον σε κράτη (άρθρα 67 και 68 της ICSID Convention) και δεν δικαιούται να αναφέρεται στους κανόνες της ICSID Additional Facility καθόσον εναγόμενος σύμφωνα με τους κανόνες της εν λόγω διαιτησίας πρέπει να είναι μόνον κράτος (άρθρο 45 παρ. 2 των ICSID Additional Facility Rules). Παρόλα αυτά, οι θεσμοί της δεσμεύονται να εφαρμόζουν τις διαιτητικές αποφάσεις που τυχόν εκδοθούν εναντίον της, βάσει του άρθρου 26 παρ. 8 του ΧτΕ (βλ. Statement της ΕΚ σύμφωνα με το άρθρο 26 παρ. 3.b.ii του ΧτΕ).

19. AES Summit Generation Ltd και AES-Tisza Ern Kft. κατά Ουγγαρίας, Award, 23 Σεπτεμβρίου 2010, παρ. 7.6.12.

20. Electrabel SA κατά Ουγγαρίας, ICSID Case No. ARB/07/19, Decision on jurisdiction, applicable law and liability, 30.11.2012.

21. Ibid., παρ. 4.195.

22. Ibid., παρ. 4.177.

23. Άρθρο 1 παρ. 3 ΧτΕ.

Το Διαιτητικό Δικαστήριο ερμηνεύοντας τη διάταξη του άρθρου 351 ΣΛΕΕ (πρώην 307 ΣυνθΕΚ) έκρινε, επίσης, ότι οι διατάξεις του ΧτΕ δεν θα μπορούσαν να προβληθούν από τον επενδυτή κράτους μέλους κατά πράξεων άλλου κράτους μέλους, όταν τα εν λόγω κρατικά μέτρα λαμβάνονται σε συμμόρφωση με Απόφαση της Επιτροπής. Επίσης, έκρινε ότι εάν οι διατάξεις του ΧτΕ δεν συνάδουν με τις διατάξεις του ενωσιακού δικαίου, τότε, σύμφωνα με το άρθρο 351 ΣΛΕΕ, αφενός μεν οι διατάξεις του ΧτΕ θα πρέπει να εφαρμόζονται μόνον σε σχέσεις μεταξύ κρατών μελών και τρίτων χωρών και αφετέρου, ότι το ενωσιακό δίκαιο θα πρέπει να υπερισχύει έναντι του ΧτΕ σε περίπτωση που πρόκειται για διαφορές μεταξύ κρατών μελών²⁴.

Από την ανάλυση των δύο παραπάνω διαιτητικών αποφάσεων δεν συνάγεται με απόλυτη βεβαιότητα εάν οι κανόνες του ευρωπαϊκού δικαίου αποτελούν αναπόδραστα εφαρμοστέο δίκαιο για κάθε περίπτωση διαφοράς που κρίνεται στο πλαίσιο της Διαδικασίας Επίλυσης των Διαφορών Κράτους-Επενδυτή ανάμεσα σε κράτη μέλη της Ε.Ε. στον τομέα της ενέργειας. Επειδή οι διαιτητικές αποφάσεις που αφορούν στην επίλυση διαφορών Κράτους επενδυτή, όταν ο επενδυτής κράτους μέλους επενδύει στον τομέα της ενέργειας άλλου κράτους μέλους, είναι αριθμητικά περιορισμένες, και προκειμένου να έχουμε μια πιο ολοκληρωμένη άποψη για το παραπάνω αναλυόμενο ζήτημα, ενδείκνυται η παράθεση και άλλων διαιτητικών αποφάσεων, οι οποίες αν και δεν αφορούν σε επενδυτικές διαφορές στον τομέα της ενέργειας, εντούτοις προσφέρουν γόνιμο υλικό για την εξαγωγή συμπερασμάτων για την μελέτη μας. Και τούτο, διότι πρόκειται για διαιτητικές αποφάσεις για επενδυτικές διαφορές ανάμεσα σε επενδυτή από άλλο κράτος μέλος από αυτό του κράτους υποδοχής της επένδυσης.

Στην υπόθεση Eastern Sugar το Διαιτητικό Δικαστήριο έκρινε ότι αφενός η ΒΙΤ ανάμεσα στην Τσεχία και στην Ολλανδία και αφετέρου το ευρωπαϊκό δίκαιο “δεν έχουν το ίδιο ακριβώς περιεχόμενο” (“not cover the same precise subject-matter”)²⁵. Ομοίως, στην υπόθεση Eureko κατά

Σλοβακίας²⁶, το Διαιτητικό Δικαστήριο δεν έκανε δεκτή την ένσταση για έλλειψη αρμοδιότητας σε ενδο-ενωσιακή διαφορά (“intra-EU jurisdictional objection”), κρίνοντας ότι οι διατάξεις των ΒΙΤs ανάμεσα σε κράτη μέλη αφενός, βάσει του άρθρου 59 της Συνθήκης της Βιέννης για το δικαιο των Συνθηκών²⁷ (εφεξής “η Συνθήκη της Βιέννης”), “δεν έχουν παραμεριστεί από το ενωσιακό δίκαιο” (“not been displaced by EU law”), και ότι αφετέρου, βάσει του άρθρου 30 της Συνθήκης της Βιέννης²⁸, “δεν έχουν πάψει να εφαρμόζονται”.

Επισημαίνουμε ότι διαφορά στις κρίσεις των δύο άνω Διαιτητικών Δικαστηρίων στις δύο άνω αναφερόμενες διαιτητικές αποφάσεις από την κρίση του Διαιτητικού Δικαστηρίου στην υπόθεση Electrabel, σχετικά με τη συμβατότητα των κριθέντων ΒΙΤs²⁹ ανάμεσα στα κράτη μέλη με το ευρωπαϊκό δίκαιο μπορεί, βασικά, να πηγάζει από τη σκοπιά θεώρησης του ζητήματος. Από έποψη ευρωπαϊκού δικαίου, είναι σαφές ότι εάν οι κανόνες των ΒΙΤs ανάμεσα σε κράτη μέλη χορηγούν δικονομικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα για προσφυγή σε διεθνή διαιτησία για τις διαφορές Κράτους-επενδυτή, σε επενδυτές από ορισμένα κράτη μέλη, τα οποία

Partial Award, 160, 27 Μαρτίου 2007.

26. Eureko BV κατά Σλοβακίας, Award on Jurisdiction, Arbitrability and Suspension, 26 Οκτωβρίου 2010.

27. «1. A treaty shall be considered as terminated if all the parties to it conclude a later treaty relating to the same subject-matter and:

(a) It appears from the later treaty or is otherwise established that the parties intended that the matter should be governed by that treaty; or

(b) The provisions of the later treaty are so far incompatible with those of the earlier one that the two treaties are not capable of being applied at the same time.

2. The earlier treaty shall be considered as only suspended in operation if it appears from the later treaty or is otherwise established that such was the intention of the parties.»

28. «1. Subject to Article 103 of the Charter of the United Nations, the rights and obligations of States parties to successive treaties relating to the same subject-matter shall be determined in accordance with the following paragraphs. 2. When a treaty specifies that it is subject to, or that it is not to be considered as incompatible with, an earlier or later treaty, the provisions of that other treaty prevail. 3. When all the parties to the earlier treaty are parties also to the later treaty but the earlier treaty is not terminated or suspended in operation under article 59, the earlier treaty applies only to the extent that its provisions are compatible with those of the later treaty. [...]»

29. Υπογραμμίζεται ότι ο ΧτΕ δεν αποτελεί διμερή αλλά πολυμερή επενδυτική συμφωνία.

24. Electrabel SA κατά Ουγγαρίας, ό.π., παρ. 4.187.

25. Eastern Sugar BV κατά Τσεχίας, SCC Case No 088/2004,

(δικαιώματα) δεν παρέχονται σε επενδυτές από άλλα κράτη μέλη, το γεγονός αυτό οδηγεί σε διάκριση³⁰. Επίσης σύμφωνα με την αρχή της υπεροχής του ευρωπαϊκού δικαίου, σε περίπτωση ασυμφωνίας μεταξύ διάταξης εθνικού δικαίου και του ευρωπαϊκού δικαίου, δεν εφαρμόζεται το εθνικό δίκαιο³¹. Σύμφωνα δε, με την Επιτροπή, στην αρχή της υπεροχής του ευρωπαϊκού δικαίου υπόκεινται και οι BITs ανάμεσα σε κράτη μέλη³².

Από έποψη διεθνούς δικαίου ισχύει ότι το ζήτημα της αντίθεσης ανάμεσα στους κανόνες των BITs ανάμεσα σε κράτη μέλη και του ευρωπαϊκού δικαίου, πρέπει να εξετασθεί σύμφωνα με τις διατάξεις του δικαίου των συνθηκών, και συγκεκριμένα σύμφωνα με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τις διαδοχικές συνθήκες. Έτσι, τα διαιτητικά δικαστήρια έκριναν τους υποβληθέντες ενώπιόν τους ισχυρισμούς για την αντίθεση των διατάξεων των BITs ανάμεσα σε κράτη μέλη και του ευρωπαϊκού δικαίου, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 30 και 59 της Συνθήκης της Βιέννης, οι οποίες αποτελούν κωδικοποίηση των κανόνων για τις διαδοχικές συμβάσεις. Στη βάση αυτών των διατάξεων, το γεγονός ότι οι BITs ανάμεσα σε κράτη μέλη μπορεί να χορηγούν σε επενδυτές διαφορετικά ή περισσότερα δικαιώματα από το ευρωπαϊκό δίκαιο, δεν σηματοδοτεί υποχρεωτικά ότι υπάρχει ασυμβατότητα μεταξύ των δύο εν λόγω

δικαικών συστημάτων³³. Στη συνέχεια γίνεται, επίσης, δεκτό ότι ακόμη και εάν η από τις BITs ανάμεσα σε κράτη μέλη χορήγηση του δικονομικού δικαιώματος της διαιτησίας για την Επίλυση των Διαφορών Κράτους-Επενδυτή, μπορεί να στοιχειοθετεί διακριτική μεταχείριση μόνον υπέρ ορισμένων επενδυτών από κράτη μέλη, το γεγονός αυτό δεν υποδηλώνει ότι οι δύο Συνθήκες (η Συνθήκη για την Ε.Ε. και η BIT ανάμεσα σε κράτη μέλη) είναι ασύμβατες³⁴.

Η παραπάνω ανάλυση υπογραμμίζει την επένεργεια της Διαδικασίας Επίλυσης Διαφορών Κράτους-Επενδυτή στην ερμηνεία και τήρηση του ενωσιακού δικαίου, θέτοντας το ζήτημα της συμβατότητας της εν λόγω Διαδικασίας με το σύστημα δικαστικής προστασίας που εξασφαλίζεται στην Ε.Ε. από το ΔΕΕ (άρθρο 19 παρ. 1 ΣΕΕ).

III. ΣΥΜΒΑΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΚΡΑΤΟΥΣ-ΕΠΕΝΔΥΤΗ ΜΕ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΔΕΕ - Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Σύμφωνα με το άρθρο 344 ΣΛΕΕ, απαγορεύεται ρητά στα κράτη μέλη να επιτρέπουν την επίλυση διαφορών σχετικών με την ερμηνεία και την εφαρμογή των Συνθηκών από άλλα δικαστήρια.

Το ΔΕΕ έχει ήδη κρίνει ότι έχει αποκλειστική αρμοδιότητα για να κρίνει διακρατικές διαφορές στις οποίες αναφέρονται ζητήματα ευρωπαϊκού δικαίου³⁵. Στην υπόθεση Eureko κατά Σλοβακίας το Διαιτητικό Δικαστήριο απέρριψε ένσταση αναρμοδιότητάς του, κρίνοντας ότι στην προκείμενη περί-

30. Βλ. παρατηρήσεις της Επιτροπής, όπως προκύπτει από την διαιτητική απόφαση Eureko BV κατά Σλοβακίας, ο.π., παρ. 183.

31. ΔΕΚ, 26/62, Van Gend en Loos/Ολλανδίας, Συλλ. 1963.1

32. Βλ. Eureko BV κατά Σλοβακίας, ο.π., παρ. 180, «[A]s a result of the supremacy of EU law vis-à-vis pre-accession treaties between Member States, conflicts between BIT provisions and EU law cannot be resolved by interpreting and applying the relevant EU law provisions in the light of the BIT. Only the inverse approach is possible, namely interpretation of the BIT norms in the light of EU law. The foregoing has implications as regards the ability of private parties (investors) to rely on provisions of an intra EU BIT that are in conflict with EU law. Under EU law, a private party cannot rely on provisions in an international agreement to justify a possible breach of EU law. This includes resort to judicial settlement mechanisms that conflict with the EU judicial system. Furthermore, in the EU legal system, national legislation of an EU Member State that is incompatible with EU law does not become 'invalid'; it merely cannot be applied where it conflicts with EU law. The same applies in the Commission's view, to existing intra EU BITs that contain provisions that are incompatible with EU law: neither the BIT as such nor the conflicting provisions become 'invalid,' but they cannot be applied where they conflict with EU law.»

33. Βλ. Eureko BV κατά Σλοβακίας, ο.π., παρ. 263: «Nor can it be said that the provisions of the BIT are incompatible with EU law. The rights to fair and equitable treatment, to full protection and security, and to protection against expropriation at least, extend beyond the protections afforded by EU law; and there is no reason why those rights should not be fulfilled and upheld in addition to the rights protected by EU law.»

34. Eastern Sugar BV κατά Τσεχίας, ο.π., παρ. 170: «If the EU Treaty gives more rights than does the BIT, then all EU parties, including the Netherlands and Dutch investors, may claim those rights. If the BIT gives rights to the Netherlands and to Dutch investors that it does not give other EU countries and investors, it will be for those other countries and investors to claim their equal rights. But the fact that these rights are unequal does not make them incompatible.»

35. Βλ. C-459/03, Επιτροπή/Ιρλανδίας (Mox Plant), Συλλ. 2006, I-4635.

πτωση και σε αντίθεση με την υπόθεση Mox Plant δεν επρόκειτο για διακρατική διαφορά αλλά για διαφορά Κράτους-Επενδυτή³⁶. Παρόλα αυτά, δεν μπορεί να αποκλεισθεί ότι το ΔΕΕ μπορεί να κρίνει ότι η Διαδικασία Επίλυσης Διαφορών Κράτους-Επενδυτή δεν συνάδει με το σύστημα δικαστικής προστασίας της ΕΕ, στην περίπτωση που τα διαιτητικά δικαστήρια αποφαινόνται για ζητήματα ευρωπαϊκού δικαίου. Από τη μελέτη της σχετικής παλαιότερης νομολογίας του ΔΕΕ μπορεί μάλλον εύκολα να εξαχθεί ένα τέτοιο συμπέρασμα.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη Γνωμοδότηση 1/91 για τη Συμφωνία δημιουργίας του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου, το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι αν και η αρμοδιότητα της Κοινότητας για την κατάρτιση «μια διεθν[ούς] συμφωνία[ς] προβλέπуща ένα τέτοιο δικαιοδοτικό σύστημα³⁷ συμβιβάζεται, κατ'αρχήν, με το κοινοτικό δίκαιο, διότι η αρμοδιότητα της Κοινότητας επί θεμάτων διεθνών σχέσεων και η ικανότητά της να συνάπτει διεθνείς συμφωνίες εμπεριέχει κατ'ανάγκη και την ευχέρεια να υποβάλλει εαυτήν στις αποφάσεις ενός δικαιοδοτικού οργάνου, το οποίο έχει ιδρυθεί δυνάμει των συμφωνιών αυτών, όσον αφορά την ερμηνεία και την εφαρμογή των διατάξεών τους», παρόλα αυτά (το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι) η αρμοδιότητα του εν λόγω δικαιοδοτικού μηχανισμού θα πρέπει να είναι περιορισμένη, ώστε να μην αποφαινεται σχετικά με ζητήματα που αφορούν στην κατανομή των αρμοδιοτήτων ανάμεσα στην Κοινότητα και τα κράτη μέλη, ζήτημα για το οποίο το Δικαστήριο έχει αποκλειστική αρμοδιότητα³⁸. Το Δικαστήριο επανέ-

λαβε την θέση του αυτή στη Γνωμοδότησή του για την ίδρυση του Κοινού Ευρωπαϊκού Εναέριου Χώρου ΚΕΕΧ³⁹ και πιο πρόσφατα στη Γνωμοδότησή του για το Δικαστήριο Ευρωπαϊκών και Κοινοτικών Διπλωμάτων Ευρεσιτεχνίας⁴⁰.

Έτσι, ερωτάται εάν και υπό ποιές προϋποθέσεις το ΔΕΕ θα έκρινε συμβατό με την αυτονομία του ευρωπαϊκού δικαίου και την αποκλειστική του αρμοδιότητα για την ερμηνεία αυτού, ένα δικαιοδοτικό μηχανισμό, σαν τη Διαδικασία Επίλυσης Διαφορών Κράτους-Επενδυτή. Από την παραπάνω ανάλυσή μας προκύπτει με σαφήνεια ότι το ΔΕΕ μάλλον θα έκρινε ότι δεν θα μπορούσε να ανατεθεί σε ένα διαι-

μάτων των διεπομένων από τις διατάξεις της Συμφωνίας. Η ανάθεση της αρμοδιότητας αυτής στο Δικαστήριο του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου είναι ασυμβίβαστη με το κοινοτικό δίκαιο, καθόσον είναι δυνατόν να θίξει την κατανομή των αρμοδιοτήτων που ορίζεται με τις Συνθήκες και την αυτονομία του κοινοτικού συστήματος δικαίου, του οποίου την τήρηση εξασφαλίζει αποκλειστικά και μόνο το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, δυνάμει του άρθρου 164 της Συνθήκης ΕΟΚ, αφού τα κράτη μέλη έχουν αναλάβει την υποχρέωση (άρθρο 87 της Συνθήκης ΕΚΑΧ και άρθρο 219 της Συνθήκης ΕΟΚ) να μην υποβάλλουν τις διαφορές σχετικά με την ερμηνεία ή την εφαρμογή των Συνθηκών σε διαφορετικό τρόπο διακανονισμού από εκείνον που προβλέπουν οι Συνθήκες.»

39. Γνωμοδότηση 1/00, παρ. 12, 13:

«12 Η διασφάλιση επομένως της αυτονομίας της κοινοτικής έννομης τάξεως προϋποθέτει, αφενός, ότι οι αρμοδιότητες της Κοινότητας και των οργάνων της, όπως αυτές προβλέπονται στη Συνθήκη, δεν θα υποστούν αλλοίωση (προμνημονευθείσες γνωμοδοτήσεις 1/91, σκέψεις 61 έως 65, και 1/92, σκέψεις 32 και 41).

13 Συνεπάγεται, αφετέρου, ότι οι μηχανισμοί αναφορικά με την ενότητα ερμηνείας των κανόνων της Συμφωνίας ΚΕΕΧ και τον διακανονισμό των διαφορών δεν έχουν ως αποτέλεσμα να επιβάλλουν στην Κοινότητα και στα όργανά της, κατά την άσκηση των εσωτερικών αρμοδιοτήτων τους, ορισμένη ερμηνεία των κανόνων του κοινοτικού δικαίου οι οποίοι επαναλαμβάνονται στην εν λόγω συμφωνία (προμνημονευθείσες γνωμοδοτήσεις 1/91 και 1/92). «

40. Βλ. Γνωμοδότηση 1/09, παρ. 89 «...Η υπό εξέταση συμφωνία, καθόσον αναθέτει σε διεθνές δικαστήριο ευρισκόμενο εκτός του θεσμικού και δικαιοδοτικού πλαισίου της Ένωσης αποκλειστική αρμοδιότητα να επιλαμβάνεται ορισμένων ειδών αγωγών ασκούμενων από ιδιώτες στον τομέα του κοινοτικού διπλώματος ευρεσιτεχνίας και αρμοδιότητα να ερμηνεύει και να εφαρμόζει το δίκαιο της Ένωσης στον τομέα αυτό, στερεί από τα μεν κράτη μέλη τις αρμοδιότητές τους όσον αφορά την ερμηνεία και εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, από το δε Δικαστήριο την αρμοδιότητά του να εκδίδει προδικαστικές αποφάσεις σε απάντηση των ερωτημάτων που υποβάλλουν τα δικαστήρια αυτά, και ως εκ τούτου αλλοιώνει τις αρμοδιότητες που ανατίθενται με τις Συνθήκες στα θεσμικά όργανα της Ένωσης και στα κράτη μέλη και οι οποίες είναι κεφαλαιώδους σημασίας για τη διασφάλιση της ουσίας του δικαίου της Ένωσης. «

36. Βλ. Eureka BV κατά Σλοβακίας, ο.π., παρ. 276: «concerned with disputes between the BIT Contracting Parties, the ruling is not applicable to disputes under Article 8, which are not disputes between Contracting Parties but investor-state disputes.»

37. Το Σχέδιο Συμφωνίας του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ) προέβλεπε τη δημιουργία ενός παράλληλου δικαιοδοτικού μηχανισμού για τα κράτη μέλη της τότε ΕΚ και της ΕΕΤΑ, τα οποία θα συμβάλονταν στον ΕΟΧ.

38. «Δεδομένου ότι θα είναι αρμόδιο να επιλύει τις διαφορές που αφορούν την ερμηνεία ή την εφαρμογή της Συμφωνίας, το Δικαστήριο του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου ενδέχεται να κληθεί να ερμηνεύσει την έννοια του «συμβαλλόμενου μέρους» για να προσδιορίσει αν ο όρος «συμβαλλόμενο μέρος» αφορά, ανάλογα με την περίπτωση, την Κοινότητα, την Κοινότητα και τα κράτη μέλη της ή μόνο τα κράτη μέλη. Το Δικαστήριο αυτό θα αχθεί έτσι να αποφανθεί επί της κατανομής των αρμοδιοτήτων μεταξύ της Κοινότητας και των κρατών μελών της επί των ζητη-

τητικό δικαστήριο που να αποφανθεί για την κατανομή των αρμοδιοτήτων ανάμεσα στα κράτη μέλη και την Ε.Ε. για τα ζητήματα που διέπονται από το ενωσιακό δίκαιο, ήτοι να κρίνει π.χ. για το ποιός ανάμεσα στην Ε.Ε. και τα κράτη μέλη θα είναι ενάγων και ποιός θα ευθύνεται για τη ζημία.

Στην περίπτωση, πάντως, του ΧτΕ θεωρούμε ότι η Διαδικασία Επίλυσης Διαφορών Κράτους-Επενδυτή του άρθρου 26 του ΧτΕ αποτελεί μάλλον ικανοποιητική απάντηση υπέρ της εξασφάλισης της αυτονομίας των ενωσιακών θεσμών. Και τούτο, διότι έχει ήδη διευκρινισθεί⁴¹ ότι „οι Κοινότητες και τα κράτη μέλη θα καθορίζουν μεταξύ τους, εάν είναι απαραίτητο, ποιός θα είναι ο καθού στις διαδικασίες διαιτησίας που έχει κινήσει ένας επενδυτής ή άλλο συμβαλλόμενο μέρος. Στην περίπτωση αυτή κατόπιν αιτήσεως του επενδυτή, οι Κοινότητες και τα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη θα προβαίνουν στον προαναφερθέντα καθορισμό εντός 30 ημερών“. Ποιό πολλά προβλήματα παρουσιάζει το ζήτημα της εφαρμογής του ευρωπαϊκού δικαίου από τα διαιτητικά δικαστήρια σε μια Διαδικασία Επίλυσης των Διαφορών Κράτους-Επενδυτή, το οποίο ανήκει στη σφαίρα αποκλειστικής αρμοδιότητας του ΔΕΕ. Το ΔΕΕ έχει αποκλειστική αρμοδιότητα για την αυθεντική ερμηνεία του ενωσιακού δικαίου.

Θα μπορούσε να εξετασθεί εάν θα ήταν δυνατόν να επιτραπεί στα διαιτητικά δικαστήρια της Διαδικασίας Επίλυσης Διαφορών Κράτους-Επενδυτή να υποβάλλουν προκαταρκτικά ερωτήματα στο ΔΕΕ, δεδομένου ότι στην παραπάνω αναφερόμενη Γνωμοδότηση για το Δικαστήριο για τα Ευρωπαϊκά και Κοινοτικά Διπλώματα Ευρεσιτεχνίας φαίνεται ότι υπονοείται ότι η έλλειψη αυτής της δυνατότητας, μάλλον, αποστέρησε τη συμβατότητα του εν λόγω

Δικαστηρίου με το ευρωπαϊκό δίκαιο. Είναι γνωστόν ότι η αναγνώριση της δυνατότητας υποβολής προκαταρκτικού ερωτήματος στο ΔΕΕ συνδέεται με την έννοια „δικαστήριο“, γεγονός που ίσως δυσχεραίνει τη χορήγηση του εν λόγω δικαιώματος και στα διαιτητικά δικαστήρια της Διαδικασίας Επίλυσης Διαφορών Κράτους-Επενδυτή. Και τούτο, διότι σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΕ, ως „Δικαστήρια“ του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, είναι τα Δικαστήρια κράτους μέλους, τα οποία, „ασκούν τα καθήκοντά τους με την έγκριση των δημοσίων αρχών και λειτουργούν με την συνδρομή τους και των οποίων οι αποφάσεις, που εκδίδονται κατόπιν κατ'αντιδικία διαδικασίας, στην πραγματικότητα αναγνωρίζονται ως οριστικές“⁴². Παρόλα αυτά, θεωρούμε ότι η άνω στενή ερμηνεία του όρου „Δικαστήριο“ από το ΔΕΕ που περιορίζει τις δυνατότητες αναβάθμισης των διαιτητικών δικαστηρίων της Διαδικασίας Επίλυσης των Διαφορών Κράτους-Επενδυτή σε „Δικαστήρια“ δυνάμει υποβολής προδικαστικού ερωτήματος θα μπορούσε να ξαναεξετασθεί σε μια γενικότερη βάση εξέτασης της όλης Διαδικασίας, καθώς είναι αναμφισβήτητος ο ρόλος που παίζει στην ανάπτυξη των επενδύσεων⁴³.

42. Βλ. C-246/80, Broekmeulen/Huisarts Registratie Commissie, Συλλ. 1981, 2311, παρ. 17.

43. Επισημαίνεται ότι η Επιτροπή αναγνωρίζοντας ότι «η επίλυση διαφορών μεταξύ επενδυτών και κράτους αποτελεί ουσιαστική συνιστώσα της κληρονομιάς της Ένωσης από τις ΒΙΤ των κρατών μελών εδραιωμένο χαρακτηριστικό των συμφωνιών για επενδύσεις ... που η απουσία του θα αποθάρρυνε πράγματι τους επενδυτές και θα καθιστούσε την οικονομία της χώρας υποδοχής λιγότερο ελκυστική σε σχέση με άλλες ... εμπεριέχει προκλήσεις που αφορούν αφενός, το μοναδικό χαρακτήρα στο διεθνές οικονομικό δίκαιο της επίλυσης των διαφορών μεταξύ επενδυτών και κράτους και αφετέρου, το γεγονός ότι η Ένωση δεν διαδραμάτισε στο παρελθόν σημαντικό ρόλο στον τομέα αυτό.» (βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής Προς μια σφαιρική ευρωπαϊκή πολιτική διεθνών επενδύσεων, COM(2010)343 τελικό, σελ. 10)

41. Βλ. Statement sent by Council and Commission on 17.11.97.

